

Comissió
Interuniversitària
de Lenguatge
Administratiu
i Jurídic

Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista

Actes de la V Jornada de la CILAJ
Barcelona, 15 d'abril de 2005

Serveis Lingüístics

UNIVERSITAT DE BARCELONA

La V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari va comptar amb el suport del Vicerectorat de Relacions Institucionals i Política Lingüística de la Universitat de Barcelona i del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació de la Generalitat de Catalunya.

Comitè organitzador: Anna Grau, Marta Juncadella, Conxa Planas, Eva Pons, Marta Ribas i Elisabet Solé.

Responsables de l'edició: Anna Grau, Marta Juncadella i Elisabet Solé
Disseny del logotip: Víctor Oliva
Disseny de la maqueta: Anna Grau
Maquetació: Laura Pla
Transcripció: Sira Ponsa

© dels autors, 2007 (alguns drets reservats)
© dels Serveis Lingüístics de la Universitat de Barcelona
Melcior de Palau, 140
08014 Barcelona

Els continguts de les actes estan subjectes a la llicència de Creative Commons Reconeixement - No comercial - Sense obres derivades. Les condicions de la llicència es troben a creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca.

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

1 Pròleg

Conxa Planas, cap dels Serveis Lingüístics de la Universitat de Barcelona

2 Presentació

Jordi Matas, vicerector de Relacions Institucionals i Política Lingüística de la Universitat de Barcelona

3 Taula rodona

Confonem gènere i sexe? El sexisme en el llenguatge: delimitació del fenomen

M. Jesús Izquierdo, Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona

Esther Mitjans, Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona

Anna Solà, Institut Català de la Dona

Eulàlia Lledó, Institut d'Educació Secundària Les Corts

Rafel Bisquerra, Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona

Moderador: Agustí Pou, Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona

4 Conferència

Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua

Pilar Murtra i Montserrat Veiga, Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya

5 Comunicacions

El jutge i la secretària: llenguatge sexista o desidiós?

Jaume Moya, Il·lustre Col·legi de Procuradors dels Tribunals de Barcelona, i Mireia Casals, Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya

«Les persones estem preocupats i preocupades» (!?). Criteris per a l'ús d'un llenguatge no sexista en els textos del Parlament de Catalunya

Marta Payà, Serveis Lingüístics del Parlament de Catalunya

El tractament del gènere en les denominacions d'oficis i càrrecs

Montserrat Serra, TERMCAT, Centre de Terminologia

6 Cloenda

Eva Pons, presidenta de la Comissió de Política Lingüística de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

Pròleg

Conxa Planas

Serveis Lingüístics de la Universitat de Barcelona

Les jornades de la Comissió de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari (CILAJ) són una iniciativa dels serveis lingüístics de les universitats catalanes per debatre experiències i inquietuds en l'àmbit del llenguatge administratiu i jurídic. La CILAJ vol omplir el buit de la desapareguda Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (CALA).

La V Jornada —i última fins ara—, que va tenir lloc el dia 15 d'abril de 2005, es va organitzar íntegrament des de la Universitat de Barcelona, a través dels Serveis Lingüístics, la Comissió de Política Lingüística de la Facultat de Dret i el Departament de Filologia Catalana; el fet que hi treballéssim tècnics i docents, al costat d'òrgans representatius, ampliava el plantejament de la Jornada; a les diferents dedicacions professionals, s'hi sumaven els diferents abordatges de la situació, la qual cosa, malgrat aquesta heterogeneïtat inicial, garantia una major contemplació de l'objecte d'estudi i debat. Hem d'esmentar el suport sempre actiu del Vicerectorat de Relacions Institucionals i Política Lingüística de la UB i l'agraïment a l'Oficina de Política Lingüística del Comissionat per a Universitats i Recerca —aleshores DURSI— i a la Secretaria de Política Lingüística del Departament de la Presidència.

En aquella ocasió, la trobada es va plantejar amb l'objectiu de reflexionar sobre el fenomen del llenguatge no sexista, quins límits ha de tenir en el nostre món actual i quines aplicacions lingüístiques pot prendre, i per això es va titular *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació*. Ens calia i ens cal saber per on va la realitat, per on van els criteris normatius, i dir-nos-ho públicament; poder descriure usos sexistes a l'aula universitària, a la sala del jutjat, en els textos institucionals, entre d'altres, i veure com es plasma la ideologia subjacent en la redacció de textos institucionals ens pot ajudar a fer-nos-en més conscients i en conseqüència a no perpetuar comportaments determinats.

I tot això no només des de l'àmbit de la lingüística i del dret, sinó també des de la sociologia, la psicologia i la pedagogia, fonamentalment; mitjançant una taula rodona, una conferència i diverses comunicacions, diferents especialistes i professionals, i també representants d'organismes que han regulat aquesta mena d'usos, van expressar la seva opinió sobre el tema de la Jornada. Val a dir que van ser aquests, justament, perquè s'havien distingit especialment per haver dut a terme estudis més analítics o bé perquè havien defensat determinades posicions que ajudaven a situar més marcadament el fenomen.

Les persones que vam treballar en l'organització valorem especialment l'altíssima inscripció, com ho palesava l'Aula Magna de la Facultat de Dret plena de gom a gom i, sobretot, la participació activa amb preguntes i qüestions plantejades als ponents i també —per què no dir-ho?— amb l'exposició d'experiències personals; quan una qüestió no està prou resolta, el relat de l'experiència viscuda es torna imprescindible i urgent; és per això que els professionals necessitem també fòrums d'intercanvi d'experiències, de propostes i de debat, com aquesta Jornada, més enllà de la feina diària i de les xarxes informatives virtuals. Totes les intervencions, les previstes i les espontànies, ens confirmaven l'actualitat de la proposta i, amb les semblances i divergències que van fer aflorar, ens feien sentir que construïem coneixement de forma cooperativa.

Des d'aquesta perspectiva, hem de millorar i enfortir relacions amb òrgans i institucions diversos, com són el Departament de Justícia i l'Escola d'Administració Pública, entre d'altres. En l'àmbit universitari, si bé és cert que els serveis lingüístics tenim una llarga experiència d'actuacions i de programes conjunts, també ho és que, en matèria de política lingüística i

d'establiment de models lingüístics, la cooperació se'ns hauria de tornar indiscutible, i concretar-se en grup de treball, com ara la CILAJ, per fer feina de fons i amb continuïtat, fora d'actuacions puntuals i singulars.

Si bé el llenguatge administratiu ha deixat enrere el moment àlgid que vivia fa uns quants anys en els diferents cercles de l'Administració pública, actualment s'enceta una nova etapa amb el repte que suposa, a tots els efectes, el nou marc europeu, en la docència, en la recerca i també pel que fa als usos lingüístics. En clau interna, tenim la necessitat d'imbricar més les àrees d'assessorament lingüístic amb les de gestió acadèmica, ens esperen nous models de documents acadèmics multilingües, decisions sobre usos lingüístics que haurem de prendre a mesura que hi anem entrant, establiment de criteris per a la redacció destinats a les diferents plataformes que implementen les universitats, memòries de traducció, etc. És aquí on també la CILAJ podria dir-hi la seva amb futures jornades per abordar el llenguatge de l'Administració universitària en relació amb l'espai europeu d'educació superior.

I, juntament amb aquestes perspectives de futur tot just esbossades, que seran possibles en part si les tirem endavant, volem agrair sincerament l'esforç de totes les persones que han permès, amb la seva participació, aquesta V Jornada de la CILAJ.

Comissió
Interuniversitària
de Lenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

Presentació

Jordi Matas

Vicerector de Relacions Institucionals, Comunicació i Política
Lingüística de la Universitat de Barcelona

Bon dia a tothom, benvinguts a la V Jornada de la Comissió Interuniversitària de Lenguatge Administratiu i Jurídic (CILAJ). Estic molt satisfet que aquest acte s'hagi fet a la Universitat de Barcelona i concretament a l'Aula Magna de la Facultat de Dret, que també és la meva Facultat des de fa molts anys.

Aquestes jornades s'emmarquen dins d'un seguit d'actes que acostumem a fer curs rere curs per aquestes dates, però que també són una activitat més dels Serveis Lingüístics de la nostra Universitat i també dels serveis lingüístics de les universitats catalanes. Com a vicerector d'aquesta Universitat responsable de la política lingüística i coneixedor del que fan els Serveis Lingüístics de la UB, i també els serveis lingüístics de totes les universitats públiques catalanes, voldria dir, avui que hi ha tanta gent, que estem en un bon moment de feina: hi ha una activitat extraordinària, a totes les universitats hi ha moltíssimes ganes de fer coses, se n'estan fent moltíssimes i a més també estem col·laborant amb diverses institucions i administracions. Per això crec que ara és un bon moment per fer coses i animo aquells que tenen alguna idea al cap que es pugui aprofitar, que la diguin, perquè estarem encantats de satisfer la seva petició.

Si no estic mal fixat mai hi havia hagut tanta gent en una jornada de la CILAJ. I això em fa arribar a una conclusió: cal seguir treballant en el llenguatge administratiu i en el llenguatge jurídic. El que vull dir és que no hem acabat la feina, malgrat que ja fa anys que treballem en aquests llenguatges d'especialitat, i des de les universitats som conscients que cal seguir avançant en aquests àmbits.

Tant des de la Comissió Assessora de Lenguatge Administratiu (CALA) i posteriorment des de la CILAJ, com des d'altres institucions, s'han fet moltíssimes aportacions. Tot i així, crec que la nostra Universitat i segurament les altres administracions públiques encara hauríem d'anar molt més enllà perquè tenim nous reptes, sobretot quan finalment arribi l'espai europeu d'educació superior. Segur que hi haurà nous models de documents universitaris administratius, segur que ens haurem de replantejar algunes qüestions, en col·laboració amb altres persones que treballen amb aspectes terminològics i que tenen com a objecte d'estudi el llenguatge jurídic i administratiu. Per tant, tenim per endavant una feina extraordinària dels serveis lingüístics, molta feina per fer des de la Comissió Interuniversitària de Lenguatge Administratiu i Jurídic, i també hem de mantenir obertes les portes a la col·laboració amb administracions diverses i institucions múltiples que també treballen i estudien aquests aspectes.

Pel que he pogut percebre en aquests últims anys en què m'he dedicat a la política lingüística universitària, crec que encara hem de seguir reflexionant, evolucionant i estrenyent més els lligams amb aquestes institucions per poder anar molt més enllà. Ahir mateix, per citar un exemple, parlava de futurs projectes amb la directora de l'Escola d'Administració Pública de Catalunya, una bona seu amb qui es poden establir lligams; també ho són, evidentment, l'Oficina de Política Lingüística del Departament d'Universitats, la Secretaria de Política Lingüística del Departament de la Presidència, el TERMCAT, l'Institut d'Estudis Catalans, etc. Ara que estem precisament en un bon moment, carregats d'il·lusió i de projectes, m'agradaria que hi hagués aquest afany per aconseguir més lligams i caminar conjuntament.

El títol d'aquesta V Jornada és *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació*. Sobre el títol d'aquesta Jornada no en diré gran cosa; en tot cas, una petita reflexió que segur que anirà sortint i que faig, no pas com a especialista, sinó com a persona que segueix bastant el dia a dia. Segur que es tracta d'una qüestió actual i moderna, o relativament moderna —o això penso jo—, que ha contribuït a anar avançant en la igualtat home-dona, en la lluita cap a la consecució d'aquesta igualtat, una lluita feta també des d'uns determinats ismes ideològics que se situen bàsicament en l'esquerra ideològica. També hi ha contribuït l'accés de les dones al mercat laboral i no només això, sinó l'accés a determinats llocs de treball, llocs de comandament. Segur que això també ha fet sacsejar algunes consciències, replantejar alguns discursos i també alguns textos jurídics com veurem al llarg de la Jornada. De retruc, segurament també hi ha tingut a veure la participació de la dona en el discurs polític, no només com a subjecte passiu d'aquest discurs adreçat a homes i també a dones, sinó com a subjecte actiu d'aquest discurs polític, és a dir, fet per dones. Tot això segur que ha atiat aquesta discussió i ens ha fet replantejar a tots plegats algunes de les qüestions que avui debatrem. D'altra banda, cal remarcar que la qüestió que abordarem avui és absolutament polièdrica, i per tant es pot abordar des de múltiples perspectives científiques. Ens acompanyaran persones del camp de la lingüística, del dret, de la sociologia, de la política i de la pedagogia, i cadascuna des de la seva disciplina ens podrà ajudar a entendre millor tot aquest fenomen.

Com passa amb múltiples objectes d'estudi que tenen presència en gairebé tots els àmbits, a més, aquesta temàtica sempre genera opinió i a vegades polèmica, i quan passa això tothom vol dir-hi la seva, encara que sigui a partir d'intuïcions.

Quan vam fer l'Estatut de la Universitat de Barcelona l'any 2003, els que formàvem part de la Comissió que el redactava ens vam plantejar certes qüestions, per exemple com tractar els càrrecs, si parlàvem de *professors o professorat, alumnes o alumnat*. Finalment, la Comissió va decidir, en primer lloc, utilitzar el màxim de noms col·lectius, en segon lloc, fer servir el masculí únicament en els càrrecs (*rector, degà, director, secretari*) i, en tercer lloc, incloure una disposició addicional que deia que per interpretar el text calia tenir en compte que els mots en gènere masculí referents a persones inclouen els dos sexes. Quan l'esborrany va arribar al Claustre, els estudiants, o alumnat, van presentar una esmena que deia que en els càrrecs unipersonals s'havien d'introduir els dos gèneres (*rector, rectora*). La discussió va ser molt llarga i aferrissada, hi va haver opinions de tot tipus, i no volíem tampoc acabar amb una votació final, sinó que volíem arribar al consens. El rector, que presidia el Claustre, quan va veure que no acabàvem de trobar la solució va demanar l'opinió a les dues filòlogues presents. Les especialistes ho van raonar intensament i llargament i van manifestar-se contràries a l'esmena dels estudiants amb coneixement de causa. Finalment, com que el consens no va ser possible, el rector va decidir acceptar l'esmena dels estudiants i demanar als Serveis Lingüístics que fessin servir els criteris tècnics per introduir els dos gèneres en els casos en què no és possible incloure una altra paraula més genèrica.

Més enllà de la polèmica que aquest fenomen pot generar, voldria remarcar el rerefons ideològic que vehicula. Ara ja hi estem més habituats, però si sentim un discurs polític d'alguna persona sense conèixer-ne la procedència política, sovint podem dir a quin partit pertany: uns estan habituats a utilitzar segons quines expressions i altres no tant.

Finalment, voldria acabar agraint als serveis lingüístics de les universitats catalanes, també especialment a la Comissió de Política Lingüística d'aquesta Facultat de Dret, als professors de llenguatge jurídic del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, que hagin participat en l'organització d'aquesta Jornada. També, una vegada més, voldria agrair la col·laboració de l'Oficina de Política Lingüística del Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació. I, molt especialment, a totes les persones del comitè organitzador, que hi han dedicat moltes hores. Moltes gràcies a tothom, i a vosaltres per ser sensibles a aquesta convocatòria de la Comissió Interuniversitària de Llenguatge Administratiu i Jurídic.

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

Taula rodona: «Confonem gènere i sexe? El sexisme en el llenguatge: delimitació del fenomen»

Hi han participat *M. Jesús Izquierdo*, de la Facultat de Ciències Polítiques i de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona; *Esther Mitjans*, de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona; *Anna Solà*, de l'Institut Català de la Dona; *Eulàlia Lledó*, de l'Institut d'Educació Secundària Les Corts; *Rafael Bisquerra*, de la Facultat de Pedagogia de la Universitat de Barcelona, i *Agustí Pou*, de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona, que ha actuat de moderador.

Agustí Pou. Comencem la taula rodona amb quatre idees que em semblen interessants per al debat sobre el qual giraran les intervencions. D'entrada, voldria fer notar que el mateix tema de la taula rodona està formulat sobre una pregunta. Això suggereix que en l'enfocament i el tractament del llenguatge sexista hi pot haver una certa confusió, un error de discerniment entre el sexe del subjecte designat per una paraula o expressió i el gènere de les paraules, com ara *persona*, *autoritat*, o paraules protocol·làries com *sa senyoria*, que són de gènere femení i, en canvi, inclouen els dos sexes. O bé expressions de l'estil *alt càrrec* o *membre electe*, que són masculines i, en canvi, també inclouen persones dels dos sexes.

Arran d'això sembla que la pregunta que es formula indica també la confusió entre el gènere gramatical i el sexe de les persones designades amb aquestes paraules o expressions. Per tant, aquesta pregunta i la resposta són lingüístiques i s'haurien de resoldre amb categories lingüístiques. De tota manera, em sembla força obvi que la qüestió depassa llargament la lingüística i s'endinsa en altres camps de les ciències socials. A tall de presentació, voldria esmentar només un parell de nocions o conceptes a propòsit del llenguatge sexista que els ponents, amb molt més coneixement de causa que jo, desgranaran després. En primer lloc, voldria esmentar el llenguatge no sexista com a llenguatge de consens, de pacte. Cal ubicar l'esforç per arribar a un llenguatge no sexista dins un marc de consens lingüístic més general, que malda per un discurs públic no exclouent, reflex de la cultura d'una societat democràtica que veu justament en la diversitat dels components, com per exemple ètnics, religiosos, racials i també sexuals, un factor de riquesa. En aquest sentit, el llenguatge no sexista, com a no racista, no xenòfob o pluricultural, constituiria un aspecte més d'un pacte lingüísticosocial per tal que la pluralitat quedi reflectida en la dimensió comunicativa, cultural i simbòlica de la llengua. Des d'aquesta perspectiva els ponents ens ajudaran a aclarir i delimitar què s'entén en un context lingüístic per nocions o conceptes com *androcentrisme*, *sexisme* o *desigualtat home-dona*.

Vull notar també, i en demano l'opinió als ponents, que aquest objectiu integrador també ha estat contestat per qui considera que el llenguatge no sexista o el llenguatge políticament correcte i perfectament polit no fa sinó distreure i amagar el problema real de la discriminació de la dona. El resultat seria la utilització d'un codi tan polit sociolingüísticament com escàs, en tant que revulsiu transformador de les mentalitats androcèntriques o sexistes. Sobre aquests aspectes seran molt benvingudes les aportacions de la sociologia i la pedagogia. Fins a quin punt l'ús del llenguatge anomenat *políticament correcte* en aquest camp serveix més per a l'adopció d'una actitud superficial epidèrmica, o fins i tot pseudoigualitària, que no pas per a un criteri substancial d'igualtat home-dona?

Un segon aspecte que volia comentar, i que també em sembla molt important, atès el lloc on fem aquest acte, és l'abast del principi d'igualtat projectat sobre l'ús del llenguatge. A mesura que l'expressió lingüística adquireix un valor cabdal com a eina professional dels juristes,

l'objectivitat de la llengua —és a dir, del seu instrument de treball— passa a ser el tret discursiu del principi d'igualtat que impregna tot l'ordenament jurídic i els actes d'aplicació del dret. Les implicacions del principi ens poden ajudar a delimitar què és *llenguatge sexista* i quines potencialitats té el llenguatge contra el fenomen sexista; sense oblidar que la igualtat, precisament, té per objectiu preservar la diferència en el si de l'entramat de les relacions jurídiques. Així, destacaria que la igualtat com a igualtat de tracte entre home i dona proscriu pràctiques lingüísticojurídiques que comporten una pèrdua d'objectivitat del text i a la fi una posició androcèntrica que situa l'home com a centre del discurs. Aquest és l'estil d'enunciats com «una cimera de primers ministres i presidents europeus», on es veu exclòs el gènere femení. Un segon punt és que la igualtat com a no-discriminació impedirà que el text situï les dones en una posició de desprestigi, de l'estil d'enunciats com «els metges i les infermeres», «els directors generals i les seves secretàries», categories laborals com «dones de la neteja» o en l'àmbit europeu «els mandataris europeus i les seves esposes».

Ambdós fenòmens, la igualtat de tracte i la no-discriminació, es corresponen amb el que s'anomena *invisibilització de la dona* i *visibilització negativa*. Finalment, aquest principi d'igualtat projectat sobre el llenguatge també implicaria la possibilitat de fer una discriminació positiva, una mesura d'igualtat real. Es pot traslladar al text jurídic introduint formes que adoptin la flexió femení/masculí o en què prevalgui clarament el gènere femení. En aquest cas, la llengua adopta una voluntat transformadora de les mentalitats a les quals al·ludíem abans.

També des d'aquesta perspectiva jurídica hi ha qui pensa que el llenguatge, llevat dels excessos més barroers i moltes vegades relacionats més amb el fons del text que no pas amb la forma, pot aportar ben poc a la igualtat entre home i dona. Novament es considera que el que ha de prevaler és la igualtat real entre dones i homes, i no la igualtat nominal, que seria la que en el paper vol igualar allò que en les relacions reals es regeix per un tracte discriminatori. Plantejo també aquesta qüestió als ponents.

Però tornem al títol «Confonem gènere i sexe?» i als dubtes que comporta. La pregunta ens condueix a plantejar-nos que la mateixa delimitació del fenomen del llenguatge sexista ocupa un espai amb contorns molt poc precisos. Sabem que existeix; en comprovem les mostres en els exemples que ens dona molta documentació, molts textos d'ús corrent de la vida real; estem d'acord que hem de trobar solucions comunicatives adients; però, per contra, alguns —entre els quals m'incloc— no podem calibrar l'abast del fenomen sexista en la llengua perquè no sabem jutjar moltes vegades aquestes conductes lingüístiques com a sexistes o no sexistes. La pregunta és: quines categories o usos del llenguatge podem establir com a sexistes o androcèntrics? La resposta ens ajudarà a cercar les solucions més adequades per a cada cas, solucions que en els darrers temps, afortunadament, han proliferat a través d'una bibliografia amplíssima. Apunto alguns d'aquests aspectes:

El principal escull és que, com a mínim en les llengües romàniques, el masculí funcioni com a genèric per a ambdós sexes. S'han aportat diverses solucions, però que també tenen problemes, com ara la barra de flexió de gènere, les dobles formes, els conceptes englobants; hi ha problemes de concordança amb pronoms, demostratius, etc. O també altres qüestions com la marca de gènere femení per a masculins que no designen un sexe, per exemple *una alt càrrec* o *una membre d'un jurat*. També la feminització d'oficis, ocupacions i professions, etc.

Cal doncs, al meu entendre, buscar equilibris difícils entre la gramàtica i el respecte a la diversitat, entre la finalitat comunicativa de la llengua i la voluntat per una societat descrita de forma igualitària. En definitiva, entre un llenguatge que enfonsa les arrels en un món dominat per la presència pública dels homes i un llenguatge que vol, al contrari, visibilitzar la presència de la dona. Aquest i altres són els equilibris que demano que ens expliquin els ponents.

Abans de començar voldria llegir un text que m'ha sobtat aquest matí quan venia amb metro, que parlava del tramvia: «el tramvia enamora les dones joves pel seu fàcil accés». I un dels enunciats posava: «elles el prefereixen perquè és pràctic per pujar amb cotxets i carros de la compra». Fa referència al sexisme en la forma, però, segurament, fa molta més referència al sexisme en el fons.

M. Jesús Izquierdo. És cert que actualment sentim incomoditat quan ens hem de referir a una col·lectivitat que està formada per homes i dones, i moltes vegades ens belluguem en el camp del dubte i la inseguretat; però, també, mostrem una actitud molt afirmativa de voler diferenciar homes i dones cada cop que una col·lectivitat està formada per homes i dones. És

com si esperéssim que la manera com es tracten homes i dones en el llenguatge tingués un efecte sobre la societat. Jo sobre això em sento dubtosa i no podria afirmar ni una cosa ni l'altra. Sabem que hi ha moltes cultures en què el llenguatge no diferencia gèneres i són indiscutiblement cultures sexistes; però, d'altra banda, donar instruccions sobre com la gent ha d'expressar-se i comunicar-se pot ser una manera de censura indirecta. Sabem que la democràcia és la disposició a parlar els uns amb els altres i, fins i tot, a escoltar el que no ens agrada —cosa de la qual en aquests moments estem força mancats, perquè hi ha poca disposició a escoltar allò que no ens agrada i es confon la paraula amb l'acció. Respecte a això, penso que si una mesura per eliminar el sexisme suprimeix la possibilitat que la gent expressi clarament el que vol, el que sent, el que desitja i el que espera dels altres, es pot generar un dèficit democràtic. La democràcia és escoltar i parlar, i resoldre els problemes parlant. A vegades prendre cert tipus de mesures, sobretot en l'àmbit cultural, pot ser una manera d'impedir que la gent expressi clarament, obertament, allò que necessita i que vol, i que per tant s'enfronti al conflicte. Penso que el conflicte latent entre homes i dones, existent per raons òbvies —estem guanyant un 30 % menys de mitjana que els homes, dificultats a la feina, etc.—, no es resol dient als homes que parlin correctament. És útil, ja que la bona educació ajuda molt a parlar; però no crec que es resolgui així, sinó dient clarament què volem, perquè no canviem de lloc, en què estem disposats a cedir els uns i els altres. Per tant, suposo que hem d'anar construint lentament la manera de superar el sexisme i com superar-lo en el llenguatge.

Des del punt de vista purament jurídic, l'article 14 de la Constitució diu que no s'ha de practicar discriminació per raó de sexe, amb la qual cosa s'acaba la conversa. Però no es pot concebre que un document, particularment un d'oficial, quan s'està referint a una col·lectivitat formada per homes i dones, utilitzi el masculí per referir-se a tot el conjunt. Però el que possiblement és més important és veure com ho fem per millorar les coses, com ho fem perquè les dones finalment sortim d'aquest tipus de marginació social. Hi ha moltes maneres de matar, i possiblement la situació social de la dona és una mort social, en el sentit que si llegim el diari, per exemple, només cal veure on som majoritàries. No estem vives socialment, i això es veu en els mitjans de comunicació; en quines són les persones de referència per prendre decisions o elaborar opinions, etc. I aquest seria el problema de fons: el de la mort social de la dona.

Però des del punt de vista teòric —i això em correspondria a mi com a sociòloga—, ens referim contínuament al sexe com una cosa que ve donada i al gènere com una cosa construïda socialment. Per tant, estem suposant que, a priori, hi ha dones i homes que tenen una existència prèvia a l'existència mateixa de les relacions socials, i que poden trobar-se en situacions sexistes i en situacions no sexistes. Si és el cas generalitzat, com l'és, que es produeixen situacions sexistes, es tracta d'eliminar el sexisme que danya un o altre col·lectiu. Aquesta és una de les maneres possibles de contemplar-ho i té implicacions respecte de la resposta que donem des del punt de vista del llenguatge.

L'altra manera de considerar-ho és que les entitats *home* i *dona* són de caràcter epifenomènic, és a dir, són el resultat de relacions de poder; no existeixen homes i dones, sinó que les relacions de poder construeixen homes i dones. Per tant, l'eliminació del sexisme no seria tant que hi hagués igualtat entre les dones i els homes, com que desaparegués la pertinència de classificar la població en aquests dos subconjunts, perquè entenem que *dona* i *home* és un efecte de poder.

Per entendre'ns, si volem separar *sexe* de *gènere*, podríem entendre que *sexe* és una forma de classificar la gent, que no té una entitat en si. No dic que no hi hagi diferències anatòmiques susceptibles de ser classificades i que fan referència a la procreació. És obvi que la diferenciació sexual es produeix en els caràcters sexuals primaris i, si m'ho permeteu i no us ofengueu, quan classifiquem per sexe estem classificant testicles i ovaris, en el sentit que la referència última per establir la classificació és si la persona té testicles o ovaris. Per tant, dir que les dones són un sexe o que els homes són un altre sexe és *prendre la part pel tot*. I prendre una part extraordinàriament important en una espècie de reproducció sexuada, que té a veure amb la procreació, pel tot de la persona, que no se circumscriu a les activitats reproductives.

El sexe no té una entitat en si, sinó que és un sistema classificador que redueix el tot a la part: el tot de la diferència anatòmica relativa a la procreació a la part. I és molt pertinent quan estem parlant de la procreació de les espècies, sigui la humana o la bovina, però no és tant important si estem parlant d'altres dimensions. Què fa important, doncs, la classificació? Que opera en forma de sistema d'etiquetatge. Durant el període nazi el gran problema que generaven els jueus, deixant de banda el fet que els volguessin exterminar, perquè ara no entraré en la història del fenomen, era poder reconèixer-los, perquè resulta que es podia confondre un jueu amb un ari i

això creava un problema enorme. Com es va resoldre? Posant-los una estrella de David. I en aquest sentit, les diferències anatòmiques operen com una etiqueta que té un propòsit social, el d'adscriure a la persona portadora de l'etiqueta una posició social, unes expectatives formulades respecte d'ella o ell, una valoració, unes suposades disposicions, etc.

Algú diria que d'acord, però el sexe continua sent-hi. És una de les concepcions de la relació entre naturalesa i societat que està discutida, fins i tot, des de la biologia. En principi, quan parlem de sexe i gènere caiem en una visió additiva, la més dominant: prenem un sexe i un gènere i tenim una persona, dona o home. Si tenim sexe femella, posició social nodridora i cuidadora, tenim una dona. Quan diem *dona* estem dient això: l'expectativa i l'assignació d'aquesta responsabilitat que ve donada perquè hi ha una etiqueta que ha permès assignar la posició. I si és mascle i la seva activitat principal és de provisor i protector, tenim un home. Això significaria una impermeabilitat entre els aspectes físics vitals i els socials, que ni tan sols la biologia accepta. Des del punt de vista de la biologia i de les ciències socials, estem suposant una relació oberta entre naturalesa i cultura, que significa que el cos és gènere i que la posició social és sexe en algun sentit; és a dir, el cos es configura en condicions socials i no és només determinat per gens o hormones, de tal manera que, quan separo la classificació sexual de la que s'ha anomenat *classificació de gènere*, no estic separant efectivament el gènere de la resta, perquè en el cos hi ha també el gènere. Per exemple, en el moment del naixement de les criatures el nivell de configuració del cervell és molt primari, les connexions interneuronals s'estableixen després del naixement i la manera com s'estableixen —és a dir, les capacitats neurològiques bàsiques de la persona— depenen de factors ambientals. Això vol dir que no hi ha cervells mascle o cervells femella, sinó cervells femenins i masculins derivats del tipus d'interacció organisme-medi que ha tingut una criatura, sigui nen o nena. Si hi ha sexisme és totalment al cervell, no és que un cervell sigui de dona i aquest cervell i el conjunt de la persona estigui sotmès al sexisme, sinó que el cos és producte del sexisme. Hem de sospitar que la tendència de les dones a no fer esforços físics i la dels homes a fer-los ha de produir transformacions en el propi cos: si anem al gimnàs, sabem com canvia el cos mitjançant l'exercici físic.

La qüestió és si abordem el tema del sexisme en el llenguatge considerant que hi ha homes i dones, i que a les dones no ens poden maltractar, si més no perquè ho diu la Constitució (i sospito que ho diu per alguna cosa, per alguna mena de relacions de poder que forcen que ho digui). O bé, si entenem que la classificació home-dona indica un potencial i una voluntat d'establir criteris d'adscripció social determinats pel sexe. En aquest cas, doncs, l'interès no seria que homes i dones fossin tractats per igual, sinó que desaparegués el gènere i desaparegués la classificació sexual, que no va més enllà de les diferències purament anatòmiques que determinen, per exemple, que l'osteoporosi sigui més freqüent en les femelles de l'espècie o que les dones gestin i que els homes participin en la fecundació. En aquest cas, quin tipus d'alternatives es podrien donar respecte d'un llenguatge? Si anem per la primera línia —és a dir, que hi ha homes i hi ha dones, i hi ha un llenguatge sexista—, un llenguatge no discriminatori hauria de suprimir la utilització d'universals que prenguin la part pel tot, que és una forma d'*androcentrisme*: prendre la part d'home pel tot de la humanitat.

Si es volgués practicar discriminació positiva significaria que, en el cas d'haver de referir-se a col·lectius o situacions en què estan incloses persones de tots dos sexes, s'utilitzés sempre el femení. Això és la *discriminació positiva*: compensar tota una història de la humanitat dient *home*, dient en masculí una col·lectivitat formada per un home i 27 dones, per invertir-ho com un acte de generació de malestar deliberat, que provoca la violència en el llenguatge —que no és sinó una de les maneres i expressions de la violència última; és a dir, la violència s'expressa, entre altres camins, a través del llenguatge. Practicar la discriminació positiva seria utilitzar sempre el femení sabent que genera malestar, però un malestar símptoma benvingut, perquè el malestar símptoma permet resoldre el problema; en canvi, tapar el símptoma no.

Ara bé, suposem que no ens adscriuim a la idea que les entitats home i dona són entitats a priori, sinó que són un efecte del sexisme. Si fos aquest el cas, la línia per resoldre els problemes seria una reconstrucció del llenguatge que eliminés el gènere, significaria que davant d'un problema com *el rector* trobéssim una manera de remetre'ns al rector sense haver d'utilitzar masculí i femení. Això els col·lectius de joves ho han resolt a través de l'arrova (@). Fa anys vaig escriure un llibre amb els plurals femenins, alguns articles amb els plurals acabats en *e* subratllat perquè la gent entengués que estava intentant eliminar el biaix de gènere en el llenguatge: mantenien femení per a les dones i masculí per als homes, però en els casos en què em referia a un

col·lectiu heterosexual utilitzava una *e* en lloc d'una *o* o una *a*, i ho subratllava per indicar que hi passava alguna cosa.

Hi ha un gran debat social sobre de què parlem quan parlem de la situació social de la dona i no està gaire clar. Hi ha corrents que defensen la dona com una diferència que cal reconèixer, incloure, etc. i hi ha col·lectius —amb els quals jo m'hi sento unida— que assenyalen que potser hi ha diferències entre home i dona, però que l'única possibilitat de descobrir en què consisteixen aquestes diferències és eliminar la desigualtat; perquè el que veiem (els cossos que veiem, les capacitats, els interessos, els compromisos i les realitzacions) actualment són efectes del sexisme, de la desigualtat. No podem separar analíticament *desigualtat* de *diferència*, perquè el que veiem és el producte de la desigualtat. Aleshores, si cal preservar la diferència femenina, el primer exercici que hem de fer és eliminar el sexisme i, per tant, possiblement la pertinència del gènere. Ara bé, si un cop eliminats el sexisme, la desigualtat social de les dones, persisteixen diferències home-dona, com qualsevol altra diferència, requerirà ser inclosa. Però no penso que estiguem en un moment històric en què ens podem referir a la dona com una diferència, sinó com una desigualtat; i insisteixo que no nego la possibilitat que hi hagi diferències, sinó que manifesto dubtes sobre si identifiquem com a diferència el que en realitat és desigualtat o viceversa. És molt complicat fer-ho.

La dona és tendra per naturalesa, cuidadora per naturalesa. Hi ha evidències científiques que ens indiquen a través de nombrosos estudis que qualitats com la disposició cap a la cura són pròpies de les dones i dels col·lectius oprimits. Si desaparegués l'opressió, les dones continuarien sent d'aquesta manera? No ho sabem. En les relacions socials en l'humà, l'únic laboratori d'assaig per al que són les relacions socials és la història. I si tenim curiositat, posem-ho a la pràctica per veure què passa. Per tant, i per acabar, el que assenyalo és que la guerra per acabar amb el sexisme no és el llenguatge, tot i que sí que pot ser un instrument. Si el llenguatge és un instrument per acabar amb el sexisme, benvingut sigui; però si el cost d'acabar amb el sexisme és interferir en els processos democràtics, a parer meu és incompatible una societat autoritària i la igualtat home-dona. Per tant, hem de trobar la manera de forçar equilibris entre la necessitat de reconèixer que la col·lectivitat està formada per homes i dones, i que aquesta identificació no es converteixi en un procediment d'etiquetatge i adscripció com els va succeir als jueus.

I finalment, i el més important, és que el llenguatge remet a les pràctiques i, tal com assenyalava el nostre moderador, el problema de les pràctiques és un problema crucial en el canvi de les situacions. Però no estem d'acord només en com utilitzem aquest llenguatge, sinó en com considerem què és el *gènere* i què és el *sexe*. Hi ha un llarg camí d'elaboració i diria que allò que accelera més l'elaboració és la pràctica i el compromís polític, que construeixen llenguatge i afavoreixen l'elaboració teòrica. La reflexió científica va endarrerida respecte de les ànsies, lluites i tensions de caràcter polític, i així ha passat pel que fa al problema del gènere, de la situació de la dona: de ser un quadre acadèmic que és tributari sens dubte a la lluita de les dones per la igualtat, encara que no estiguem d'acord o que no coincidim en què entenem per igualtat, totes lluitem per aconseguir-la. Moltes gràcies.

Esther Mitjans. A mi m'agradaria començar a debatre algunes qüestions que s'han plantejat, que trobo molt interessants, com ara les que ha exposat el moderador referents a si el llenguatge és accessori, perquè el que de debò és important és que la desigualtat real no pot finalitzar només amb el llenguatge. Crec que és un instrument i que és una manera d'incidir, com a mínim, contra la discriminació indirecta que hi pot haver dins del llenguatge. L'exposició de Maria Jesús Izquierdo també m'ha semblat força interessant, i, a més, és un plantejament provocador. Jo no sóc especialista en política lingüística, però sí que sé que sóc dona i que he estat en un àmbit laboral, que sóc professora de dret constitucional i que he analitzat el principi d'igualtat dins d'aquest dret constitucional des de diferents perspectives. Per experiència puc dir que canvia molt si en l'ambient de treball ets l'única dona del departament, fins i tot d'un departament com el de Dret Constitucional, en què el centre és el poder polític. Quan et sents una mica aïllada com a dona, això és molt diferent quan després hi ha més dones. La diversitat, l'enriquiment que hi ha hagut amb la presència d'altres professores, és impressionant. Ha canviat tot. La presència, doncs, d'homes i dones dins d'un àmbit de treball és extraordinàriament positiva; i dic això perquè crec que els ho dec a les professores més joves del meu departament.

Quan vaig començar a treballar la igualtat, com a professora de dret constitucional vaig començar a mirar la jurisprudència del Tribunal Constitucional, i em vaig trobar que, després de

la Constitució, totes les sentències o els recursos d'empara que hi havia, intentant aplicar el principi d'igualtat, el que feien era afavorir els homes. Perquè hi havia algunes mesures paternalistes dins de la legislació laboral que eren avantatges per a les dones, i els homes deien que si tots som iguals el tracte ha de ser paritari. Així doncs, el tribunal donava la raó als homes i semblava que la igualtat estava respectada. De totes maneres, vaig veure que hi havia unes sentències sense profunditat en els plantejaments del Tribunal Constitucional. Concretament hi va haver una sentència interessant, la dels vidus, que plantejava que, quan la dona es moria, per tenir dret a una pensió havien d'aportar molta documentació, que no demanaven a les dones perquè es pressuposava que la dona depenia directament de l'home. Aleshores el Tribunal Constitucional va considerar que això era discriminatori i va treure una disposició de llei de la Seguretat Social. Això va crear un problema econòmic per a la Seguretat Social molt gran. També va passar als Estats Units i a Alemanya, però allà es va donar un temps perquè adaptessin la legislació i no va tenir un impacte tan fort. El que volia comentar és que, de fet, el Tribunal no es va adonar que la discriminació, en el fons, era cap a les dones, perquè la dona treballa, cotitza.

El problema amb relació a les dones és que el tractament paritari no sempre funciona exactament, perquè en el moviment d'emancipació de les dones hi ha un impuls del moviment d'emancipació racial i el preu d'aquest impuls ha estat acceptar un estàndard d'igualtat formal, aristotèlica, que és la de situació similar: si una dona està en una situació similar a un home, aleshores se li pot reconèixer una igualtat. Però, i si no està en una situació similar? És a dir que aquest impuls té un preu, perquè en allò en què les dones som iguals als homes hi pot haver un progrés, però en allò en què som diferents, no. Aquestes diferències no es tenien en compte. A l'inici, les dones eren analfabets i no tenien coneixement dels instruments del dret i, per tant, acceptaven tot els instruments que hi havia; i si per tenir els privilegis que tenien els homes s'havia de ser com ells, les dones volien ser com els homes. Però arriba un moment en què també s'han de tenir en compte les diferències: hi ha capacitats en els éssers humans que són diferents segons si ets home o dona. Per tant, les dones han de tenir el reconeixement d'aquesta diferència, però d'una manera molt acurada i sensible. L'element biològic compta; la situació de reproducció i embaràs afecta molt la dona en l'àmbit laboral, perquè la regulació laboral està feta a la mida de l'home. Per exemple, l'home té una persona a casa i si està en una reunió i es posa a ploure no pensa si té la roba estesa o no. Està tot fet a la mida de l'home i és això el que hem de canviar.

Per a mi, el problema pel que fa al llenguatge, que com he dit no és un camp de la meua especialitat, és que és un instrument d'expressió i no ha de ser rígid; hem d'anar més enllà del llenguatge; hem de transcendir-ne les fronteres, i no és senzill. Recordo que quan hi havia una degana en aquesta facultat va venir un professor també de la Facultat i va dir «que sàpiga la degana que no és degana, que és degà» com volent dir que la paraula *degana* no existeix. Encara ara hi ha advocades que diuen «no, jo no sóc advocada, sinó que sóc advocat. No existeix *advocada*». Què és això que no existeix? Aquí és on hem de plantejar-nos-ho. Sí que és important la qüestió del llenguatge. El que passa amb el llenguatge és que les paraules han de tenir un concepte darrere, i els conceptes són previs a les paraules; davant de la llibertat d'expressió hi ha d'haver una llibertat de pensament, uns conceptes, i això no és tan senzill. Si no hi ha conceptes, si no hi ha pensament, les paraules ni tan sols surten, cauen a terra; i aquí és on rau la importància del llenguatge en el sentit que, per tal que sigui viu, no ha de ser buit. De fet, les nenes i els nens han de viure en un ambient sense por, sense violència, perquè la por destrueix el pensament; aleshores el llenguatge no es pot construir, i la marginació i invisibilització dels oprimits sí que l'afecta. En relació amb el llenguatge, el que pot afectar la dona com a sector oprimat és molt clar: la invisibilitat.

He treballat la igualtat respecte de l'avortament i he pogut constatar que, atès que cap home s'ha quedat embarassat, una regulació que condicioni la vida d'un sector de la població d'una manera tan massiva com és la prohibició de l'avortament afecta la igualtat de la dona, perquè no pot fer una planificació de la seva vida. A més a més, controla les seves decisions, que són especialment importants. El llenguatge és important per a la lluita contra les discriminacions indirectes, les que tenen un impacte. De fet, la UE va dir que eren discriminacions que els estats havien d'evitar. El paper de la Unió Europea ha estat molt important per la igualtat de la dona, tot i que la raó de fons no era tant la igualtat de la dona, sinó més aviat una raó econòmica: era una manera d'evitar el dúmping entre la població laboral de diferents països. Tot i això, però, hi ha moltes directives que ens han ajudat en aquest sentit. Per tant, el llenguatge és important, i el problema són les discriminacions indirectes. La legislació inicialment no és discriminatoria i, de fet, la igualtat està imposada per la Constitució i el que potser caldria fer és que aquest

llenguatge no sexista es tradueix no només en l'àmbit de l'administració, sinó també en les ofertes de treball que apareixen en els mitjans de comunicació; cal anar amb compte per tal que no hi hagi dubtes que la dona té les mateixes capacitats d'accés.

Maria Jesús Izquierdo ha plantejat que la cura és una característica dels oprimits, i crec que la cura també està desvalorada i que hauria de ser una característica més compartida entre els dos sexes, i no sé si és una característica que s'hauria de suprimir.

Hi ha moltes més preguntes que respostes, però això és tot el que us volia dir. Moltes gràcies.

Anna Solà. Gràcies en nom de l'equip directiu de l'Institut Català de la Dona (ICD) per haver-me convidat en aquesta taula rodona i en aquest debat, que no és nou, però que és necessàriament revisable i en un moment en què sobretot des del Govern català s'estan impulsant les polítiques de dones en una direcció clarament innovadora i creativa pel que fa a la introducció d'alguns conceptes que han aparegut sobre la taula o d'altres que aniré exposant relacionats amb les polítiques transversals i les accions positives.

L'ICD és un organisme autònom de la Generalitat creat el 1989 i és l'òrgan que manifesta el compromís del Govern per tirar endavant el que primer s'anomenaven *polítiques de promoció de la dona*, en singular, el que més endavant s'han anomenat *polítiques d'igualtat* i el que, en aquest moment, estem anomenant *polítiques de dones*. Veieu que cada nou replantejament del tema necessita vestits nous des del punt de vista lingüístic, perquè aquestes paraules anomenen i donen l'expressió dels continguts que es volen vehiculitzar. L'ICD, per acord de govern, en aquests moments serà l'Institut Català de les Dones, no de la Dona. En el moment en què la Llei d'acompanyament sigui aprovada pel Parlament, la denominació d'aquest institut també canviarà, fet que no és una anècdota, ja que introduir la paraula *dones* significa una reflexió prèvia de transcendir el concepte de dona singular, que entenem anacrònic, relacionat amb unes essències lligades a una tradició que no ha atorgat a les dones la seva dimensió de plenes ciutadanes; el plural *dones* és una manera de significar la diferència i la diversitat. No estem parlant d'una essència, sinó d'unes manifestacions absolutament plurals del que significa ser dona en el món.

Les polítiques de dones que hem definit des de l'Institut parteixen d'una premissa —que també té a veure amb la denominació— que és, per començar, entendre que les dones no som un problema. Hem de desdibuixar la manera com fins fa poc s'havien abordat les polítiques per a les dones que posaven èmfasi en els aspectes assistencials. Sota aquestes polítiques assistencials marcades per una visió paternalista, hi trobàvem a faltar una visió molt més plural, molt més oberta del paper que les dones tenen en el món, que han tingut en la transformació social, en la construcció de la cultura, de les formes de relació, d'innovació, en la ciència, etc. Per tant, creiem que enfocar les polítiques de les dones només des del punt de vista assistencial és un dels primers errors. A tall d'exemple, si examinem la distribució de les responsabilitats polítiques en els governs locals, les dones acostumen a estar associades a les regidories de benestar i família, d'educació o de cultura, però mai a la planificació urbanística, hisenda, economia o participació. En aquesta consideració que les dones no som un problema també hi ha un discurs implícit que tots els àmbits polítics ens incumbeixen i que, per tant, des de les polítiques públiques hem de tenir en compte les dones en totes les dimensions, així com la transcendència de la nostra feina.

A continuació, creiem que, com que no considerem les dones com a problema, hem de considerar també la diferència, què significa ser dona, què significa aquesta particularitat de ser dona en el món, i per tant és imprescindible anomenar la diferència de ser dona des del punt de vista lingüístic i també des del punt de vista de l'articulació de les polítiques. Constatem que la lliure expressió de la diferència de ser dona no està incorporada en els discursos oficials, ni en bona part de la vida pública, ni en els mitjans de comunicació, ni en els discursos educatius ni científics ni econòmics i, per tant, s'han d'elaborar polítiques que permetin posar nom a aquesta diferència, visibilitzar aquesta diferència de ser dona i, per tant, visibilitzar també les aportacions de les dones en aquests camps. Sense visibilitzar aquestes aportacions no podríem incorporar en les polítiques públiques un altre fet importantíssim com és el valor de les aportacions de les dones per elaborar solucions i crear mecanismes, i el seu paper actiu i constructiu en situacions d'emergència o en els moments que ha calgut. Aquest paper ha contribuït a crear models que no sempre hem tingut sobre la taula i que moltes vegades ens haurien aportat solucions a molts dels problemes col·lectius plantejats. Per tant, les dones no som un problema i hem de poder expressar a tots els nivells les nostres diferències i la nostra forma d'exercir la ciutadania, que no ha tingut prou espai per ser explícita. Amb el

reconeixement d'aquestes diferències i aportacions, hem de construir les noves solucions de futur i de transformació social.

Quan introduïm aquests valors, el saber elaborat per les dones al llarg dels anys, introduïm també un altre element fruit de la tradició del pensament feminista, de les aportacions que en tots els camps científics han fet les dones en repensar el món des d'una altra perspectiva, i així no només s'han descobert i s'han posat sobre la taula dels afers públics aspectes que mai no s'havien presentat, sinó que també s'han aportat solucions a problemes que ja estaven definits, però que no estaven proposats des d'aquesta mirada femenina.

Una de les coses que evidencia el conjunt del pensament feminista és que qualsevol política pública ha de partir de considerar la població diferenciada per grups, diferenciada per homes i dones, i també per totes les diversitats que es presenten en cadascun d'aquests grups. I segons aquestes diferenciacions, les polítiques públiques han anat elaborant en el marc de convenis internacionals, en el marc dels tractats internacionals —sobretot a partir de la conferència de Beijing de 1995— uns referents normatius que, des del dret comunitari, ens han ajudat i ens han marcat unes directrius que són les que en aquests moments impulsen i ajuden a introduir mecanismes de superació de les polítiques que abans es dirigien a una població indiferenciada i que, amb la incorporació d'aquests nous instruments, estan oferint solucions i dissenyant polítiques innovadores. Per tant, des de l'ICD treballem per fer sortir aquests tractaments específics en el cas de la població femenina, que es redueixen a grans trets a les accions positives dirigides a anul·lar les discriminacions i les desigualtats existents, malgrat que sobre el paper no hi són, però a la pràctica estan constatades amb números, estadístiques i amb vivències de moltes dones que ens indiquen que no només no s'ha aconseguit la igualtat legal, sinó que hi ha unes discriminacions subtils per a les quals hem d'elaborar altres instruments, també subtils, que assegurin l'efectivitat.

A través del tractat d'Amsterdam de 1997 es reconeix la importància de la introducció de la perspectiva transversal de gènere que hauria d'aplicar-se a totes les polítiques públiques. Aquesta és una de les orientacions marc que afavoreixen el desenvolupament d'aquestes polítiques que en alguns països ja han estat implantades, com és el cas dels països nòrdics, i que en casos com el nostre s'estan començant a desenvolupar. El 22 de març passat el Govern de la Generalitat va aprovar el V Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya, inspirat, d'una banda, en els principis de les polítiques transversals i, de l'altra, d'accions positives per afavorir el desenvolupament de la plena ciutadania de les dones al país; aquest Pla consta d'unes 500 mesures, unes 1.000 accions corresponents a aquestes mesures i està dotat econòmicament amb 35 milions d'euros només per al 2005, que és el compromís adquirit per tots els departaments de la Generalitat per introduir a totes les seves polítiques, d'una banda, les accions positives i, de l'altra, la perspectiva de gènere a l'hora d'analitzar cadascuna de les mesures que s'estableixen. M'ha fet gràcia la notícia que deia que les dones prefereixen el tramvia, perquè és il·lustrativa del que podria significar un comentari sexista; però, també, denota que les dones prefereixen el tramvia perquè es traslladen molt més que els homes, no només per la conveniència o per la professió, sinó que sempre porten un interès afegit: comprar per als altres, tenir cura de les criatures o de les persones grans, etc.; tasques que estadísticament són dutes a terme molt més per les dones que pels homes. A la vegada, també és un exemple molt clar del que significa la incorporació de la perspectiva transversal de gènere en totes les polítiques perquè significaria que, per efecte de la introducció d'aquesta perspectiva, en el moment de decidir, per exemple, quin seria el mitjà de transport més adequat per connectar un barri amb un altre, l'avaluació que el tramvia és adequat per portar carretons i cotxets s'ha de tenir en compte, perquè un 52 % de població són dones i segurament, d'aquest 52 %, el 80 % són usuàries d'aquest tramvia en tota la franja horària. Aquesta visió de com afecta qualsevol decisió política les dones i els homes és primordial per dibuixar un país i unes polítiques que afavoreixin les dones, que compensin les desigualtats, però que, a més, si afavoreixen les dones, afavoreixen tota la comunitat, ja que les dones estem situades en un espai de gestió d'afers col·lectius, d'atenció i de cura que de rebot beneficia les altres persones.

Pel que fa al marc normatiu de què disposem i derivat del marc normatiu europeu (sobretot en relació al tractat d'Amsterdam) faré esment dels decrets o lleis que com a instruments de configuració d'aquestes polítiques públiques tenim a les mans:

El Decret 162/2002, de 28 maig, de modificació del Decret 107/1987, de 13 març, pel qual es regula l'ús de les llengües oficials per part de l'Administració de la Generalitat catalana amb l'objectiu de promoure un llenguatge simplificat i no discriminatori i de la terminologia catalana

normalitzada, això pel que fa a l'àmbit lingüístic. Aquest decret de l'any 2002 afegeix dos paràgrafs a l'article 2 del decret de l'any 1987 amb el redactat següent:

«2.2 En l'ús de les llengües oficials l'Administració de la Generalitat ha d'emprar, amb correcció, un llenguatge directe i simplificat i ha d'evitar l'ús de formes discriminatòries i androcèntriques.

2.3 En l'ús del català l'Administració de la Generalitat ha d'emprar els termes normalitzats pel Centre de Terminologia TERMCAT per designar en aquesta llengua els conceptes a què es refereixen.»

Tot i aquest decret, els decrets posteriors segueixen parlant d'*administrats*, de *particulars*, d'*interessats*, de *ciutadans*, de *funcionaris*, de *secretaris generals*; és a dir que les llengües tenen aquest poder normatiu de formar uns imaginaris, però tenen també unes forces i unes inèrcies que, per la força de la naturalització, són les que acaben tenint un acte de presència quan els conceptes estan superats.

Pel que fa a l'altre tema de la perspectiva de gènere (estic plantejant dues possibilitats de recórrer a una normativa que parla d'aquesta necessitat d'utilitzar llenguatges que ens representin, a homes i dones, però no només a un universal masculí), hi ha un altre instrument, una llei aprovada pel Parlament el 2001, la Llei 4/2001, de 9 d'abril, que al seu torn és una modificació de la Llei 13/1989, de 14 de desembre, d'organització, procediment i règim jurídic de l'Administració de la Generalitat. És una llei pionera a Europa sobre l'impacte de gènere. Segons aquesta llei, que va ser aprovada amb el vot favorable de tots els grups parlamentaris, i després de l'acord de govern del 15 de maig de 2001 en el qual s'atribueix a l'ICD la funció de desplegament d'aquesta llei, cada disposició normativa de caràcter general que elabori l'Administració ha de passar un informe d'impacte de gènere, que no és només una anàlisi de quins biaixos de llenguatge conté cadascuna de les normatives, sinó que en si mateixa ja és una forma d'obligar a pensar si la normativa ha tingut en compte homes i dones o si s'ha seguit pensant en un pretès universal masculí. A més, és un altre instrument per reflexionar sobre quin impacte tindrà la disposició o normativa sobre les dones. Amb aquests impactes de gènere l'ICD informa no només de quins problemes de llenguatge presenta, sinó sobretot de si l'anàlisi de la realitat que està fent o les mesures que aporta sobre la realitat tenen en compte les dones, si afavoreixen o no aquesta lliure expressió de llur ciutadania en la diferència i en llurs necessitats específiques. Moltes gràcies.

Eulàlia Lledó. És una intervenció difícil perquè és pràcticament impossible de donar resposta, ni que només sigui telegràficament, en un quart d'hora a totes les qüestions que es plantegen i, a més, després de tres intervencions.

Parlaré de dos temes que jo manejo freqüentment: el sexisme i l'androcentrisme; però voldria comentar, encara que sigui breument, una qüestió que ha sorgit i que potser hauriem de situar d'una altra manera. S'ha donat per descomptat que hi ha igualtat legislativa i que la Constitució no té cap mena de biaix de discriminació, i això és mentida. És a dir, no m'estic referint a l'abjecta manera com està redactada la Constitució, que espero que ara es canviï, sinó al fet que, per exemple, aquest Estat, que és una monarquia, té una determinada manera d'heretar aquesta càrrega pesada de la monarquia i, de moment, el que fa és privilegiar els homes sense que ningú tingui gaire pressa per canviar res; o per exemple, lleis com la que estableix que, si no hi ha acord entre la mare i el pare sobre quin cognom s'ha de posar primer a la criatura, es posa el del pare. Com a llei em fa pensar malament de la justícia; tenint en compte que sempre té arguments sòlids i palpables per a tot, que en aquest cas faci això demostra que la igualtat de la qual estem partint ens l'hem de replantejar.

Una altra qüestió és que s'ha dit que no tothom és especialista en llengua, i jo diria que tothom ho és —no és demagògia—; tothom sap què passa amb la llengua i què és sentir-se (i això ho sabem sobretot les dones) invisibilitzada o exclosa en la llengua; tothom sap el desig que tens d'imaginar a partir de la llengua i que no s'exerceixi sobre tu aquesta violència que significa que et limitin el que és dicible i el que és pensable. En aquest sentit qualsevol parlant, qualsevolga parlant té realment coses a dir.

També crec que s'ha plantejat la dicotomia següent: ens dediquem a la llengua o a una altra cosa? És a dir, crec que el valor simbòlic de la llengua és extraordinari, el fet de ser en el discurs o no ser-hi és una cosa fonamental; però, sobretot, em sembla que hauriem de posar de costat

dues coses: no són aliens a la llengua els canvis que hi ha, i no és aliè als canvis que hi ha el que passa a la llengua. O sigui, veure-ho com a realitats separades seria veure-ho d'una manera que no ens faria adonar de la riquesa i complexitat de tots els processos existents. Per a mi és evident que no podem plantejar una dicotomia, sinó que els canvis que hi ha en algun aspecte de la realitat incideixen en la llengua; però no oblidem que la llengua també incideix en els canvis a la realitat. Un exemple molt clar, tot i ser fora del context que ens ocupa, és la constatació que tenim que si hi ha una llengua que per a un determinat color gris té una paraula, la gent veu aquell color gris; en canvi, la gent que en la seva llengua no té una paraula per a aquell color gris, no el distingeix d'un altre gris.

També m'agradaria comentar la qüestió del «políticament correcte». Em sabria greu que algú d'aquesta taula o d'aquesta sala es pensés que estem parlant del llenguatge políticament correcte; perquè del que estem parlant és d'una qüestió bastant més seriosa, bastant anterior i de força més envergadura. El llenguatge políticament correcte és un fenomen bastant provincià i hipòcrita. I tots els esforços que es fan per implementar un llenguatge que, cercant la igualtat, tingui en compte aquestes diferències —no ens pensem que la igualtat és assemblar-se a segons qui—, és una mica lluny del llenguatge políticament correcte. Fent broma, el llenguatge políticament correcte és el que faria que a una dona se li digués *home*. Ja sabem que el llenguatge políticament correcte busca eufemismes, i davant d'una realitat tan «mancada» com és una dona, és millor dir-ne *home*. No és el que pretén un llenguatge que actuï en el sentit de visibilitzar les diferències, com és la sexual. En aquest sentit, l'intent de buidar el llenguatge de sexisme i androcentrisme no és un intent de constrènyer ni de prescriure, ni de crear un canó de paraules que siguin les que s'han d'utilitzar, sinó que pretén clarificar i distingir, allunyar-se de les etiquetes i de l'insult, i en aquest sentit reflecteix canvis positius que es donen a la nostra societat, que capaciten i d'una manera genuïna donen poder. Destriaria, per tant, les dues qüestions.

S'ha parlat de molts equilibris, però moltes vegades, quan es parla de llengua, es pensa que la llengua és una cosa formal, que potser no és important. Insisteixo en l'enorme importància de la llengua, que sempre arrossega qüestions. Explicaré l'experiència a l'educació secundària. Faig classes de literatura, i sé perfectament què passa si entro en una classe i dic que parlaré dels trobadors. Com que les criatures que tinc davant són bastant intel·ligents, entendran que parlaré dels trobadors. És una qüestió de llengua? No. Jo he dit de què parlaria i ho han entès. Si entro en aquella classe i dic que parlaré de les trobadores i els trobadors passarà el següent: hauré de parlar de les trobadores, la qual cosa em donarà feina. Però el fet de dir *les trobadores* posarà de manifest que de les trobadores en el llibre de text no se'n parla o que no se n'ha parlat mai encara, en aquell institut o en aquella classe. És a dir, el fet de posar en un anunci que una empresa busca enginyeres i enginyers, voldrà dir que aquella empresa té en compte la possibilitat que hi hagi enginyeres i potser, temps a venir, polítiques de conciliació laboral. El fet de canviar el llenguatge, canvia indefectiblement el que aquest llenguatge està posant de manifest.

Respecte al llenguatge administratiu i jurídic, he portat alguns exemples de llenguatge administratiu molt antics. De fet, en el primer document de llenguatge administratiu català, la traducció del *Forum iudicum*, el Llibre jutge, ja fa molt de temps Carles Duarte va mostrar que hi havia fragments com ara: «voluntat de *aquel* o *aquela* que testa en sa vida», cosa que demostra que el llenguatge jurídic antic feia el que fa tothom sempre, que és que quan algú pensa en les dones les anomena i denomina. Una altra qüestió és per què alguna gent només pensa en les dones segons en quines actituds.

També el fragment d'un document administratiu posterior, el *Llibre dels costums de Tortosa*, del segle XIII, diu: «erudit *servent* o *serventa* per alguna raó se girà de *son senyor* i de *sa dona* dient que no hi vol estar». Quan pensem en les dones, surten en el discurs. El llenguatge no té cap problema per representar la presència femenina.

Torno a un altre paper administratiu: un detall del que va passar entre el 1994 i el 1996 al Parlament de Catalunya, en què hi havia redactats d'aquest tipus: «pertoca al Govern de la Generalitat, a través del seu president, el comandament suprem del cos de mossos d'esquadra. Aquest comandament és exercit per la persona titular del Departament de Governació en els termes que estableix l'article XVI». Vegeu que hi ha una mena d'incoherència: hi diu «*la persona titular* del Departament de Governació», perquè en efecte era una dona i per això segurament va decidir que aquí no es posés *conseller*, i amb aquella qüestió tan femenina de la cortesia unilateral va optar per una denominació genèrica com ara «*persona titular* del

Departament de Governació». Fixem-nos que, en canvi, diu «a través del seu *president*». El Servei de Publicacions del Parlament va suggerir aquest altre redactat: «pertoca al Govern de la Generalitat a través de *la persona que ocupa la seva presidència* [...]». Ara bé, com imagineu que va quedar? Va quedar com al començament. Això vol dir que a alguna persona la trastornava imaginar-se, ni que fos sobre el paper, que hi hagués una presidenta de la Generalitat. Podia admetre un llenguatge incloent, un llenguatge en què hi hagués denominació dona-home en la conselleria, que ja hi era, però no en la presidència. S'hauria de fer més èmfasi en el fet que el llenguatge no és res, no és sexista ni androcèntric, però sí que ho són els usos. El llenguatge sempre permet visibilitzar i no excloure les dones, una altra qüestió és que nosaltres les vulguem visibilitzar i comptar-hi o no.

Per acabar, faig al·lusió a una ponència de la tarda que es titula «Les persones estem preocupats i preocupades», segurament amb la intenció de cridar l'atenció. Però no ens confonguem: si les persones són femenines, les persones estem *preocupades*; de la mateixa manera que si les dones estem contentes, doncs estem *contentes* i *no contentes* i *contents*; i si els homes estan atribulats, estan *atribulats* i *no atribulades*. Alerta perquè jugar amb aquesta qüestió ens portaria a veure que realment l'androcentrisme és en la mentalitat de la gent, no pas en la llengua. Per exemple, en un diccionari que en principi hauria de ser modèlic, podem trobar-hi falses concordances amb la paraula *persona* seguida d'un masculí. Això no indica que en el diccionari no sàpiguen com funciona el gènere gramatical, sinó que el fet de veure *homes* per tot arreu ha portat a qui va redactar aquella entrada a errors d'aquest tipus (vegeu, per exemple, *copropietari copropietària*). L'androcentrisme és tan gran que, en una qüestió aparentment de llengua (com si una cosa fos la llengua, seriosa, i l'altra fos la gent apassionada per aquestes qüestions), a moltes gramàtiques i molts llibres de text es diu que el femení ve del masculí. La gent de llengua sabem que això no és cert. Hi ha masculins que vénen del femení, per exemple *prostituta prostitut* (fins l'any 1995 en el diccionari hi posava *prostituta*, i a l'última edició hi posa *prostitut prostituta*). O en les primeres documentacions de *cuinera* i *cambrera*, cosa molt lògica si tenim en compte que hi havia cuïneres i cambreres i s'havia de crear, per tant, un nom per a aquestes dones; i si després els homes també s'hi van dedicar, doncs es va adaptar el nom (*cuïner* i *cambrer*). També ho veiem en un diccionari tan poc suspecte de feminisme com és ara el Coromines, quan explica la paraula *beguina beguí* (en aquest ordre), en què la paraula *beguí* ve del femení *beguina*. Per tant, en una qüestió tan aparentment apartada de les passions com és la llengua, veiem que una aspecte tan clar com que a vegades el femení ve del masculí, però a vegades el masculí ve del femení, a les gramàtiques i llibres de text no s'explica així. Moltes gràcies.

Rafael Bisquerra. És una satisfacció compartir taula amb les persones que m'han precedit, que han dit coses molt interessants, la major part de les quals subscriuria. En la meua intervenció, voldria fer alguns comentaris per suscitar una mica de debat. Vull ressaltar la importància de l'educació per a la igualtat entre els sexes. A vegades m'atreveria a proposar que, al final de l'escolaritat obligatòria, tant noies com nois aprenguessin distincions tan subtils com per exemple la diferència entre estendre llençols i tovalloles o estendre mitjons, bragues i mocadors. Els que s'hi hagin entretingut, entendran des de quin punt de vista estic parlant. Quan vaig conèixer la meua parella fa una sèrie d'anys, un dia vaig atrevir-me a dir-li si volia que l'ajudés. I em va dir que era ella que m'ajudaria a mi, o en tot cas que ho fariem plegats. No sé si amb això s'entén el punt de vista, perquè no voldria que s'interpretés malament el que diré a continuació. Tots estarem d'acord en l'educació per la igualtat i que hi ha problemes molt greus com el de la violència de gènere, que particularment em preocupa molt; també estic totalment d'acord en el tema dels cognoms i, de fet, subscriuria que els cognoms per defecte fossin els de la mare, per allò que diuen que *mater certa sempre est*.

Faig totes aquestes consideracions prèvies perquè vull manifestar que des de l'educació em trobo en una situació d'inseguretat, parlo des de la ignorància, per tal com es pot veure en el meu currículum, que no té res a veure amb el llenguatge no sexista. Sóc un simple professor que es troba en situacions com la següent: quan li pregunto a una companya «quants alumnes tens?», em diu «dos» i jo me n'estranyo, em respon que si li hagués preguntat «quantos alumnes» m'hauria dit 49, perquè a la Facultat d'Educació majoritàriament hi ha noies.

Exposaré directament una sèrie d'exemples amb els quals em trobo, i que fan referència al fet que el professorat es troba en una situació insegura perquè, segons com digui les coses, és titllat d'utilitzar un llenguatge sexista. M'hi he trobat personalment, ho he preguntat a experts en normativa lingüística i m'han donat unes orientacions que no sempre coincideixen amb el que, des del llenguatge políticament correcte, es considera com a llenguatge no sexista.

Hi ha genèrics o no? Jo modestament proposo que sí, perquè si no n'hi hagués, la comunicació seria difícil: en lloc de parlar de *gossos* hauríem de parlar de *llebrers, conillers, dàlmates*, etc.; no podríem parlar de *fruites* sinó de *pomes, peres, plàtans*, etc. Per tant, em sembla que n'hi ha, però si els utilitzo (a classe tinc un 95 % de noies i un 5 % de nois), n'hi ha que es queixen i diuen que utilitzo un llenguatge sexista. Si repeteixo, *noi/noia, tutor/tutora, nens/neses, orientador/orientadora, psicòleg/psicòloga, els pedagogs i les pedagogues*, la comunicació es pot arribar a fer insuportable. Accepto que a vegades sí que s'ha de fer, i se n'han posat exemples molt representatius, també per evitar confusions i per reivindicació, que hi estic molt d'acord.

Voldria tornar a dir que no estic contradient res del que s'acaba de dir, sinó que només vull plantejar un problema que jo no tinc clar i a veure si entre tots el podem aclarir. Quan corregeixo treballs o exàmens on hi ha expressions d'aquest estil (per exemple, molts comencen les frases directament amb *Els i les*), començo per dir que no ho acabo de veure gaire estètic. Voldria assenyalar que totes les paraules susciten en nosaltres emocions que ens predisposen a favor o en contra d'allò que estem escoltant i de la persona que està parlant. Per tant, començar dient «els i les» ens pot predisposar a favor, perquè és un llenguatge no sexista; en canvi, si diem només «els» o «les» ens pot predisposar en contra.

Els exemples que comentaré ara són reals i, fins i tot, alguns han estat publicats:

«Els/les nens/neses són desperts/despertes, oberts/obertes, curiosos/curioses, treballadors/treballadores amb un bon nivell d'aprenentatge global».

És un exemple de l'ús de la barra. L'hem de potenciar? A alguns alumnes els he dit que en lloc de posar tanta barra que provessin de fer-ho d'una altra manera i m'han dit: «és que tu utilitzes un llenguatge sexista i no ho entens, això». Pot ser que estigui equivocat.

Altres exemples:

«S'ha de respectar el dret dels/de les ciutadans/ciutadanes a mantenir la puresa ètnica als seus barris. Tenim l'obligació de garantir que els/les més desfavorits/desfavorides no tinguin menys facilitats que els/les més afavorits/afavorides. Els/les alumnes que són fills/filles d'immigrants sovint estan en una situació de desavantatge».

Hi ha un moment, com a corrector de treballs, que el cap se'm trambalsa i no sé què volen dir.

Un altre recurs és la repetició, que em sembla més lògica. La meva proposta aniria més per aquí i evitaria la barra o l'arrova (@), per una simple qüestió pràctica. I vull dir que com que tot el que estem dient, ho diem de cara a l'alliberació de la dona; a vegades penso si tot aquest llenguatge ens ajuda a alliberar o ens fa sentir més oprimits per un llenguatge tan encarcerat que ens costa d'arribar a entendre; és per això que em permeto, des de la ignorància, de plantejar si no ho podríem entendre bé així:

«S'ha de respectar el dret dels ciutadans a mantenir la puresa ètnica als seus barris. Tenim l'obligació de garantir que els més desfavorits no tinguin menys facilitats que els més afavorits. Els alumnes que són fills d'immigrants sovint estan en una situació de desavantatge».

No sé si queda clarament plantejat el problema. Des del meu punt de vista, el problema és com podem utilitzar un llenguatge clarament no sexista. No acabo de veure clara ni la utilització de la barra ni de l'arrova; fins i tot la repetició pot arribar a ser tan redundant que ens fa perdre de vista el sentit profund de la comunicació. Potser del que es tracta és de portar el tema a l'extrem, i ho dic per provocar una reacció.

Podríem parlar d'altres casos curiosos, però em sembla que el tema ja està prou plantejat. I com que les persones que m'han precedit han deixat moltes coses clares, només concloc que per a mi un dels problemes que afecten el llenguatge no sexista és com utilitzar en el llenguatge normal i corrent, en els treballs que es presenten, en el textos, etc., un llenguatge que no sigui sexista, però que eviti tot el que pot produir aquestes repeticions innecessàries. Moltes gràcies.

Agustí Pou. Aquesta última intervenció ha servit per posar de relleu els problemes de la posada en pràctica del llenguatge no sexista. Començarem un petit col·loqui entre els

components de la taula, i després obrirem el debat al públic per si vol fer preguntes o observacions.

Eulàlia Lledó. Amb relació al que ha dit el Rafael Bisquerra, hi ha una primera qüestió sobre el fet de partir de la ignorància, que no sé si és una figura retòrica. Imaginem-nos una criatura que decidís callar fins que parlés bé, i callés fins que parlés seguit; no parlaria. O les criatures que aprenen a caminar, cauen, ensopeguen, fins que adquireixen seguretat. No és exigible que ara una qüestió de tanta envergadura, i comparteixo la incomoditat dels textos que hem vist, la fem perfecta d'entrada.

Hi ha molta literatura, molta d'assenyada, per veure com es poden solucionar alguns d'aquests problemes que s'han plantejat. Intentaré de fer-ho amb algun exemple. D'entrada, és evident que *pera*, *poma* i *taronja* tenen un genèric, que és *fruita*, però no és pas *taronja*, posem per cas. Amb això vull dir que de *dona* i *home* hi ha uns genèrics, que són *humanitat*, *gent*, *persones*, *éssers humans*, femenins i masculins, perquè una cosa és el gènere gramatical i l'altra és el sexe. Evidentment que podem utilitzar genèrics.

Vostè ha fet referència a un aspecte molt interessant: la qüestió estètica; i jo hi afegiria la qüestió afectiva. Hi ha gent a qui li agrada dir *persones* i a més a més s'hi sent còmode, però a algú altre li agrada dir *dones i homes*. Doncs bé, no necessàriament ens hem de constrènyer a una única solució. Així doncs, de genèrics, n'hi ha. Tan sols no hem de confondre una paraula com *home*, que no és genèrica, cosa que està a bastament demostrada. Fins i tot els diccionaris quan defineixen *home* diuen que és genèric, però després no l'utilitzen com a tal. Quan pensen en les dones no utilitzen una paraula com *home*.

Els genèrics poden ser de qualsevol gènere i en aquests anys llargs que portem amb aquest desig de visibilitzar les dones, és evident que se n'han inventat. Jo recordo que un professor del meu institut em va demanar si podia mirar un paper perquè havia posat la paraula *professors* catorze vegades i li vaig proposar solucions diverses (*professores i professors*, *professorat*, etc.). Quan es va repartir el paper, hi tornaven a ser els catorze *professors*; li vaig preguntar per què i em va respondre que s'ho havia tornat a mirar i es repetia molt *professorat*, que hi era només vuit vegades, però ell percebia que estava més repetit que *professors*, que hi era catorze vegades. Això no és mala fe, en absolut. Era estètica i relació afectiva amb la llengua; ara en els instituts diem *professorat* amb força soltesa i ens l'hem fet nostra; per tant, no ens estranya. Tampoc diria que és una repetició dir *dona i home*, una repetició seria dir *dona i dona* o *home i home*, però *dona i home* és dir dues realitats diferents i posar-les de costat.

En el primer exemple que ha sortit en la diapositiva, hi deia «els/les nens/nenes». Per a mi hi ha altres solucions, facilíssimes a més: «les nenes i els nens capaços i espavilats», «els nens i les nenes espavilades i obertes», «els i les nenes», «les i els nens» i fer-ho concordar amb l'últim adjectiu. Això sí, jo no duplicaria mai l'adjectiu, sinó que el faria concordar amb l'últim substantiu, cosa que ja es fa molt.

Ara bé, també s'ha de tenir molt en compte el context. En el llenguatge administratiu moltes vegades no cal posar-hi res. Per què s'ha de posar *senyor i senyora* si es pot deixar una línia en blanc? Ja se suposa que allà hi va el nom. O *nascut, nascuda* si es pot posar *natural de*? Cal tenir present que molts dels documents administratius no són per llegir.

Jo que sóc agraïda de mena, a les barres sempre els agrairé que ens deixessin començar a caminar, ens han fet de crosses, i ara quasi no en faig servir. Penso que en un context d'un paper administratiu no és especialment empipadora, una barra, perquè aquell paper no és per llegir. Eren casos diferents els exemples que hem vist aquí, que sí que eren per llegir. Hem de pensar quin context tenim per utilitzar una solució o altra quan volem visibilitzar dones i homes.

I encara hi ha un altre element. Jo no sé com ho fan, els homes, perquè partim de realitats diferents. Ells tenen una cosa envejable: tenir una identitat sexolingüística forta; en canvi, les dones no; tenim una identitat sexolingüística dèbil (no sabem si hi som o no hi som, si encara hi som o ja no hi som, etc.). Però hi ha el desig de voler ser representades a la llengua, i això invalida qualsevol altre plantejament. Sé que ara estic provocant, però aquest és un element suficient a l'hora de visibilitzar nenes i nens, i dones i homes a la llengua. I, finalment, vull remarcar que dels errors també se n'aprèn, i així ho demostra el que s'ha fet durant aquests 25 anys en el nostre país.

M. Jesús Izquierdo. Estic d'acord que quan s'introdueixen canvis es genera una situació de violència. És important recordar que la persona que es defensa d'aquesta violència apareix sempre com a violenta. La persona que és víctima de la violència i intenta d'impedir que la violentin, és violenta. Aquesta és la gran paradoxa. Però el que em preocupa és si, quan parlem, estem reificant la dona, o estem evidenciant com està en societat (qui és, què fa, etc.). A vegades aquesta preocupació pel llenguatge aniria en la direcció de reificar la dona; és a dir, presentar allò que és un constructe social autònom com si fos una entitat autònoma independent de la societat. Em pregunto, per tant, si el problema és visibilitzar la dona, o visibilitzar el que té a veure amb el fet que hi ha divisió sexual del treball, de les emocions, etc.; perquè moltes vegades una política lingüística visibilitzadora de la dona és invisibilitzadora de tot això que em preocupa. No hi ha garantia que, dient «les noies i els nois», la problemàtica entre els nens i les nenes estigui present en el discurs. Jo em resistiria a aquesta transformació del llenguatge que, posant la dona sota la llum, treu de la llum la desigualtat sexual.

Estic d'acord amb les dones que diuen que són *advocat*, o *enginyer* i no *enginyera*. Una altra qüestió és si és convenient que els títols estiguin identificats per gènere. Realment pensem que les regles del joc per ser enginyer no són universals i que no són masculines? La que es resisteix que li posin *enginyera* en el títol és perquè vol ser de «la mena de veritat»; però és que en enginyeria l'única mena de veritat és la masculina. Una altra cosa és què voldria dir *una altra mena universal* o *una mena inclusora de les dones*. Doncs, podria voler dir la desaparició de la titulació d'enginyeria, perquè es considerés que la parcel·lació disciplinària s'ha fet amb una perspectiva masculina i ja no és adequada; de manera que la perspectiva adequada fóra que desaparegués la titulació d'enginyeria i n'aparegués una altra.

Malgrat no tenir resposta a aquestes preguntes, entenc què volen dir les dones que diuen «sóc *advocat*» o bé *torer* i no *torerà*. La qüestió és: en la mesura que volem canviar el sexisme, quina és l'estratègia? No és tan fàcil de respondre. Però no sé si és millor la visibilització, quan em consta —i ho veig diàriament— que les paraules estan buides; perquè quan es diu *ciudadà* i *ciudadana*, al darrere no hi ha una reflexió de què vol dir *ciudadanía*; per tant, tant se val de dir-ho d'una manera o d'una altra. Qualsevol que sigui la resposta, si aquesta modificació del llenguatge molesta, se sent agressiva i intrusiva; i tinguem en compte que la persona que se sent agredida, quan es defensa, es presenta com a violenta.

Anna Solà. Jo no parlaria tant de violència, sinó de sotracs necessaris per transformar. Els sotracs i les confrontacions, si no es plantegen, no trenquen les inèrcies i no provoquen l'aparició de noves realitats. Ara bé, perquè apareguin aquestes noves realitats de què parlem és imprescindible anomenar de nou les coses. Si no apareixen, no estem fent el procés, també de greuge històric, de situar i ocupar el nostre lloc en l'ordre simbòlic.

Per això penso que anomenar la població segons les diferències és imprescindible. No és l'única peça, i va molt més enllà de l'aplicació d'unes normes i del terreny constret del llenguatge políticament correcte; només és la primera demostració pràctica d'aquesta transformació de llenguatges. I parlaria de *llenguatges*, no només del llenguatge escrit o oral, sinó de tots aquests llenguatges visuals, expressius, jeràrquics, que ens representen i que representen les realitats en què tampoc som presents (i només cal que pensem en els mitjans audiovisuals); i també dels llenguatges experimentals que es van incorporant a la normalitat i a la fluïdesa dels intercanvis comunicatius. Però és necessari que es produeixin aquestes ruptures i incomoditats, aquestes situacions de problematitzar el tema, no només per ganes d'imposar llenguatge, sinó perquè la incomoditat del llenguatge és una mostra d'una incomoditat social i d'una desigualtat i discriminació.

En situacions més provocatives, la solució d'un d'aquests textos hauria pogut ser parlar només de *ciudadanes*, *preocupades*, etc.; perquè a vegades és l'única manera que s'entengui com n'és d'excloent parlar només amb el masculí genèric i com n'és d'imprescindible que parlem de *nens* i de *nenes*, d'*homes* i de *dones*, perquè altrament, no estem ocupant aquest lloc, no estem arribant al concepte de *ciudadanía* plena, i sense aquesta ciutadania plena no podem intervenir a llimar les desigualtats. I penso que això és imprescindible.

Eulàlia Lledó. Jo també entenc la dona que diu que és *enginyer*, i no vol ser *enginyera*; no comparteixo la fórmula, però ho entenc, entenc que no vulgui ser de segona. Però potser serà el pas intermediari perquè hi hagi una altra enginyeria.

És clar que puc utilitzar el llenguatge i deixar-lo com una clofolla. Però, fins i tot en aquest cas, si hi ha alguna cosa que «canta» tant, ens haurem de plantejar alguna cosa. És més fàcil que, si en un discurs parles de «les noies i els nois que fan esport a l'escola», t'adonis que els diners es gasten per comprar samarretes als nois que juguen a futbol i no per a les noies. Estic d'acord que això no és tot, però en tot cas no va en contra de l'avenç.

Esther Mitjans. El tema és prou complicat, perquè aquest plantejament de la dona com un nou problema... és realment un problema, encara que es vulgui que no ho sigui.

Anna Solà. Si tenim l'autoritat de ser en el discurs, nosaltres en aquest discurs no ens plantejarem com a problema; com que no hem pogut ser protagonistes del discurs polític, científic... ho estem fent des de fa 50 anys, sí, però el discurs ja està elaborat sense la nostra participació. Amb la nostra participació el discurs no seria «les dones som un problema».

Esther Mitjans. En relació amb els exemples del Rafael Bisquerra, em sembla que la proposta més provocadora és la que ha plantejat l'Anna Solà: que tot fos en femení. Aquesta opció posaria de relleu què significa el contrari, el que s'ha fet sempre.

Voldria, però, afegir un comentari sobre la qüestió que ha comentat l'Eulàlia Lledó sobre el fet que la Constitució no és igualitària. Evidentment, amb relació a la monarquia, les dones estan subordinades, són secundàries; però és que la mateixa institució ja és anacrònica... És per això que jo realment m'he fixat en les disposicions que tenen impacte sobretot en la població femenina. I voldria incidir en la importància de les discriminacions indirectes. Evidentment que n'hi ha de directes (n'hi ha no només en la Constitució, sinó també en la legislació), però tenim instruments jurídics per jugar amb això: recursos, qüestions d'inconstitucionalitat, etc. En canvi, les indirectes són les que estem intentant posar de relleu.

M. Jesús Izquierdo. Quant a la Constitució, voldria dir dues coses. Hi ha dos articles que remeten als drets i deures de la ciutadania. Un és el que té a veure amb el treball i l'altre amb la defensa de la pàtria. El del treball diu: «els espanyols —seré tolerant i admetré que les dones també hi som— tenen el dret i el deure al treball, a escollir professió i ofici, i a obtenir una remuneració suficient per mantenir-se ells mateixos i la seva família sense que pugui prevaler discriminació per raó de sexe». És l'article per excel·lència de discriminació per raó de gènere, perquè suposa caps de família i mestresses de casa. I diria que això posa en qüestió la Constitució en la seva integritat. Això no ho diuen feministes 'embogides', ho diuen els pares del concepte de *ciutadania*; que la ciutadania està associada al treball; doncs bé, el ciutadà és el cap de família. És rellevant.

I el segon és el de la defensa de la pàtria. El ciutadà és provisor i defensor. «Els espanyols tenen el deure de defensar la pàtria». La idea que transmet és que el subjecte és un home adult i no una altra cosa; però està redactat molt finament, perquè els pares de la pàtria, pensar sí que pensaven. Com que no hi pot haver discriminació per raó de sexe, per tant, es configura una societat amb caps de família i es considera la possibilitat que el cap de família pugui ser una dona. No és irrellevant, i la situació constitucional, si considerem aquests dos articles, és francament greu.

Assistent 1: Ester Bonet. Quan la meva filla petita va aprendre a llegir notes de l'escola les llegia ella. Un dia que l'endemà tenien excursió no es va preparar i li vaig preguntar per què no ho havia fet. Em va respondre que no ho havia fet perquè deia «els nens de primer aniran al zoo». No va entendre que *els nens* volia dir *nens i nenes*. Primer et plantejés la lectura que has fet a les filles de les notes que els llegies quan elles encara no en sabien i després quin és el teu nivell de lectura. I penses que has de llegir amb ulls de nena que aprèn a llegir, i comences a veure que tot el que has après, ho has fet d'una manera determinada. Potser hauríem d'aprendre ara a llegir amb els ulls d'una nena. És només una anècdota que té molt a veure amb el que s'ha dit.

Assistent 2: Ona Domènech. Em sembla que els que som aquí compartim l'opinió que a la nostra societat hi ha sexisme i que el llenguatge pot col·laborar a fer que el sexisme disminueixi i si pot ser que desaparegui. Però la realitat és que quan es vol incorporar l'ús d'un llenguatge no sexista, a la pràctica no és fàcil. Segurament també és qüestió d'acostumar-s'hi, però també crec que és important situar-te en una posició intermèdia i no en els extrems. La meva experiència professional em diu que redactar determinats textos coherents de cap a peus i escrits amb un llenguatge que sigui absolutament no sexista i que no utilitzi el masculí com a genèric, és

pràcticament impossible. Depèn dels textos. N'hi ha que són molt llargs, i és molt difícil no recórrer a l'ús del masculí com a genèric —ús que les gramàtiques han acceptat sempre per una raó evident d'economia lingüística que tots busquem quan parlem i escrivim. Em sembla que és important transmetre la importància de l'ús del llenguatge perquè el discurs també construeix la realitat. Però de la mateixa manera que en un imprès o en escrits breus no hi ha raons per redactar d'una manera sexista, quan hi ha una publicació, una norma o llei llargues és pràcticament impossible.

Arran d'una estada a Montreal (Quebec), l'any 1995 vaig observar com abordaven aquesta qüestió: qualsevol notícia en un diari quebequès duia sempre la doble forma; també els retòls, els impresos, etc. No eren sexistes. Però, en canvi, totes les redaccions de textos normatius duien sistemàticament una anotació als crèdits que deia «en aquest text, el masculí s'utilitza exclusivament com a genèric, per una qüestió d'economia lingüística i sense cap voluntat sexista».

Esther Mitjans. Només una resposta a aquesta intervenció. Quan es parla del Canadà el problema que tenen és que ho han de fer en francès i en anglès, és obligatori, i per tant si ho han de fer en francès, en anglès i en masculí i femení, no ho podrien fer. La justificació d'economia, per tant, té molt de sentit.

Agustí Pou. A propòsit d'això, llegia una llei de la comunitat de Madrid, i vaig comptar unes 45 vegades la paraula *persona*. Vaig tenir la impressió que això pot ser una crossa cap a altres fórmules més imaginatives. Em costa d'imaginar en un text legislatiu trobar una fórmula sense tanta crossa. Potser era un error o un abús dels correctors de la llei, però és cert que en textos llargs en el llenguatge jurídic, això costa.

Eulàlia Lledó. Parlem del francès i de l'anglès i moltes vegades no es posa en qüestió que un text estigui en les dues llengües i en canvi sí que sigui més curtet. Aquí, amb el llenguatge administratiu ningú posa en dubte que ha d'estar en castellà i en català, i al meu entendre això és absolutament antieconòmic, atès que aquí no hi ha ningú monolingüe català. No és el que jo penso que s'ha de fer, però podria ser un argument. També penso que no m'atreveria a fer servir la paraula *impossible* perquè encara n'hem d'aprendre, i n'aprendrem de fer un text sencer; i és possible que no s'utilitzi el masculí com a genèric i que fins i tot sigui més clar i més precís. I de fet, ja que es diu tant que el llenguatge jurídic ha de ser concís, precís, etc., penso que potser aquesta manera de fer servir el masculí va en detriment del llenguatge jurídic. Per això jo no perdria de vista que estem en un procés. D'altra banda, voldria remarcar que hi ha indicis que les criatures quan són petites i parlen, no utilitzen el masculí com a genèric.

Rafael Bisquerra. Si no anem en compte arribarà un moment que el llenguatge ens impossibilitarà de comunicar-nos. Referent a la primera intervenció de la nena que no se sentia inclosa amb els nens, si la professora utilitza el llenguatge no sexista fins a l'extrem que diu «els nois són nois i les noies són noies» i quan parla de *nois* no entenen mai el genèric, evidentment es produeix aquesta situació. Quan resulta que qui fa la convocatòria és un altre mestre del mateix centre que sí que utilitza el genèric, aleshores no l'entenen. És a dir, si hi ha genèrics, ens posem d'acord que sí que n'hi ha; encara que en determinats moments calgui procurar fer la delimitació i la insistència, però acceptant que sí que n'hi ha, i que s'han d'utilitzar en alguns moments perquè si no el llenguatge es fa inviable. I quan un escriu un text llarg o un llibre, és impossible poder seguir aquests criteris de manera sistemàtica sense utilitzar el genèric. Aprofito per comentar que també a Catalunya, a principi dels anys noranta, en diverses publicacions ja es va començar a posar aquesta nota de què parlàvem al principi del text.

Esther Mitjans. Abans, Rafael, has utilitzat un metallenguatge. S'ha de tenir molt en compte el context. El contingut que has posat era molt impactant perquè estaves parlant de la situació dels immigrants; i, aleshores, la qüestió de la diferència homes i dones, la duplicitat de formes, etc. ha quedat com un aspecte més secundari.

Eulàlia Lledó. Ha aconseguit segurament que ningú visibilitzés que hi ha com a mínim un 42 % d'immigrades, és a dir que ens pensem que la immigració és masculina.

Anna Solà. Quan el genèric no ens representa, també en podem inventar un que sí que ho faci; coses més difícils hem fet i de recursos lingüístics n'hi ha. També subscric que la nota a començament de text justificant l'ús del genèric masculí és sinònim o bé que no hem trobat cap solució o bé que no l'hem buscada, perquè ja estem còmodes amb el genèric masculí, després de

tantes manifestacions, reclamacions i propostes de solucions per tal que hi hagi altres alternatives.

També volia insistir que si ens encallem amb aquests temes, ens allunyem de la necessitat de veure la problemàtica d'una manera integral. El cas de l'escola és molt clar; és a dir, no és que des de la direcció la normativa hagi d'unificar els paperets de «nens i nenes», sinó que l'escola s'ha de plantejar fins a quin punt està educant d'una manera mixta o està coeducant realment els nens i les nenes. Aquesta reflexió sobre la coeducació va molt més enllà de la utilització del llenguatge, perquè implica posar en joc i revisar categories, jerarquies, utilització d'espais, propostes de models i de valors que la institució educativa i els altres agents educatius des del punt de vista social estem i estan difonent: o bé la pervivència de les desigualtats o bé llur transformació, transformació que necessàriament ha de comportar incomoditats, problemes i reptes.

Assistent 3: Marta Payà. Per al·lusions, ja que aquesta tarda presentaré la comunicació titulada «Les persones estem preocupats i preocupades». El títol era buscadament provocatiu. Volia posar de manifest que si no apliquem el desdoblament tot seguint uns criteris i, en canvi, ho fem d'una manera mecànica, podríem arribar a aquest absurd.

Citació recomanada

«Confonem gènere i sexe? El sexisme en el llenguatge: delimitació del fenomen». A: *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació* [en línia]. V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari. Universitat de Barcelona, 15 d'abril de 2005. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2007. <www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/3_Taula_rodona.pdf>.

M. Jesús Izquierdo. Doctora en Economia i professora titular de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Àmbit de recerca: la desigualtat social i la sociologia de les emocions i els sentiments. Actualment dirigeix el Grup d'Estudi dels Sentiments, les Emocions i la Societat, del Departament de Sociologia de la Universitat Autònoma de Barcelona. Llibres principals publicats: *El sexisme a la UAB. Propostes d'actuació i dades per a un diagnòstic* (Universitat Autònoma de Barcelona, 2004); *Sin vuelta de hoja. Sexismo: poder, placer y trabajo* (Bellaterra, 2001); *Cuando los amores matan. Conflicto y cambio en las relaciones de edad y de género* (Libertarias, 2000); *El sexisme a la Universitat* (Universitat Autònoma de Barcelona, 1999); *El malestar en la desigualdad* (Cátedra, 1998); *Aguantando el tipo. Desigualdad social y discriminación salarial* (Diputació de Barcelona, 1998); *La interdependència de les activitats domèstiques i el treball remunerat* (Parlament de Catalunya, 1993); *La desigualdad de las mujeres en el uso del tiempo* (Instituto de la Mujer, 1988); *Las, los, les, (lis, lus). El sistema sexo/género y la mujer como sujeto de transformación social* (laSal Ed. de les Dones, 1983).

Esther Mitjans. Professora de Dret Constitucional a la Universitat de Barcelona. Membre del Comitè Executiu del Consell Internacional d'Estudis Canadencs (CIEC). Presidenta de la Fundació d'Estudis Canadencs a Espanya. Presidenta de l'Associació Espanyola d'Estudis Canadencs (AEEC). Directora del Centre d'Estudis Canadencs de la Universitat de Barcelona. Membre de la Xarxa Europea d'Estudis Canadencs. Directora del Gabinet de Drets Humans i Centre de Dret Internacional Humanitari de la Creu Roja a Catalunya. Membre del Consell Assessor de l'Agència Catalana de Protecció de Dades. Entre 1995 i 2001, vicedegana de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona. La seva línia d'investigació principal se centra en les autonomies, el federalisme i la protecció de dades.

Anna Solà. Gerent de l'Institut Català de la Dona, des de 2004. Llicenciada en Art per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha format part des del 1975 de la cooperativa Drac Màgic, que té com a objectiu principal la difusió de la cultura audiovisual, i que organitza, entre d'altres

activitats, la Mostra de Films de Dones. Professora associada de Cinema, Vídeo i Televisió a l'Escola Multimèdia de la Universitat Politècnica de Catalunya. Ha treballat en el camp de la crítica i la didàctica cinematogràfica i és coautora de diverses publicacions, entre d'altres, *Cómo ver la TV?* Així mateix, ha participat en la publicació de diversos textos sobre educació i llenguatge audiovisual, a més d'haver dirigit la col·lecció de materials produïts per a les campanyes de divulgació cinematogràfica desenvolupades en diversos municipis de Catalunya. Ha codirigit el col·lectiu *Drac Màgic*, la Mostra Internacional de Films de Dones de Barcelona i ha coordinat diferents grups de treball dedicats a la investigació cinematogràfica.

Eulàlia Lledó. Doctora en Filologia Romànica, professora de secundària a Barcelona i col·laboradora de la Universitat Rovira i Virgili i de la Universitat de Lleida. Des de fa temps, es dedica a la investigació dels biaixos sexistes i androcèntrics de la literatura i de la llengua, cosa que l'ha portada a publicar diversos llibres i articles i a parlar-ne en diferents àmbits. Pel que fa a la llengua, es dedica a l'anàlisi del discurs, dedicació que l'ha portada a estudiar, entre d'altres, el discurs acadèmic, notícies de premsa, especialment les de maltractaments, la llengua en l'esport o les denominacions dels oficis. Ha elaborat diverses recomanacions per evitar els usos sexistes i androcèntrics de la llengua. Ha col·laborat en la revisió del *Diccionari general de la llengua catalana* de l'IEC i en la revisió del *Diccionario de la lengua española* de la RAE (juntament amb M. Àngeles Calero i Esther Forgas). Forma part del grup NOMBRA. Els últims llibres sobre llengua publicats són *De mujeres y diccionarios. Evolución de lo femenino en la 22ª edición del DRAE* (2004), *L'espai de les dones als diccionaris: silencis i presències* (2005), *De llengua, diferència i context* (2005), *Las profesiones de la A a la Z* (2006) i *Esports, dones i llengua. 2. Normatives de competició, reglamentacions i documents administratius* (2007).

Rafael Bisquerra. Catedràtic d'Orientació Psicopedagògica a la Universitat de Barcelona i coordinador del GROU (Grup de Recerca en Orientació Psicopedagògica). La seva línia de recerca es l'educació emocional. Ha impartit docència sobre mètodes d'investigació, estadística aplicada, orientació psicopedagògica i educació emocional. Algunes de les seves publicacions són: *Educación emocional y bienestar* (Praxis, 2000), *Modelos de orientación e intervención psicopedagógica* (Praxis, 1998), *Manual de orientación y tutoría* (Praxis, 1996-2002), *Orígenes y desarrollo de la orientación psicopedagógica* (Narcea, 1996), *Métodos de investigación educativa* (CEAC, 1989), *Introducción conceptual al análisis multivariable* (1989).

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua

Pilar Murtra i Montserrat Veiga

Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya

---

1 Introducció

El títol de la conferència és el mateix de l'opuscle que està en procés de publicació i que correspondrà al número 6 de la col·lecció «Criteris Lingüístics», que edita la Secretaria de Política Lingüística. L'objectiu d'aquesta col·lecció és donar a conèixer recomanacions o criteris lingüístics sobre temes diferents; recomanacions o criteris que han de servir per millorar la qualitat dels textos administratius —i, de retop, de la llengua d'ús públic en general—, i també per facilitar la feina al personal dels serveis lingüístics de les administracions públiques i d'altres sectors. Aquests criteris han de servir, en definitiva, per donar solucions homogènies als dubtes que es plantegen en l'ús formal i públic de la llengua de l'Administració.

L'elaboració d'aquest opuscle, *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*, respon a la necessitat de donar un nou impuls des de les institucions públiques a l'ús d'un llenguatge no sexista ni androcèntric, que s'adapti a les noves necessitats de la societat i que, sense renunciar a la claredat i a la precisió, sigui també respectuós amb la diversitat humana. Aquest treball s'ha fet des de la Secretaria de Política Lingüística en col·laboració amb Eulàlia Lledó i l'Institut Català de la Dona, i s'emmarca en les actuacions plantejades per l'Institut Català de la Dona en el Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya 2005-2007, tot i que fa anys que es va començar el projecte. Forma part també del desenvolupament o l'aplicació de les disposicions normatives sobre aquest tema, com ara el Decret 162/2002, que preveu de promoure l'ús d'un llenguatge simplificat i no discriminatori, entre altres mesures.

Els precedents més directes d'aquesta obra a la Generalitat de Catalunya són dos opuscles, tots dos editats l'any 1992. L'un és *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge*, editat pel Centre UNESCO de Catalunya, que és la traducció i adaptació d'un fullet amb pautes i recomanacions per a la utilització d'un llenguatge no sexista a la UNESCO; inicialment aquestes recomanacions es van aplicar només al francès i a l'anglès, però es van anar adaptant a altres llengües, entre les quals hi ha el català.

L'altre precedent directe és l'opuscle *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*, editat per la Generalitat de Catalunya a través de la Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona, i que segueix la línia del de la UNESCO. L'últim paràgraf de la introducció diu: «Pensem que és possible d'evitar la discriminació per raó de sexe implícita en l'ús diari del llenguatge administratiu, sense atemptar contra la gramàtica ni renunciar als principis de claredat i precisió que li són propis: al contrari, afavorint precisament una expressió més justa i equitativa».

Aquests dos són els precedents directes del treball actual per la manera com foren concebuts aquells i com ha estat concebut aquest: en primer lloc, són recomanacions que s'adscriuen a una tendència internacional present en la regulació de les llengües europees —no és una dèria del català. I en segon lloc, aplicant aquestes recomanacions en l'àmbit de l'Administració pública, n'afavorim l'extensió en els altres àmbits de la societat.

La realitat s'ha anat imposant i la preocupació per aquesta qüestió ha fet que s'avancés en solucions útils per a diferents usos lingüístics i diferents àmbits de la societat. Posarem alguns exemples:

- La incorporació de les dones al món laboral i a tots els altres àmbits de la vida social ha comportat una feminització progressiva dels noms d'oficis, titulacions, professions i càrrecs.

En l'àmbit de l'Administració hi ha altres treballs i esforços duts a terme als anys 90 que no van arribar a sortir a la llum, però que formen part del camí que s'ha recorregut fins a arribar al que tenim avui: a iniciativa del que era la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (CALA), per exemple, es va fer un treball sobre la feminització de càrrecs i professions.

També podem esmentar la publicació el 1995 del *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans (DIEC), que va representar un pas important, perquè va incorporar la forma femenina de moltes professions, com ara *arquitecta*, *pediatra*, *xofera*, *notària*, etc. En aquest aspecte de l'establiment de formes femenines, ha estat fonamental la feina del TERMCAT.

- Els canvis en la concepció del paper de la dona en la societat en les dècades dels vuitanta i els noranta també ha comportat que la llengua formal pública sigui més igualitària —pensem, per exemple, en el llenguatge polític o el dels mitjans de comunicació.
- Un altre exemple és la incorporació de recomanacions i criteris en aquest sentit en els llibres d'estil de les universitats, d'entitats i institucions, com ara el *Llibre d'estil de l'Ajuntament de Barcelona*.
- I evidentment hi ha hagut la reflexió i l'aportació fonamental de les persones que han estudiat més aquest tema, com ara Eulàlia Lledó.

2 Principis bàsics

Comentarem a continuació els principis bàsics que hi ha al darrere de les recomanacions de l'opuscle.

La llengua evoluciona en cada època per respondre a les necessitats de la comunitat que la utilitza; en una societat com la nostra, en què es demana una major igualtat entre l'home i la dona, la llengua, com a producte social, no solament ha de reflectir aquesta igualtat, sinó que ha de contribuir-hi.

Si el llenguatge és un reflex de la societat i diem que els canvis en la concepció del paper de la dona en la societat occidental han comportat, sobretot des dels anys vuitanta fins ara, una evolució cap a comportaments més igualitaris i més justos, el llenguatge hauria d'evolucionar en el mateix sentit. Si promovem aquesta evolució en la llengua que l'Administració ha de fer servir per funcionar i per comunicar-se amb la ciutadania, això pot influir en la resta de la societat i en la percepció de la realitat.

Cal trobar l'equilibri, doncs, entre el respecte a la gramàtica o estructura formal de la llengua i als principis de claredat i precisió, i una expressió de les idees i de la realitat més justa i equitativa.

3 Discriminació implícita

La llengua formal ha de tendir a ser respectuosa i alhora precisa. I hem de tenir en compte que no es tracta només d'una qüestió purament formal, sinó que els usos lingüístics no sexistes també afecten el contingut dels textos.

Posem uns quants exemples del que s'anomena a l'opuscle *discriminació implícita*.

- Observem aquest text:

És convenient que a l'escola hi hagi un petit jardí, del qual els nens i les nenes han de tenir cura, molt especialment de les flors, per poder fer de tant en tant algun ram per a les mares o les professores.

Aquest text és impecable des del punt de vista de les formes lingüístiques utilitzades, però pressuposa que els rams de flors només poden anar adreçats a les professores o a les mares, és a dir, a les dones.

- S'ha d'abandonar la consideració que alguns oficis, professions o càrrecs són exclusivament femenins o masculins: quan generalitzem, no donem per fet que la secretaria de direcció sempre l'ha d'ocupar una dona o que sempre és un home qui fa les funcions de conserge o d'electricista.
- Per a casos concrets, utilitzem les formes femenines d'ocupacions quan ens referim a les dones. Per exemple, hem de parlar de la consellera de Cultura o del director de la Cambra de Comerç de Barcelona, si són dona i home respectivament.

Ara bé, si estem redactant un text que ha de ser vàlid durant un temps prou llarg, com ara una resolució d'atorgament de funcions, convé utilitzar un nom genèric, o bé una denominació doble, en previsió que aquell càrrec pugui ser ocupat més endavant per una altra persona. Per exemple:

Correspon a la persona titular del Departament de Salut signar les resolucions d'aprovació de les plantilles de personal sanitari.

Correspon al conseller o la consellera de Salut signar les resolucions d'aprovació de les plantilles de personal sanitari.

A continuació, us presentem tres exemples més de discriminació implícita:

- Encara podem trobar als diccionaris casos com ara *muller del jutge* dins la definició de la paraula *jutgessa*. No és més que una reminiscència del passat, però tot i així caldria revisar els diccionaris i les obres de consulta també sota l'òptica no sexista.
- Un punt en què creiem que s'ha avançat els últims anys és l'ús de *senyora* com a tractament femení de respecte per a totes les dones, amb independència del seu estat civil. Hem de considerar desterrat del llenguatge formal el tractament de *senyoreta* per a les dones no casades.
- El tercer cas es refereix a l'esment de les dones com un col·lectiu diferenciat dins la societat quan no es fa referència a característiques o condicions específiques de les dones. Podem trobar algunes frases com ara *van fer sortir els treballadors, els aturats, les dones i els pensionistes*, i no cal dir que les dones poden formar part de qualsevol dels altres col·lectius que s'esmenten: poden ser treballadores, poden estar a l'atur i poden ser pensionistes. No representen, pel fet de ser dones, cap categoria laboral diferent.

A l'opuscle s'esmenten més exemples i, dins la introducció, es dedica a aquests aspectes un apartat amb el títol de «Discriminació implícita». La conclusió que ens agradaria destacar respecte al treball és que s'hi dona importància: la idea fonamental és que quan redactem i fem servir aquestes recomanacions hem d'anar una mica més enllà de la preocupació formal.

En la pràctica, quan redactem segons quins textos, com ara vocabularis, llibres de text, exàmens, textos divulgatius o textos informatius, no caiguem en el tòpic o prejudici i intentem que tant les dones com els homes hi estiguin representats. Per exemple, parlem de *notàries* o de *secretaris de direcció*; és a dir, posem exemples que ajudin a crear una imatge d'igualtat entre l'home i la dona.

Un altre exemple poden ser les referències bibliogràfiques; si, en lloc de la inicial del nom, hi posem el nom sencer de l'autor o l'autora fem presents les dones i evitem que en referències futures es parli de *l'autor* perquè es desconeix si la inicial correspon a un home o a una dona.

4 Estratègies de redacció

Quina és la millor estratègia de redacció? Quan redactem un text d'una certa extensió, encara que sovint és difícil, s'ha d'intentar tenir en compte tots dos gèneres en totes les referències a persones indeterminades.

- Convé utilitzar formes genèriques: mots col·lectius (*alumnat* per *alumnes*; *ciutadania* o *població* per *ciutadans*), noms d'unitats administratives (*direcció* per *director*, *gerència* per *gerent*), expressions formades a partir de mots com ara *persona*, etc.
- Convé fer servir formes dobles (senceres o abreujades) quan els genèrics no siguin adequats: *les candidates i els candidats*, *els treballadors/ores*, etc.

L'estratègia de redacció més habitual és combinar els diferents recursos que permeten evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge.

Aquest propòsit s'ha de combinar amb un principi fonamental de la llengua, que és el de l'economia del llenguatge, i els principis de claredat i simplicitat que han de caracteritzar el llenguatge administratiu.

Per això, en aquest opuscle s'han recollit diferents procediments que, encara que no tots siguin igualment adequats en tots els casos, ens poden permetre de triar entre més d'una possibilitat, segons criteris de funcionalitat o d'estil, quan ens proposem d'utilitzar un llenguatge respectuós amb el conjunt de les ciutadanes i els ciutadans.

Moltes expressions millorables admeten més d'una solució, però per raons d'espai i de claredat, a l'opuscle les proposades per a un mateix cas no apareixen juntes, sinó que es tracten en l'apartat corresponent a cada recurs. Per exemple:

En lloc de: *destinatari*

Proposem: *destinació*
persona destinatària
persona a qui s'adreça
destinatari o destinatària
destinatari/ària

Cada solució s'explica en l'apartat corresponent.

- *Destinació*: És una fórmula neutra sense variació de gènere, útil en documents i textos esquemàtics com ara impresos, títols de llistes, taules o gràfics, i la trobem explicada a l'apartat «Expressions despersonalitzades».
- *Persona destinatària i persona a qui s'adreça*: Les trobem a l'apartat «La paraula *persona* i altres mots genèrics».
- *Destinatari o destinatària*: Dins de l'apartat «Formes dobles» hi ha un subapartat que tracta de les formes senceres. Quan no podem fer servir formes genèriques per les exigències del text o la manca d'una paraula per definir allò que volem expressar, podem optar per fer servir la forma femenina i la masculina. Aquest procediment també és adequat si volem incloure explícitament la referència a dones i homes dins d'un text.
- *Destinatari/ària*: Dins de l'apartat «Formes dobles» també es tracten les formes abreujades; és un altre sistema que permet incloure explícitament tots dos gèneres dins d'un text. Aquest procediment només és adequat per a textos breus i esquemàtics, com ara impresos, notes, llistes, taules o gràfics. Si s'utilitza sistemàticament en textos llargs, que presenten molts elements amb flexió de gènere, dificulta la redacció i entrebanca de manera considerable la lectura.

5 Què aporta el nou opuscle

Respecte de l'anterior opuscle editat per la Generalitat de Catalunya, *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*, aquest nou opuscle, d'una banda, té una estructuració del contingut més explícita i més exhaustiva, i d'altra banda, representa un pas més pel que fa a determinades solucions. A continuació detallarem cada un d'aquests aspectes.

5.1 Estructuració del contingut més explícita i més exhaustiva

Hi ha més exemples i més recursos per evitar la discriminació per raó de sexe que en l'opuscle anterior. Això es reflecteix en l'índex, que és més detallat (hi ha més apartats i subapartats), i permet trobar amb facilitat la informació o el recurs concret que pot servir en cada cas.

En un primer nivell de l'índex trobem l'estructuració següent:

- 1 Introducció
- 2 Formes concretes
- 3 Formes genèriques
- 4 Formes dobles
- 5 Noms d'associacions, col·legis professionals i cossos funcionaris
- 6 Millora i llegibilitat del text
- 7 Documents administratius
- 8 Professions, condicions i càrrecs
- 9 Bibliografia

En un segon nivell de subdivisió, més detallat, trobem els recursos; vegem com a exemples els apartats 3 i 4:

- 3 Formes genèriques
  - 3.1 Mots col·lectius
  - 3.2 Noms de professions
  - 3.3 Noms d'organismes i unitats administratives
  - 3.4 Expressions despersonalitzades
  - 3.5 Mots invariables
  - 3.6 La paraula *persona* i altres mots genèrics
  - 3.7 Adjectius
  - 3.8 Frases i perífrasis
  - 3.9 El tractament de *vós*
- 4 Formes dobles
  - 4.1 La fórmula *home o dona*
  - 4.2 Formes senceres
    - 4.2.1 Ordre
    - 4.2.2 Formes invariables

4.2.3 Articles i preposicions

4.2.4 Adjectius

4.2.5 Verbs

4.3 Formes abreujades

4.3.1 Formació

4.3.2 Concordança

D'altra banda, en relació amb l'exhaustivitat, val la pena comentar els apartats nous, com ara el 5, el 6 i el 8.

5.1.1 Noms d'associacions, col·legis professionals i cossos funcionaris (apartat 5)

Aquest apartat recull els criteris igualitaris que cal tenir en compte a l'hora de fixar denominacions oficials quan inclouen expressions referides a persones.

És molt important que les associacions i col·legis professionals ho tinguin en compte a l'hora de fixar el nom, tant pel valor pedagògic que poden tenir entre les persones associades o col·legiades, com pel fet que el nom propi d'una entitat formalment constituïda no es pot modificar quan redactem un text.

La tipologia de les associacions és enorme i n'hi ha que inclouen expressions referides a persones en la denominació. En molts casos ja es fan servir formes vàlides per a tots dos sexes; per exemple:

Associació d'Artistes Visuals

Associació de Mares i Pares d'Alumnes

Algunes denominacions inclouen paraules, com ara *artistes*, que presenten la mateixa forma per al femení i el masculí, i que són vàlides tant per a dones com per a homes, si en el context no hi ha cap altre element amb flexió de gènere.

En altres casos, s'utilitzen formes dobles; en l'exemple que estem comentant, *mares i pares*.

Pel que fa als col·legis professionals, també n'hi ha que en les denominacions ja tenen en compte tots dos gèneres:

Col·legi de Periodistes de Girona

Col·legi Oficial d'Enginyeria en Informàtica de Catalunya

Col·legi d'Educahores i Educadors Socials de Catalunya

- *Periodistes*: aquest mot té la mateixa forma per al femení i el masculí.
- *Enginyeria*: en aquest cas s'ha fet servir la denominació de la titulació o de l'activitat en comptes de les formes corresponents a les persones titulades o que es dediquen a l'activitat.
- *Educahores i educadors socials*: aquest és un exemple d'ús de formes dobles.

Un altre cas de denominacions oficials en què és important tenir en consideració tant les dones com els homes, des del moment en què es proposen i s'aproven, són les titulacions, les categories professionals i, dins les administracions públiques, les denominacions dels cossos funcionaris. Els exemples de l'opuscle són de cossos funcionaris, però es poden aplicar els mateixos criteris a altres denominacions oficials, com ara les titulacions o les categories laborals.

Pel que fa als cossos i categories funcionaris de la Generalitat de Catalunya, hi ha casos que són vàlids per a tots dos sexes, bé perquè la denominació és un genèric, bé perquè les formes

masculina i femenina són coincidents, bé perquè es fa servir una forma doble. Vegem-ne alguns exemples:

planificació lingüística, salut pública
agents rurals, analistes de laboratori
bomber/a, mosso/a

La Llei 31/2002, de 30 de desembre, de mesures fiscals i administratives, en la disposició addicional vuitena, va modificar la denominació d'alguns cossos, categories i escales funcionamentals de la Generalitat, i en el Pla d'acció i desenvolupament de les polítiques de dones a Catalunya 2005-2007 es preveu continuar aquesta revisió.

5.1.2 Millora i llegibilitat del text (apartat 6)

Aquest apartat recull exemples de simplificació de textos que, si bé tenen en consideració les dones i els homes, poden millorar pel que fa a la claredat i llegibilitat.

Es tracta de trobar expressions o solucions que siguin respectuoses amb la condició masculina o femenina de les persones i amb la llegibilitat del text. Els textos presenten molts elements variables segons el gènere (noms, adjectius, articles, pronoms) i fer servir les formes masculines i femenines de tots aquests elements pot complicar molt la redacció. Posarem alguns exemples que es recullen en aquest apartat.

A l'opuscle hi ha casos en què es proposen recursos per evitar l'ús de denominacions dobles, utilitzar un llenguatge no discriminatori i aconseguir una expressió més simple i més clara.

En lloc de: *totes les inscrites i tots els inscrits al curs*

Proposem: *tothom que s'hagi inscrit al curs*
les persones inscrites al curs

També ens podem trobar amb un excés de dobles formes amb barres que dificultin la comprensió lectora dels textos. De vegades, la solució és una nova redacció en què s'evitin aquests recursos tan poc expressius.

En lloc de: ***El/la beneficiari/ària*** ha de presentar una còpia de la inscripció ***del seu/de la seva fill/a*** en el termini d'un mes des de la data del naixement.

Proposem: ***La persona beneficiària*** ha de presentar una còpia de la inscripció ***del nadó*** en el termini d'un mes des de la data del naixement.

En alguns casos, podem millorar la redacció eliminant les denominacions dobles, sense substituir-les per cap altre mot, atès que sovint el context ens permet saber a qui ens adreçem, de qui parlem, a qui ens referim, etc.

En lloc de: *Aquest sistema **permet que les alumnes i els alumnes disposin** d'informació actualitzada.*

Proposem: *Aquest sistema **permet disposar** d'informació actualitzada.*

Una altra recomanació que recull aquest apartat és que podem combinar diferents recursos per aconseguir un llenguatge igualitari, però que el nucli i els complements d'un sintagma determinat s'han de tractar de la mateixa manera. Per exemple, no es considera adequat un cas com el següent, en què s'utilitza una forma doble sencera per a l'article (masculí i femení) i una forma doble abreujada per al substantiu (barra inclinada).

En lloc de: ***Beneficiaris: els i les empleats/-ades*** de la Generalitat ***i un acompanyant.***

Proposem: ***Persones beneficiàries: empleats i empleades*** de la Generalitat ***i una persona acompanyant.***

5.1.3 Professions, condicions i càrrecs (apartat 8)

Aquest apartat recull les denominacions de les professions, condicions i càrrecs més habituals en els textos de l'Administració pública. No és una relació exhaustiva, però pretén ser una guia per resoldre problemes concrets en l'ús de les formes més adients per respectar l'existència de tots dos sexes.

<i>administrativa</i>	<i>administratiu</i>	<i>l'administrativa o l'administratiu</i> <i>l'administratiu o l'administrativa</i> <i>l'administrativa o administratiu</i> <i>l'administratiu o administrativa</i> <i>administratiu/iva</i>	<i>el personal administratiu</i> <i>el personal d'administració</i> <i>el cos administratiu</i> <i>el cos d'administració</i> <i>la plantilla administrativa</i> <i>la plantilla d'administració</i>
<i>administratives</i>	<i>administratius</i>	<i>les administratives i els administratius</i> <i>els administratius i les administratives</i> <i>les administratives i administratius</i> <i>els administratius i administratives</i> <i>administratius/ives</i>	

Com podeu veure a l'exemple, a part de fer constar les formes femenina i masculina, en singular i en plural, de cada terme, hi ha diverses propostes d'escriptura de la doble denominació, en singular i en plural. Segons el tipus de text, el context, les persones a qui ens referim o a qui es destini, podem triar la forma que més hi escaigui.

A la tercera columna, que recull les dobles formes, es presenta en primer lloc la denominació en femení i en masculí senceres; en segon lloc, la doble denominació sense l'article de la segona forma, i en tercer lloc, la forma amb barres, adequada especialment per a textos esquemàtics, com ara llistes, taules o formularis. En el cas que amb l'article determinat coincideixin les formes femenina i masculina (per exemple, *l'agent*), hi ha les diferents possibilitats amb l'article indeterminat.

Les formes genèriques i abstractes corresponents a cada terme, tot i que apareixen a l'última columna, cal considerar que en general són una solució preferent respecte de les dobles denominacions. S'adverteix que, quan fem servir aquests termes genèrics, cal anar en compte amb el context, atès que no són totalment sinònims de les formes masculines i femenines, i no sempre són intercanviables.

En el capítol 3, «Formes genèriques», també s'hi fa referència:

- «L'expressió *els consellers i les conselleres* es pot substituir en alguns casos pel col·lectiu *el Govern*, però no es pot fer aquesta substitució sistemàticament.»
- «La forma genèrica *el deganat* la podem utilitzar per substituir les formes concretes *la degana o el degà*, però hem de tenir present que també serveix per designar el col·lectiu de persones que hi treballen.»

5.2 Representa un pas més pel que fa a determinades solucions

En aquest aspecte remarcarem dues qüestions. La primera és que a l'opuscle no s'utilitza el masculí com a genèric.

La resolució s'ha de notificar als interessats o als seus representants

S'eviten usos com el d'aquest exemple i es recomana de reflectir explícitament la presència de les dones en els textos que redactem.

La segona qüestió que volem destacar és que l'opuscle aporta propostes lingüístiques concretes. No és que hi hagi solucions noves —quasi tots els recursos recollits a l'opuscle, més o menys, ja es feien servir—, sinó que s'intenta unificar usos vacil·lants i s'insisteix en les estratègies que potser ja se sabien però no s'aplicaven gaire.

5.2.1 Alternança de l'ordre

És convenient alternar l'ordre de les formes femenines i masculines al llarg dels textos. Ja ho sabem, però si analitzem qualsevol text que utilitzi un llenguatge no androcèntric, comprovarem que l'alternança pràcticament no s'aplica. A l'opuscle el femení surt al davant a molts exemples; s'ha intentat trobar un equilibri entre els casos en què apareix el femení al davant i els casos que donen preferència al masculí.

5.2.2 Denominacions dobles, amb article i adjectiu: repetició només del nucli

Quan fem servir denominacions dobles, en masculí i en femení, i apareixen a la frase altres paraules que hi han de concordar, com ara articles i adjectius, podem optar per repetir només el nucli i utilitzar una única forma d'aquests elements (article i adjectiu), que ha de concordar amb el substantiu més proper. Aquesta solució facilita la lectura del text.

Pel que fa a l'article, una possibilitat és utilitzar únicament l'article corresponent al primer element enumerat; per exemple: *signatura de la directora o director*. Aquesta solució és especialment adequada quan les enumeracions tenen una certa complexitat i ja hem dit que aquesta estratègia facilita de manera significativa la lectura del text.

Tenim, per tant, tres possibilitats de redacció (sense tenir en compte la possibilitat de canviar l'ordre d'aparició del femení i el masculí):

signatura de la directora o del director

signatura de la directora o el director

signatura de la directora o director

nota per als professors i per a les professores

nota per als professors i les professores

nota per als professors i professores

A continuació comentarem algunes particularitats relatives a l'ús de l'article. Quan trobem paraules que tenen la mateixa forma en masculí i femení, és possible repetir l'article i escriure la paraula una sola vegada:

el gerent o la gerent

el o la gerent

les esportistes i els esportistes

les i els esportistes

Tanmateix, aquesta solució presenta problemes en alguns casos, atès que aplicant-la sistemàticament obtenim formes que són inadequades i no són gramaticals. En singular, si tenim una paraula davant la qual s'apostrofi l'article determinat, no és possible esmentar explícitament tots dos gèneres gramaticals.

En lloc de: *la o l'agent*

el o l'agent

l'agent o l'agent

Proposem: *l'agent*

Pel que fa als adjectius, també amb l'objectiu de facilitar la lectura del text, recomanem de fer servir una única forma i de fer-la concordar amb el substantiu més proper.

En lloc de: *Un cop **escoltat l'inculpat**, l'expedient s'ha de trametre a l'òrgan competent.*

Proposem: *Un cop **escoltat l'inculpat o la inculpada**, l'expedient s'ha de trametre a l'òrgan competent.*

*Un cop **escoltada la inculpada o l'inculpat**, l'expedient s'ha de trametre a l'òrgan competent.*

Hi ha alguns casos especials que s'aparten d'aquest criteri general de fer servir una única forma per a l'adjectiu.

L'adjectiu es pot repetir en les salutacions de les cartes o a l'inici d'una intervenció pública oral: les frases resultants són emfàtiques, però poden ser adequades al context.

Benvolgudes amigues i amics,

Benvolguts amics i amigues,

Benvolgudes amigues i benvolguts amics,

Benvolguts amics i benvolgudes amigues,

Si redactem una carta o una circular adreçada a una única persona, indeterminada, és millor repetir l'adjectiu i escriure una doble salutació. Si rebem aquesta salutació, les dones ens sentim més representades.

En lloc de: *Benvolgut col·laborador o col·laboradora,*

Proposem: *Benvolgut col·laborador,
Benvolguda col·laboradora,*

Els termes compostos relatius a professions i càrrecs són un altre cas especial en què és recomanable repetir l'adjectiu, si és variable, tant en singular com en plural.

En lloc de: *enginyera o enginyer agrònom
educadors i educadores físiques*

Proposem: *enginyera agrònoma o enginyer agrònom
educadors físics i educadores físiques*

Ara bé, aquesta repetició no és necessària si l'adjectiu és invariable.

En lloc de: *director general o directora general
tècniques especialistes i tècnics especialistes*

Proposem: *director o directora general
tècniques i tècnics especialistes*

Hem comentat que convé alternar l'ordre i hem vist el recurs de repetir només el nucli, i no l'article o l'adjectiu, per facilitar la lectura. Hem vist també alguns casos especials que s'aparten d'aquest criteri general.

5.2.3 Formes abreujades de les denominacions dobles en plural

Una altra aportació d'aquest opuscle per unificar solucions vacil·lants és la proposta de representació de les formes abreujades de les denominacions dobles en plural.

A l'apartat «Formes abreujades» s'explica el context en què és adequat utilitzar aquest sistema i com s'han de formar les expressions abreujades.

Hi ha diversos recursos gràfics, que s'utilitzen en diferents contextos, per separar la terminació femenina: la barra inclinada, el guionet i els parèntesis. El més usual i més recomanable per a l'ús que estem comentant (formes dobles abreujades, que són adequades en textos administratius breus i esquemàtics, com ara impresos, notes, llistes, taules o gràfics) és la barra inclinada i, de fet, ja està bastant fixat.

En lloc de: *catedràtic -a*
catedràtic(a)

Proposem: *catedràtic/a*

Pel que fa a la formació d'aquestes denominacions abreujades, s'explica el sistema per abreujar la forma femenina singular després d'una barra inclinada. És el que utilitza el *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut d'Estudis Catalans.

En el cas de les denominacions dobles en plural, hi ha diferents sistemes per establir quin ha de ser el fragment que ha d'aparèixer després de la barra inclinada. Actualment els usos són vacil·lants. El criteri que es proposa és coherent amb l'utilitzat per als singulars: escriure la terminació del femení plural a partir de la vocal tònica.

directors/ores
jutges/esses
funcionaris/àries

Aquest criteri, com els altres sistemes que es podrien aplicar, té pros i contres. Té l'inconvenient que en alguns casos no és gens econòmic, però té l'avantatge que és coherent amb el criteri utilitzat per a les formes singulars.

Si seguint aquest criteri obtenim una forma poc econòmica perquè repetim pràcticament tot el mot, convé escriure les dues formes senceres.

tècnics/tècniques
mossos/mosses
socis/sòcies

El valor de la fixació d'aquest criteri és que contribuirà a unificar la forma de les denominacions abreujades plurals.

6 Conclusions

Per acabar remarcarem les característiques fonamentals d'aquest treball:

- Ja hem dit al començament que l'objectiu és donar un nou impuls a l'ús igualitari del llenguatge administratiu.
- Hem vist que, respecte del seu precedent més directe —l'opuscle *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*—, representa un pas més en alguns aspectes i en solucions concretes.
- Encara que pugui semblar que hi ha solucions difícils d'aplicar, sempre es dona més d'una possibilitat perquè es pugui triar el recurs que es consideri més adequat en cada cas, i es busca l'equilibri amb la llegibilitat.
- Són recomanacions que convé aplicar en els documents administratius. Es tracta d'una proposta raonada i prou madura per posar en pràctica, que aplega molts recursos que

s'estan fent servir des de fa uns quants anys i que, en alguns casos, proposa solucions que pretenen unificar els usos vacil·lants o simplificar la redacció. Com tota proposta, però, ha de passar la prova de l'ús. Per això, caldrà fer-ne un seguiment i en el futur es revisarà el que calgui.

Citació recomanada

MURTRA, Pilar; VEIGA, Montserrat. «Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua». A: *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació* [en línia]. V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari. Universitat de Barcelona, 15 d'abril de 2005. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2007. <www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/4_Murtra_Veiga.pdf>.

Pilar Murtra. Treballa des de 1997 com a planificadora lingüística a la Secretaria de Política Lingüística. Actualment, és responsable de la Secció d'Assessorament i Llenguatges d'Especialitat. Fins al 2005, ha treballat a la Secció d'Avaluació com a coordinadora tècnica del certificat de coneixements mitjans de llengua catalana i del certificat de coneixements suficients de llenguatges comercial (fins al 1998), i com a coordinadora tècnica del certificat de coneixements superiors de llengua catalana (des del 1998). Ha treballat en feines relacionades amb la formació general i específica en llengua (cursos de nivell superior de llengua, cursos de tècniques de redacció i llenguatge administratiu i cursos de locució) i formació en didàctica i avaluació de la llengua (formació d'examinadors i correctors dels certificats de nivell de suficiència i de nivell superior, etc.). Ha estat redactora del llibre *Documents administratius de la Universitat Pompeu Fabra*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, 1994.

Montserrat Veiga. Treballa a la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya des de l'any 1985. Ha treballat a la Secció d'Assessorament i Llenguatges d'Especialitat des de 1989 fins a 2005. Des de 2005 és responsable de coordinació departamental. Pel que fa concretament al llenguatge administratiu, ha estat la responsable de la secretaria de la Comissió Assessora de Llenguatge Administratiu (CALA) des de 1995 fins a 2000, ha estat membre de la comissió del Certificat de coneixements de llenguatge administratiu de la Secretaria de Política Lingüística (des de 1995 fins a la supressió d'aquest certificat l'any 2005) i és coautora dels opuscles *Abreviacions* i *Criteris de traducció de textos normatius del castellà al català*, de la col·lecció Criteris Lingüístics de la Secretaria de Política Lingüística.

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

El jutge i la secretària: llenguatge sexista o desidiós?

Jaume Moya (Il·lustre Col·legi de Procuradors dels Tribunals de Barcelona) i Mireia Casals (Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya)

---

1 Visió de la procuradoria

La primera reflexió, a l'hora de plantejar-nos la qüestió de la presència de sexisme al llenguatge jurídic, és interrogar-nos sobre la seva rellevància pràctica. Una consciència eminentment pràctica ens diu que no és una qüestió que preocupi el professional de l'àmbit jurídic i judicial (així ens ho posa de manifest una «enquesta de passadís»), però una reflexió més profunda ens fa replantejar l'assumpte: si hem optat per treballar en català, amb els problemes pràctics que això ens porta, perquè creiem que cal defensar els drets lingüístics dels nostres representats, més enllà dels seus drets subjectius, per la mateixa raó hem de defensar un llenguatge no discriminatori, en coherència amb la nostra opció de respecte als drets i llibertats de les persones.

Com a procurador, en l'exercici diari de la meua funció de representant de la part en el procés, redacto diàriament dotzenes d'escrius necessaris per a la tramitació del procés. La intervenció del meu col·lectiu dins l'engranatge jurídic és eminentment escrit, per la qual cosa centraré la meua anàlisi en aquest vessant del llenguatge.

Sovint, en les actuacions judicials, la majoria dels escrits que han estat presentats —més enllà de la demanda (o contestació, si és el cas), la proposició de prova (si s'hi escau) o els hipotètics recursos, redactats per l'advocat o advogada que assumeix la defensa—, són redactats des del despatx de la representació processal. Aquests escrits, dits habitualment *de tràmit*, són els que fan avançar el procés a través de cadascuna de les seves fases processals i són assumits per la procura com a conseqüència de la seva especialització en el procés, més enllà de l'advocat o advogada, que assumeix el seu paper en la defensa del dret substantiu corresponent. Així doncs, redacto diàriament escrits com ara la designa de domicili a efectes de citacions de les parts, preparacions de recursos d'apel·lació, sol·licituds de lliuraments d'oficis, peticions de taxacions de costes, efectivitats d'embargaments i fins a gairebé un centenar de models adaptats a les diferents casuístiques (en el meu cas), escrits que, necessàriament, han de tenir una estandardització que en permeti la redacció àgil i en sèrie.

En conseqüència, una eina de gran ajuda professional és el Formulari Jurídic, ja que ens ofereix els esquemes dels principals escrits que, un cop adaptats a les característiques del cas concret, presentarem al jutjat o tribunal. L'estandardització d'aquests models permet, molt sovint, que una bona adaptació informàtica fusioni la base de dades amb els models d'escrius, de manera que amb la simple selecció del model d'escriu, aquest es confegeixi agafant cadascuna de les circumstàncies peculiars de l'assumpte (jutjat al qual es dirigeix, nombre d'actuacions, nom i circumstàncies de les parts intervinents, quanties, dates, etc.) que emplenaran els espais previstos *ad hoc*. Aquests escrits de tràmit acostumen a tenir un contingut tancat, de manera que la seva redacció es confegeix sense la necessitat de passar per un processador de textos. Aquesta característica no és aplicable amb els escrits que redactarà l'advocat o advogada, ja que aquests entren en el fons del cas i la seva estandardització és més complicada, perquè responen a una casuística quasi infinita; però sí que tenen una mecànica molt propera a les resolucions de tràmit (diligències d'ordenació i provisions) emeses pels gestors processals dels jutjats i tribunals.

Val a dir, com és obvi, que els formularis estan redactats de forma generalitzadora, per la qual cosa no s'hi pot preveure si el cas tindrà un jutge o una jutgessa, un creditor o una creditora, una advocada o un advocat, una procuradora o un procurador, una perita o un perit, un querellat o una querellada, un soci o una sòcia, etc. I és aquí, en l'examen dels diversos formularis que avui trobem disponibles, on es posen de manifest situacions discriminatòries vers el reconeixement de la dona en l'àmbit jurídic i judicial, fruit del fet que durant molt de temps el món jurídic ha estat gairebé exclusiu dels homes.

Així, sovint les referències a oficis i càrrecs empenen el gènere masculí com a genèric (*advocat, procurador, jutge, perit, notari, registrador*, etc.), considerant l'ofici o càrrec exclusivament com a masculí, amb excepcions que revelen el llenguatge sexista quan s'opta pel femení com a genèric en certs càrrecs que, per la seva subordinació, es considera tradicionalment femení (*secretària judicial*). Alhora, per a la formació del plural es tria habitualment el masculí (*demandats, magistrats*, etc.). A més, en els models que s'opta per la inclusió dels dos gèneres dins del text, la forma masculina acostuma a anar sempre al davant, subordinant el femení.

Cal cercar solucions perquè, mantenint l'estandardització dels models, respectant el principi fonamental de l'economia en la llengua i tractant de no allunyar-nos del llenguatge comú formal, s'abandonin els usos discriminatoris per raó de sexe en el llenguatge jurídic, usos que, val a dir, corresponen a un model de justícia ja caduc, especialment si considerem les xifres del món de la justícia:

- Col·legi de Barcelona: 222 procuradors i 260 procuradores
- Fiscalia de Catalunya: 93 homes i 181 dones
- Judicatura de Catalunya: 338 jutges i magistrats i 370 jutgesses i magistrades
- Secretaries judicials de Catalunya: 192 secretaris i 366 secretàries

Estadístiques que ens diuen que el món de la justícia ja és més femení que masculí i que, a més, les tendències porten a accentuar aquesta diferència.

Com a solucions possibles, es proposa de modificar els formularis a partir dels criteris següents:

- En les referències als i les professionals que signen els escrits, rebutjar emprar el masculí com a genèric i preveure que pugui ser home o dona mitjançant l'aplicació de la fórmula: *advocat/ada* i *procurador/a*. Aquesta fórmula, tot i carregosa si s'aplica amb profusió, és la més adient per a aquesta circumstància.
- En les referències a les persones que intervenen en la causa, emprar el mot ambivalent *part*, terme abstracte que posa èmfasi en la posició processal que s'ocupa (*part demandant* o *part demandada*) i no pas en la pròpia persona que l'ocupa. Així, qui redacta l'escrit al·ludirà a *la seva representada* o a *la seva defensada* o, per exemple, al·ludirà a l'altra part com a *la contrària* o, si s'escau, *la demandada, l'executada* o *l'embargada*.
- En les referències a la persona que ha de resoldre la petició formulada, designar el nom de l'òrgan a qui s'adreça, de manera que les sol·licituds vagin adreçades *al Tribunal* o *al Jutjat* (tot i que també seria admissible la fórmula ambivalent *Sa Senyoria*, que personalment rebutja per anacrònica) o a *la Secretaria del Jutjat*.
- En referències a tercers, evitar paraules amb marca de gènere, estalviant el recarregament d'esmentar la doble forma, i recórrer a paraules neutres (*persona*, per exemple), paraules que presenten la mateixa forma per ambdós gèneres (*testimoni, agent* o *especialista*, per exemple) o referències a la institució o entitat a la qual pertanyen (*Ministeri Fiscal, Registre* o *Notaria*, per exemple).

Aquestes propostes seran sense perjudici dels recursos informàtics que permetin, a partir de la informació de les bases de dades, editar escrits en què la redacció s'adapti a la condició de dona o home de les diferents persones que hi intervenen.

Nogensmenys, val a dir que, sovint, el llenguatge que considerem en aquest fòrum com a sexista no es percep com a tal per dones professionals de la justícia, les quals prefereixen per a la seva targeta de visita el terme *advocat* o *procurador dels tribunals*, o bé signen les seves resolucions com a «Il·lma. Sra. X, magistrat jutge» o «Na X, secretari judicial», o fins i tot anuncien el seu despatx amb el cartell «Sra. X, registrador de la propietat» o «Na X, arquitecte perit». Encara avui, la forma femenina del càrrec o professió és entesa com a subordinació de la forma masculina, de manera que la *jutgessa* és entesa com la muller del jutge.

A més, la redacció de les lleis processals (i en tota la legislació en general) també es caracteritza per l'ús del masculí com a genèric, de manera que es troba a faltar que la terminologia emprada en els textos jurídics s'harmonitzi amb el principi d'igualtat entre els sexes. Tot i això, el perill que es consideri que aquesta és una qüestió més política que lingüística, impedeix que els serveis lingüístics intervinguin per corregir-ho.

2 Visió de l'advocacia

En el moment en què ens van demanar si volíem participar en aquestes jornades, i després de la lectura d'alguns articles que ens han facilitat les persones que les organitzen, ha estat quan realment hem pres consciència que la gran majoria dels escrits que fem i que utilitzem són sexistes. Molts dels documents que utilitzem no tenen en compte la visió femenina, ni tenen en compte el fet de ser dona, ja que utilitzem paraules com ara *advocats* o *procuradors*, tot i que aquestes paraules tenen un gènere per al femení i un altre per al masculí. Sincerament, crec que molts dels escrits que redactem, i que després comentarem, són sexistes. Aquest sexisme, penso que no és conseqüència d'una voluntat manifesta de no voler utilitzar la forma femenina, sinó ben al contrari, crec que no ens ho hem plantejat, crec que és per desconexença, o fins i tot, per desídia.

Partim de la base i de fets que no ens havíem plantejat, com el fet que formem part del Col·legi d'Advocats, que tots aquests col·legis formen part del Consell dels Col·legis d'Advocats de Catalunya i que també anomenem Consell de l'Advocacia Catalana. Tots els noms d'aquestes institucions fan referència als advocats, només el Consell parla d'*advocacia* fent referència a ambdós sexes.

A partir d'aquí, hem analitzat llibres jurídics en els quals hem pogut observar que els models d'escrits que presenten contenen majoritàriament models clarament sexistes; no fa falta anomenar aquests llibres, simplement diré que possiblement el 90 % de llibres que hem analitzat i que podem tenir al despatx estan mal redactats o bé no tenen en compte aquesta realitat. A l'hora de plantejar-nos la nostra exposició hem recollit informació de diverses fonts: d'una banda, la normativa i, de l'altra, els formularis, els escrits, les instàncies, etc.

2.1 Normativa

A priori, sense fer una anàlisi exhaustiva de les lleis i normes que utilitzem en la nostra professió, constatem un ús sexista en la redacció d'aquestes lleis. Per exemple:

- Art. 814 de la LEC: «per a la presentació de la petició inicial del procediment monitori no cal valer-se de *procurador* i *advocat*».
- El CGPJ va editar uns tríptics en els quals explica què és el procés monitori; parla d'oposició *del deutor*; d'intervenció *de l'advocat i procurador*, i que les vistes se celebraran davant *d'un jutge o magistrat*. En cap cas es preveu el fet que pugui intervenir-hi *una advocada*, o *una procuradora*, o que parlem *d'una deutora*.
- En tots els textos normatius es parla de *l'advocat*, *el procurador*, *l'inculpat*, *el deutor*, *el creditor*, etc. No s'utilitza en cap cas la forma femenina. Tot i que algunes d'aquestes lleis i articles s'han aprovat recentment.

2.2 Formularis, escrits, instàncies

Analizant formularis jurídics de diversos llibres que combinen textos normatius i formularis ens trobem que passa exactament el mateix. Vegem l'exemple d'uns formularis penals que hem extret d'un llibre:

▪ Model de diligència

«L'estenc, jo el secretari, ...». Més endavant en el mateix model es diu que «el procediment se segueix contra el Sr. ....».

▪ Model d'escrit

«Proveïment pel qual es té per rebut el sumari:

Proveïment dels Il·lès: Sr. ....

Sr. ....

Es designa el magistrat ponent l'Il·lm. Sr. ....

Es té per personat i part en qualitat de processat el Sr. .... i en el seu nom i representació el procurador Sr. .... i sota la direcció del lletrat Sr. ....»

▪ Escrit de qualificació

«A la sala

procurador dels tribunals i del processat Sr. ....

Signat per advocat i procurador»

De moment el nostre col·lectiu ja ens trobem amb dos handicaps:

- a) que tota la normativa i legislació està redactada amb llenguatge sexista, i
- b) que molts dels formularis que podem utilitzar com a models són sexistes.

Com a professionals molts cops utilitzem models de llibres, però nosaltres també redactem demandes, denúncies i altres documents de tràmit. Aquests documents els podem adaptar als nostres clients depenent del sexe que tinguin. Però, és cert que molts dels escrits que nosaltres redactem també contenen greus incoherències. Per exemple:

«la Sra. Marina ..., procurador del tribunal»

«Mireia Casals, advocat» (advocades que signen com a advocats)

Aquests exemples segurament a molts companys i companyes no els cridaria l'atenció, perquè en un procediment judicial es veu amb normalitat. Però, què passaria si poséssim per exemple: «Jaume Moya, procuradora dels tribunals»? Segurament, en aquest cas es veuria de seguida la incoherència.

De fet, observant el material que utilitzem en els nostres despatxos m'atreviria a dir que la gran majoria de documents estan mal redactats i no segueixen un criteri coherent. En canvi, l'estructura bàsica dels escrits que dirigim als jutjats sí que contenen un criteri coherent:

Al Jutjat

Manifesto

Fets

Fonaments de dret: capacitat de les parts, legitimació de les parts, representació i direcció processal, competència, procediment, costes, fons de l'assumepte

Sol·licito

És quan nosaltres desenvolupem aquests punts que comencem a cometre els errors que hem comentat, i ben segur que és perquè no en som prou conscients.

Al Jutjat

AA, procurador dels tribunals

Manifesto:

Fets

L'actor...

El demandat...

Fonaments de dret: capacitat de les parts, legitimació de les parts, representació i direcció processal, competència, procediment, costes, fons de l'assumpte

Sol·licito:

Que em tingui per comparegut i em consideri part com a representant del Sr. ...

En tota la documentació que he observat només he trobat un text que respectava la possibilitat que l'escrit el presentés un home o una dona i que es pogués tractar d'un client o una clienta.

A LA SALA CONTENCIOSA ADMINISTRATIVA
O AL JUTJAT CONTENCIÓS ADMINISTRATIU

....., procurador/procuradora dels tribunals (preceptiu en cas d'adreçar-se a la Sala) / advocat/advocada de l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de ..... (en cas d'adreçar-se al Jutjat), en nom d....., representació que acredita mitjançant l'escriptura de poder adjunta que presento, comparec davant d'aquesta Sala / d'aquest Jutjat i,

MANIFESTO:

Que, en la representació que acredita, promoc, a l'empara del que disposen els articles 43 i següents de la LOPJ, conflicte de competència a favor de l'ordre jurisdiccional contenciós administratiu en base a les següents manifestacions: [...]

Per això,

SOL·LICITO:

1. Que admeteu aquest escrit amb les seves còpies i els documents que hi annexo.
2. Que tingueu per promogut conflicte de competència, a l'empara del que disposen els articles 43 i següents de la LOPJ.
3. Que, prèvia audiència de les parts i del ministeri fiscal, dicteu interlocutòria mitjançant la qual acordeu requerir el Jutjat de Primera Instància núm. .... de ..... perquè deixi de conèixer de l'esmentat assumpte.

....., d..... de 200....

3 Conclusions

Des d'un punt de vista professional crec que és molt difícil escriure en tot el text que s'adreça al Jutjat la forma femenina i masculina, sobretot per la dificultat que això pot suposar en la lectura i comprensió d'aquests escrits. Ara bé, no per això ens hem de conformar a utilitzar la forma masculina i discriminar la versió femenina. És obvi que actualment hi ha més dones en el món jurídic i en tots els àmbits professionals; últimament es col·legien més dones que homes i, per tant, amb els anys aquesta tendència s'anirà capgirant i anirem prenent consciència i sensibilitzant-nos d'aquests errors.

En un primer moment, molts dels formularis que hem observat només parlen de la possibilitat de ser un jutge i un magistrat, o advocats i procuradors. Hem reconegut que possiblement aquesta redacció com a col·lectiu, no ens l'hem gairebé ni plantejada, o si ho hem fet ha estat amb uns criteris mínims, com ara posem el nom de l'advocada o el procurador, però en el cos del document potser que hi hagi errades de coherència, com veiem en el model següent d'instància:

El/la sotasignant Sr./Sra. .... i adreça electrònica .....
advocat en exercici, inscrit en el Col·legi d'Advocats .....
Jutjat
Procediment
Client

Per evitar-nos situacions com la que hem tractat, hem de partir de la base i de la consideració que:

- Alguns oficis o càrrecs són exclusivament masculins o femenins. Així, en els nostres escrits podríem utilitzar el concepte: «sota la *direcció lletrada* de ..... advocat/ada».
- En el cas d'impresos hauríem d'establir criteris com ara «nom i cognoms, data de naixement, domicili, la persona interessada».
- Podríem com a solució parlar de «les parts del procediment judicial».

En definitiva, buscar solucions per evitar el sexisme en els documents judicials és possible, però necessitarem temps per ser conscients que realment aquesta discriminació existeix i temps també per familiaritzar-nos amb uns criteris orientadors mínims que respectin ambdós sexes.

Citació recomanada

MOYA, Jaume; CASALS, Mireia. «El jutge i la secretària: llenguatge sexista o desidiós». A: *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació* [en línia]. V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari. Universitat de Barcelona, 15 d'abril de 2005. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2007. <www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/5_Moya_Casals.pdf>.

Jaume Moya. Llicenciat en Dret per la Universitat de Barcelona l'any 1996. Procurador dels Tribunals des de 1996. Membre de la Comissió de Política Lingüística del Col·legi de Procuradors de Barcelona. Membre del Grup de treball de l'àmbit jurídic i judicial de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. Vocal de l'Associació de Juristes per la Llengua Pròpia. Soci del col·lectiu Equip Jurídic 3.5. Ha intervingut en la redacció dels *Formularis jurídics* de l'Il·lustre Col·legi de Procuradors de Barcelona. És l'autor del *Manifest dels procuradors dels tribunals de Catalunya en defensa de l'ús normalitzat de la llengua catalana en l'àmbit de l'Administració de Justícia de Catalunya*. Ha participat en diverses taules rodones, rodes de premsa i conferències sobre l'ús del català a la justícia.

Mireia Casals. Advocada, llicenciada per la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 1996. Beca Erasmus a Utrech, Holanda. Col·legiada a l'Il·lustre Col·legi d'Advocats de Barcelona (ICAB) l'any 2000. Ha treballat en diversos despatxos professionals. Responsable del Servei Lingüístic del Consell dels Il·lustres Col·legis d'Advocats de Catalunya (CICAC). Membre del Grup de treball de l'àmbit jurídic i judicial de la Secretaria de Política Lingüística de la Generalitat. Col·labora en el Gabinet Jurídic d'Òmnium Cultural. Secretària de l'Associació de Juristes per la Llengua.

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

«Les persones estem preocupats i preocupades» (?!)

Criteris per a un ús no sexista del llenguatge en els textos del Parlament de Catalunya

Marta Payà

Departament de Serveis Lingüístics del Parlament de Catalunya

---

1 Introducció

L'any 1996, en una comissió parlamentària, una diputada va dir: «Les persones que estem *preocupats*, i preocupades, per la manca de participació de les dones no sols en l'àmbit polític, sinó en tots els àmbits de la societat, pensem i creiem que és molt important el paper dels mitjans de comunicació...».¹ El 1999, en una altra comissió, una altra diputada va afirmar que «l'escola pública té un únic interès: els *i les* infants i adolescents».²

No són casos aïllats, i demostren que l'ús del desdoblament del gènere gramatical s'ha arribat a generalitzar tant que moltes vegades es fa d'una manera descontrolada i mecànica, fins i tot quan lingüísticament és injustificat, com hem vist amb els exemples anteriors: no té sentit concordar el substantiu *persones* amb un adjectiu masculí, ni *infants* amb un de femení.

De vegades l'ús sistemàtic del desdoblament de gènere dona lloc a ambigüitats ben curioses. Per exemple, no fa pas gaire, en un discurs que vam haver de revisar s'afirmava que «TV3 és el vincle d'unió entre els catalans i les catalanes que viuen fora de Catalunya», on es podia entendre que TV3 és un element d'unió entre tota la gent catalana quan és fora del país, o bé també es podia interpretar que la cadena de la televisió pública catalana té una funció d'alcovota que fins ara desconexíem, perquè fomenta la unió entre els homes catalans i les dones catalanes.

L'objectiu d'aquesta comunicació és presentar els criteris que fem servir en el Departament de Serveis Lingüístics per evitar un ús sexista del llenguatge en els textos de la cambra. En farem una presentació històrica, des que es van gestar fins a l'actualitat, perquè pensem que només es poden entendre com el resultat d'un procés complex.

---

¹ Fragment d'una compareixença en la Comissió de Control Parlamentari de l'Actuació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió i de les Empreses Filials. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*. Sèrie C, núm. 30 (12 d'abril de 1996), pàg. 841. (La cursiva és nostra.)

² Fragment d'una compareixença en el Ple del Parlament, en el debat general sobre la política educativa. *Diari de Sessions del Parlament de Catalunya*. Sèrie P, núm. 109 (25 de febrer de 1999), pàg. 841. (La cursiva és nostra. En la publicació al *Diari de Sessions* es va corregir la incoherència en la concordança.)

2 Breu presentació del Departament de Serveis Lingüístics³

Abans de continuar, creiem que serà útil que expliquem molt succintament la manera com està organitzat el Departament de Serveis Lingüístics del Parlament de Catalunya i com ha evolucionat al llarg de la història, i també que presentem els diferents tipus de textos que té encomanat de revisar.

Fins a l'any 2000, el Servei de Publicacions comprenia el nostre actual departament. Aquell any es va produir una reestructuració per la qual el Servei de Publicacions es va dividir en el Departament de Serveis Lingüístics, per una banda, i el Departament d'Edicions, per l'altra. Al seu torn, el Departament de Serveis Lingüístics, que és el que ens ocupa, es dividia en dues àrees: l'Àrea de Transcripció, que s'especialitzava en la correcció i l'adequació lingüístiques de les intervencions orals que es produïen en les reunions dels òrgans de la cambra (en comissions o en sessions plenàries), i l'Àrea d'Assessorament Lingüístic, que s'especialitzava en la correcció i l'adequació lingüístiques dels textos escrits.⁴ A partir d'ara ens centrarem en els textos escrits, que són competència de l'Àrea d'Assessorament Lingüístic, perquè en la transcripció de les intervencions orals s'imposa el principi de fidelitat i, en canvi, en les produccions escrites tenim un marge d'intervenció superior, sempre que els textos no tinguin una autoria concreta, més o menys desmarcada de la institució.

Els textos que s'elaboren al Parlament són molt diversos i, sobretot, tenen característiques i implicacions diferents. Així, corregim des de notes de premsa fins a lleis, passant per invitacions, convocatòries de personal, cartes o altres documents administratius. És evident que una invitació i una llei tenen trets estilístics i formals molt diferents però, sobretot, la invitació no té repercussió legal i la llei sí. És a dir, si en la pràctica dels registres estàndard i formal de la llengua ja sol ser desitjable afavorir l'exactitud i la claredat i evitar les ambigüitats, en el cas del llenguatge legislatiu encara ho és més, perquè en els textos com les lleis, les mocions i les resolucions, com deia fa poc Margarida Sanjaume en una ponència, «les paraules són llei».⁵

3 Criteris per evitar un ús sexista del llenguatge

Si intentem reconstruir la història de la pràctica de criteris per evitar un ús sexista del llenguatge en els textos del Parlament de Catalunya, hem de distingir-hi tres moments clau: el 1994, el 1996 i el 1999, que donen lloc a les quatre fases que distingirem pel que fa a aquestes pràctiques:

- a) Els usos anteriors a l'any 1994.
- b) Del 1994 al 1996: l'intent del 1994 d'incorporar uns criteris per evitar l'ús sexista del llenguatge i el retorn a les pràctiques tradicionals.
- c) Del 1996 al 1999: l'aplicació dels criteris del 1996.
- d) Del 1999 a l'actualitat: l'aplicació dels criteris del 1996 amb unes quantes reformes.

3.1 Pràctica anterior al 1994

Fins al 1994, oficialment no s'havien establert uns criteris sistemàtics per evitar l'ús sexista del llenguatge, tot i que —sobretot des del començament de la dècada dels noranta— ja era una qüestió que despertava l'interès i la preocupació dels serveis lingüístics. Oficialment, però, la

---

³ Veg. la nota 4.

⁴ Posteriorment a la Jornada, es va produir una altra reestructuració: l'any 2006 va desaparèixer el Departament de Serveis Lingüístics i es van crear els Serveis d'Assessorament Lingüístic. Els Serveis van assumir les tasques de l'antiga Àrea d'Assessorament Lingüístic.

⁵ Sanjaume (2004).

pràctica era la tradicional en català: regia la convenció que el gènere masculí servia per designar indistintament els homes i les dones.

Com en la majoria de les llengües romàniques, en català els noms i els adjectius estan categoritzats pel gènere gramatical masculí o femení. Aquesta categoria no pot tenir correlació semàntica de sexe si el referent és inanimat, però amb els referents animats sí que pot tenir aquesta incidència semàntica: el gènere gramatical femení pot relacionar un signe lingüístic amb un referent de sexe femení, i el gènere masculí relacionar-lo amb un referent de sexe masculí. A més a més, el masculí, que és el gènere gramatical no marcat de la llengua,⁶ també s'utilitza amb funció genèrica, per designar referents animats de tots dos sexes, o de qualsevol dels dos, sense voluntat d'especificar-ho; en el cas dels adjectius, els de gènere masculí poden anar concordats no només amb nuclis masculins sinó també amb nuclis neutres o de diferents gèneres.

Resumint, doncs, tenim: en primer lloc, que el gènere masculí, com el femení, pot designar elements asexuals, d'una manera convencional; en segon lloc, que pot designar referents mascles; i encara, en tercer lloc, que, a diferència del femení, el masculí també s'utilitza amb valor genèric. Es dona el cas que en el llenguatge legislatiu, per una banda, sovinteja la necessitat de designar càrrecs i persones, i, per una altra, cal que els textos puguin ser interpretats atemporalment, amb independència de la persona concreta que en un moment determinat ocupa una determinada plaça. En aquest àmbit, l'ús del gènere masculí pot resultar fàcilment ambigu, si no queda clar si s'utilitza amb funció genèrica o bé per referir-se a persones de sexe masculí —i, per tant, en aquest últim cas, entenent que s'exclou la possibilitat que les dones ocupin certs càrrecs, amb les implicacions legals que això significa.

3.2 Etapa 1994-1996

Ens hem de situar a l'any 1994. Als anys setanta la teorització feminista havia introduït, oposat al concepte de *sexe* —determinat biològicament—, la noció de *gènere* —com a construcció sociocultural entorn de la diferència biològica—,⁷ que va triomfar sobretot en els països anglosaxons. En la pràctica de la llengua, la lluita per la igualtat entre homes i dones es va reflectir en la pretensió d'anul·lar tota traça lingüística que pogués implicar una diferència de tracte per raó de gènere —en aquest sentit sociològic i antropològic del terme—. Però cal tenir en compte que en anglès, per les característiques morfològiques que té, aquesta pretensió és més factible que en les llengües romàniques, en les quals la diferència gramatical de gènere és molt més explícita.

En un clima en què emergia una sensibilitat especial pel que fa a aquests temes, al principi del 1990 s'aprova una recomanació del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre l'eliminació del sexisme en el llenguatge.⁸ En el context de l'Estat espanyol, el Ministeri d'Assumptes Socials publica l'opuscle *Usa no sexista del llenguatge administratiu*.⁹

Al Parlament de Catalunya també es comença a estudiar aquesta qüestió, fins que en la quarta legislatura, del 1992 al 1995, el Projecte de llei dels serveis de prevenció i extinció d'incendis i de

⁶ Sobre el gènere en els adjectius, Esteve Clua sosté que «el masculí és, per diverses raons, el valor no marcat d'aquesta oposició [masculí vs. femení]. Des del punt de vista morfològic, és el valor no marcat perquè no sol tenir marca explícita de flexió de gènere, de la mateixa manera que ocorre amb el singular enfront del plural o amb la tercera persona del singular en relació amb la resta de persones verbals. [...] Des de l'òptica de la sintaxi es considera que el masculí és el gènere no marcat perquè sol ser el que apareix amb elements neutres i amb elements de gènere diferent coordinats» (Clua, 2002, pàg. 486-487). Igualment, «la gran majoria de noms masculins del català no presenten una marca explícita de gènere i solen acabar en un segment no vocàlic», mentre que, «pel que fa als noms femenins, la solució majoritària presenta una *a* en situació final, que és clarament la marca de femení» (Clua, 2002, pàg. 516).

⁷ Cal tenir en compte, per tant, que no sempre que parlem de *gènere* ens referim a la categoria gramatical. Sobre aquest concepte, veg. Tubert (2003).

⁸ Recomanació núm. R(90)4 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa, sobre l'eliminació del sexisme en el llenguatge.

⁹ Ministeri d'Assumptes Socials (1990).

salvaments de Catalunya¹⁰ obliga a afrontar el problema, perquè, a causa de la presència per primera vegada d'una dona consellera en el Govern, el text d'aquest projecte presentava contradiccions en l'ús de formes masculines i femenines dels càrrecs.

Per això, els assessors lingüístics van fer un estudi d'aquests usos discriminatoris i van elaborar una proposta de criteris per evitar-los, que van presentar a l'Oficialia Major¹¹ l'11 de març de 1994. Com es deia en l'informe amb què s'acompanyava la proposta de criteris, «a partir del moment que s'abandona la convenció i que es posa de manifest que per referir-se genèricament a un càrrec cal usar també el femení, és evident que cal fer-ho en tots els casos. És a dir, no es pot parlar, com fa el Projecte citat, de *conseller/-a de Governació* i, en canvi, parlar exclusivament d'*inspector*, *sergent* o *bomber* (art. 15, i arreu de la Llei); de *[metge] facultatiu* (art. 39.3); de *funcionari* o *interessat* (art. 42.a i f); de *director general* (art. 44.1), o, fins i tot, de *conseller* d'Economia i Finances al costat mateix de *conseller/-a de Governació!*».¹²

Proposta de criteris per a evitar l'ús sexista del llenguatge en les lleis del Parlament (1994)

1. Sempre que sigui possible cal emprar substantius col·lectius (del tipus *funcionariat*) o bé termes epicens (del tipus *l'ensenyant*). Si aquestes solucions no són possibles, recorrerem al desdoblament del terme (*les diputades i els diputats*). Usarem la barra que indica l'alternança de termes (*sergent/-a*) exclusivament en les referències a categories, dins de classificacions o llistes.

2. Cal desdoblar també els adjectius, els participis passats i els pronoms que determinen o substitueixen dos o més substantius de gènere diferent, amb vista a la claredat i la precisió de la Llei, a pesar que seguint la regla gramatical de concordança aquests modificadors haurien d'anar en masculí. En tot cas, cal procurar d'evitar aquest desdoblament usant denominadors col·lectius no marcats o per mitjà dels altres recursos que ofereix la llengua.

3. En el cas de les referències a càrrecs o funcions unipersonals fetes independentment de la persona que els pugui ocupar o exercir, que és sempre el cas dels textos normatius, cal usar sempre que sigui possible el nom de l'òrgan. Si això no és possible, perquè es vol fer referència directa a la persona titular de l'òrgan, cal desdoblar-ho (*el director o la directora*) o, millor, recórrer a fórmules no marcades (del tipus *la persona titular del Departament de...*, *la persona que n'exerceix la direcció...*).

4. En tots els casos de desdoblament en què concorrin en el text elements dels dos gèneres, cal ordenar-los d'acord amb el criteri alfabètic, aplicat als substantius (*les funcionàries i els funcionaris*, *les diputades i els diputats*, però *els metges i les metgesses*, *el secretari o la secretària*, etc.).

El 22 de març de 1994 la Mesa del Parlament va estudiar la proposta i va acordar que els criteris s'apliquessin d'una manera gradual i progressiva dins el Parlament. L'Oficialia Major va interpretar aquesta gradualitat en termes d'optativitat, ja que va emetre unes instruccions que posaven èmfasi en el fet que l'aplicació d'aquests criteris no tenia caràcter obligatori, i feia

¹⁰ Aquest projecte de llei va donar lloc a la Llei 5/1994, del 4 de maig, de regulació dels serveis de prevenció i extinció d'incendis i de salvaments de Catalunya.

¹¹ L'Oficialia Major és l'òrgan que té encomanada la direcció superior del personal del Parlament de Catalunya. Actualment, d'acord amb el Reglament del Parlament aprovat el 22 de desembre de 2005, aquest òrgan rep la denominació de Secretaria General.

¹² Citació literal del dit informe.

aquesta reflexió final: «Cal esperar que, impregnada la societat d'un sentit més profund de la igualtat de les persones, esdevingui habitual un ús que ara només sorprèn a la nostra imperfecció».¹³

El 16 de juny de 1994 el Ple del Parlament va aprovar dues mocions relacionades directament amb l'interès d'evitar l'ús sexista del llenguatge en l'Administració,¹⁴ i una diputada que formava part de la Mesa va demanar que aquestes mesures fossin adoptades pel Parlament.

Al cap de sis mesos de l'aprovació de l'acord i, per tant, d'aplicar aleatòriament els criteris proposats al mes de març, el 21 de setembre de 1994 el Servei de Publicacions va presentar un informe a la Mesa del Parlament en què exposava els resultats. En la Llei de reforma de la legislació de la funció pública,¹⁵ es posaven de manifest incongruències com les següents:¹⁶

«3. El Consell de la Policia Autònoma, sota la presidència *del / de la conseller/a* de Governació o persona en qui delegui, estarà integrat pels representants de l'Administració que designi *el/la conseller/a* de Governació i pels representants dels membres del Cos de Mossos d'Esquadra [...]» (art. 67 del Projecte, 71 de la Llei)

«3. El Consell de la Policia Autònoma, sota la presidència *del conseller* de Governació o persona en qui delegui, estarà integrat pels representants de l'Administració que designi *el conseller* de Governació i pels representants dels membres del Cos de Mossos d'Esquadra [...]» (art. 67 del Projecte, 71 de la Llei)

La Llei de la Policia de la Generalitat¹⁷ tornava a fer un ús parcial dels criteris: els aplicava només en els casos en què era possible la fórmula «la persona titular de...», però en canvi parlava de *mosso*, *caporal*, *sergent* o *inspector* només en masculí:

«1. El Cos de Mossos d'Esquadra s'estructura jeràrquicament en les escales i les categories següents:

a) Escala bàsica, que comprèn les categories de *mosso* i de *caporal*.

b) Escala intermèdia, que comprèn les categories de *sergent* i de *sotsinspector*.

c) Escala executiva, que comprèn la categoria d'*inspector*.

d) Escala superior, que comprèn les categories d'*intendent*, de *comissari* i de *major*.» (art. 18)

Fins i tot en els casos en què era possible la fórmula «la persona titular de...» es feia una discriminació, ja que aquesta fórmula s'aplicava només fins al nivell dels departaments, però no en el de les presidències:¹⁸

«[...] sens perjudici de les competències que atribueix la legislació vigent al *president de la Generalitat, la persona titular del Departament de Governació i les persones titulars dels òrgans d'aquest Departament* [...]» (DA2, apartat 1)

«[...] sens perjudici de les competències que atribueix la legislació vigent a la *persona titular de la presidència de la Generalitat, la persona titular del Departament de Governació i les persones titulars dels òrgans d'aquest Departament* [...]» (DA2, apartat 1)

¹³ Citació literal del document de l'Oficialia Major en resposta a l'informe emès pels serveis lingüístics de l'aleshores Servei de Publicacions.

¹⁴ Moció 58/IV, sobre l'ús no sexista del llenguatge a Catalunya, i Moció 59/IV, sobre la utilització d'un llenguatge no discriminatori en l'Administració.

¹⁵ Llei 9/1994, del 29 de juny, de reforma de la legislació relativa a la funció pública de la Generalitat de Catalunya.

¹⁶ A la columna de l'esquerra hi ha el text proposat pel Govern i a la de la dreta, les recomanacions proposades pel Servei de Publicacions, que van ser acceptades.

¹⁷ Llei 10/1994, de l'11 de juliol, de la Policia de la Generalitat - Mossos d'Esquadra.

¹⁸ A la columna de l'esquerra apareix el text del Projecte de llei; a la de la dreta, el text amb les correccions que proposava el Servei de Publicacions, que van ser rebutjades.

Davant resultats com aquests, que posaven de manifest que l'aplicació gradual i a discreció d'aquells criteris «només portava a una situació caòtica, en perjudici de la coherència lingüística i estilística dels textos parlamentaris i fins i tot en perjudici de la seguretat jurídica que aquests havien de garantir»,¹⁹ en aquest informe es demanava a la Mesa que establís una norma clara (o bé en el sentit d'aplicar els criteris, o bé en el de no aplicar-los i retornar a l'ús anterior) i que fos d'aplicació obligatòria.

El 4 d'octubre de 1994, la Mesa del Parlament va acordar de deixar en suspens la resolució del 22 de març sobre els *Criteris per a evitar l'ús sexista del llenguatge en els textos del Parlament* «fins al moment en què [...] sigui possible d'aplicar, amb caràcter general, unes regles que estalviïn l'ús sexista del llenguatge». Així doncs, es va retornar a l'ús anterior, i el masculí va tornar a tenir, a més de les altres, la funció de denominació genèrica per referir-se a tota persona.

3.3 Etapa 1996-1999

Socialment i en l'àmbit institucional es va anar generalitzant la conscienciació pel que fa a la no-discriminació per raó de sexe, i això va fer que cada vegada hi hagués més pressió perquè es fes ús de formes i fórmules que evitessin el sexisme en els textos que es tramitaven al Parlament. Era un fenomen que, cada vegada més, sobrepassava les fronteres merament lingüístiques i estilístiques i agafava transcendència política. Per això, havia arribat un moment que, tant la disparitat de criteris entre uns documents i altres com la incoherència amb què s'aplicaven en un mateix document, era molt gran. A més a més, a causa de la lectura política de totes les marques que tinguessin a veure amb aquesta qüestió, era cada vegada més difícil que s'acceptessin les solucions que proposava el Servei de Publicacions, i el resultat era sempre una aplicació parcial dels criteris i, per tant, lingüísticament i estilísticament incoherent, i socialment discriminatòria.

Per això, el 29 d'octubre de 1996 el cap del Servei de Publicacions va elevar a la Mesa un altre informe, en què exposava aquest estat de coses i, davant la impossibilitat en aquelles condicions que els textos parlamentaris es publicuessin amb unes garanties de regularitat i coherència satisfactòries en aquest aspecte, demanava a la Mesa que reconsiderés aquesta qüestió i que determinés un criteri únic d'aplicació obligada: o bé en el sentit d'aprovar els criteris elaborats l'any 1994 —que ara es tornaven a presentar amb alguns retocs, d'acord amb l'experiència d'aquells dos anys— o bé en el de dictar uns altres criteris.

El 19 de novembre de 1996 la Mesa va resoldre d'aprovar els criteris preparats pels serveis lingüístics, que es van aplicar a partir d'aquell moment:

*Proposta de criteris per a evitar l'ús sexista del llenguatge en les lleis del Parlament (1996)*²⁰

En els textos dispositius i declaratius del Parlament de Catalunya, cal evitar l'ús exclusiu de formes masculines per a designar classes o categories humanes que poden ser constituïdes tant per homes com per dones i també per a referir-se genèricament a càrrecs que legalment poden ser ocupats tant per homes com per dones. Aquesta regla general s'ha d'aplicar seguint els criteris següents:

1. En el cas de les referències a càrrecs o funcions unipersonals fetes independentment de la persona que els pugui ocupar o exercir, que és sempre el cas dels textos normatius, cal usar sempre que sigui possible el nom de l'òrgan. Si això no és possible, perquè es vol fer referència directa a la persona titular de l'òrgan, cal desdoblar-ho (*el director* o *directora*) o, millor, recórrer a fórmules no marcades (del tipus *la*

¹⁹ Citem literalment del dit informe.

²⁰ En negreta, destaquem el que va canviar respecte dels criteris presentats l'any 1994.

persona titular del Departament de..., la persona que n'exerceix la direcció...).

2. Sempre que sigui possible cal emprar substantius col·lectius (del tipus *funcionariat*) o bé termes epicens (del tipus *l'infant*). Si aquestes solucions no són possibles, cal recórrer al desdoblament del terme (*els diputats i diputades*).

3. En el cas que es recorri al desdoblament, només s'ha d'aplicar al terme principal, i no pas als articles, als pronoms i als adjectius corresponents (*els funcionaris i funcionàries expedientats*).

4. Cal reservar la barra que indica l'alternança de termes (*inspector/a*) exclusivament a les referències a categories, dins de taules de correspondències o llistes.

La diferència principal respecte dels primers criteris proposats, doncs, és que a partir d'ara només es desdobra el nucli (i no els adjacents ni els pronoms amb què s'hi fa referència). D'aquesta manera, moltes vegades aconseguim de fer el text més llegible, com ara en l'exemple següent:

«El Consell Rector és format per: a) *El president o la presidenta i el vicepresident primer o la vicepresidenta primera, que són nomenats i nomenades pel conseller o la consellera de Sanitat i Seguretat Social.*»

«El Consell Rector és format per: a) *El president o presidenta i el vicepresident o vicepresidenta primer, que són nomenats pel conseller o consellera de Sanitat i Seguretat Social.*»

3.4 Des del 1999

L'experiència va demostrar que el desdoblament del gènere gramatical en plural normalment contribuïa d'una manera molt evident a dificultar la fluïdesa del text, que és un dels principals problemes del criteri de desdoblament dels termes. Per això, en la mateixa línia de la decisió que s'havia pres el 1996, amb la reducció del desdoblament al nucli i no als adjacents, i tenint en compte que normalment el masculí plural es fa servir amb funció genèrica (perquè per referir-se a càrrecs en concret se sol utilitzar el singular), l'any 1999 es va adoptar la convenció d'utilitzar els plurals masculins amb aquest valor genèric.

Aquest és un canvi significatiu respecte dels criteris anteriors que apliquem *de facto*, però que està pendent d'aprovació. Actualment estem elaborant una guia de tècnica legislativa i un llibre d'estil de redacció dels textos normatius i declaratius. Els criteris per evitar un ús sexista del llenguatge formen part d'aquestes propostes d'abast més ampli i, per tant, s'espera que s'aprovin quan aquestes propostes es tinguin a punt per elevar a la Mesa.

Aquests són, en definitiva, els usos actuals:

«El gènere: criteris per a un llenguatge no sexista». A: *Criteris de redacció dels textos normatius i declaratius del Parlament de Catalunya* (en preparació)²¹

En els textos legislatius cal evitar l'ús exclusiu de formes masculines o, eventualment, femenines (*les secretàries dels alts càrrecs; les funcionàries del cos de llevadores*) per a designar classes o categories humanes que poden ser constituïdes tant per homes com per dones i també per a referir-se genèricament a professions, oficis, càrrecs o

²¹ Veg. la nota 20.

funcions que tant poden ser ocupats per homes com per dones. Aquesta regla general s'ha d'aplicar seguint els criteris següents:

1. En el cas de les referències a càrrecs o funcions unipersonals fetes independentment de la persona que els pugui ocupar o exercir, que és sempre el cas dels textos normatius, cal usar sempre que sigui possible el nom de l'òrgan (*la Presidència, l'Alcaldia*). Si això no és possible, perquè es vol fer referència directa a la persona titular de l'òrgan, cal desdoblant el substantiu (*el director o directora*) o, millor, recórrer a fórmules no marcades (*la persona titular del Departament; la persona que n'exerceix la direcció*).

2. Sempre que sigui possible cal emprar substantius col·lectius (*el funcionariat; la població de Catalunya; el personal al servei de l'Agència*) o bé termes epicens (*els drets de l'infant; els subjectes que poden ésser responsables*). **Si això no és possible, perquè en resultaria un text massa enfarfat, cal entendre el plural masculí com un terme genèric, referit tant a les persones de sexe masculí com a les de sexe femení (*els membres dels consells regionals són nomenats i separats dels càrrecs sens perjudici que puguin ésser reelegits*).**

3. **En els casos de desdoblament en què concorrin en el text elements dels dos gèneres, cal ordenar-los d'acord amb el criteri alfabètic, aplicat als substantius (*les funcionàries i els funcionaris; les diputades i els diputats; però els metges i les metgesses; el secretari o secretària, etc.*), llevat dels substantius seguits d'un adjectiu que els determina tots dos, en què cal posar el masculí abans del femení per a evitar l'ambigüitat que altrament es produiria (*els funcionaris i funcionàries expedientats; el lletrat o lletrada assignat*).**

4. Cal reservar la barra que indica l'alternança de gèneres (*inspector/a; administratiu/iva; bibliotecari/ària*) exclusivament a les referències a categories, dins de taules de correspondències o llistes d'equivalències.

4 Cloenda

Tal com hem vist, doncs, els criteris actuals són fruit de tots aquests anys de reflexió i, sobretot, de la pràctica concreta dels textos que han anat passant pels serveis lingüístics. Cal tenir en compte que no podem intervenir de la mateixa manera ni en el mateix grau en els textos que tenen una autoria particular (com, per exemple, alguns llibres que edita el Departament d'Edicions del Parlament, on poden aparèixer articles o estudis que, encara que siguin de membres de la cambra, van signats i, per tant, no responen al criteri institucional sinó al de l'autor o autora); també és el cas de pròlegs o fins i tot de discursos de determinats càrrecs institucionals. Aquesta mateixa trajectòria de reflexió a partir de l'experiència ens demostra que uns criteris no són mai definitius: la necessitat de revisió constant sorgeix cada dia, amb cada text.

Per acabar, us agraeixo l'atenció i dono les gràcies a la comissió organitzadora per haver-nos aplegat avui aquí per discutir sobre el gènere i el sexe —i no només dels àngels—. Perquè una cosa és que siguem dones preocupades i homes preocupats per evitar un ús sexista del llenguatge. Però, si no hi posem ordre, potser acabarem sent éssers humans preocupades i preocupats, o persones preocupats i preocupades, i amb aquest desgavell és difícil aconseguir una pràctica lingüística i un tracte social sense discriminacions per a ningú, però necessàriament lògics i coherents. Sense la lògica lingüística i el sentit comú, sí que acabarem discutint del sexe dels àngels...

Bibliografia

- CLUA, Esteve. «Gènere i nombre en els noms i en els adjectius». A: Solà, Joan; Lloret, M. Rosa; Mascaró, Joan; Pérez Saldanya, Manuel (dir.). *Gramàtica del català contemporani*. Volum 1, *Introducció. Fonètica i fonologia. Morfologia*. Barcelona: Empúries, 2002, pàg. 483-534.
- DUARTE, Carles. «La discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu». A: *Llengua i administració*. Barcelona: La Magrana, 1986, pàg. 129-139.
- GENERALITAT DE CATALUNYA. *Indicacions per evitar la discriminació per raó de sexe en el llenguatge administratiu*. Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de la Presidència. Comissió Interdepartamental de Promoció de la Dona, 1992.
- GENERALITAT VALENCIANA. *Recomanacions per a un ús no sexista de la llengua*. València: Generalitat Valenciana. Institut Valencià de la Dona, 1989.
- MESTRES, Josep M. et al. «El sexisme en el llenguatge». A: *Manual d'estil. La redacció i l'edició de textos*. 2a edició. Barcelona: Eumo Editorial; Universitat de Barcelona; Universitat Pompeu Fabra; Associació de Mestres Rosa Sensat, 2000, cap. 10, pàg. 295-332.
- MINISTERI D'ASSUMPTES SOCIALS. *Usa no sexista del llenguatge administratiu*. Madrid: Ministerio de Administraciones Públicas. Instituto de la Mujer, 1990.
- PARLAMENT DE CATALUNYA. SERVEIS D'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC (en preparació). *Criteris de redacció dels textos normatius i declaratius del Parlament de Catalunya*.
- PARLAMENT DE CATALUNYA. SERVEIS D'ASSESSORAMENT LINGÜÍSTIC; SERVEIS JURÍDICS (en preparació). *Manual de tècnica normativa*.
- SANJAUME, Margarida. «Quan les paraules són llei». Ponència presentada en el III Seminari de Correcció de Textos. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2004.
- SECRETARIA DE POLÍTICA LINGÜÍSTICA; INSTITUT CATALÀ DE LA DONA. *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de la Presidència, 2005.
- TUBER, Silvia (ed.). *Del sexo al género. Los equívocos de un concepto*. Madrid: Cátedra; Instituto de la Mujer, 2003.
- UNESCO. *Recomanacions per a un ús no sexista del llenguatge*. Barcelona: Centre Unesco de Catalunya, 1992.
- WOMEN IN EFL MATERIALS. *On Balance. Guidelines for the Representation of Women and Men in English Language Teaching Materials*. Oxfordshire: Women in EFL Materials, 1991.

Citació recomanada

PAYÀ, Marta. «“Les persones estem preocupats i preocupades” (?!). Criteris per a un ús no sexista del llenguatge en els textos del Parlament de Catalunya». A: *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació* [en línia]. V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari. Universitat de Barcelona, 15 d'abril de 2005. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2007. <www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/6_Paya.pdf>.

Marta Payà. És llicenciada en Filologia Catalana (Universitat de Barcelona, 1998). Va tenir una beca per a la formació del professorat universitari del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports (1999-2002). Després d'haver completat els cursos del programa de doctorat al Departament de Filologia Catalana i d'haver-hi presentat un treball d'investigació, va assolir la suficiència investigadora (Universitat de Barcelona, 2000), i ara fa la tesi doctoral, sobre l'entonació en català col·loquial des del punt de vista de la pragmàtica. Sobre aquest tema, ha publicat articles en revistes especialitzades i ha presentat diverses comunicacions en congressos nacionals i internacionals. Forma part del Grup d'Estudis de Pragmàtica i Anàlisi del Discurs (GrEPAD), del Departament de Filologia de la Universitat de Barcelona, amb el qual col·labora en l'elaboració de materials científics i didàctics. Ha exercit la docència a la Universitat de Barcelona i ha treballat en la correcció i l'assessorament lingüístics. Des de l'any 2003, treballa com a assessora lingüística al Parlament de Catalunya.

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

El tractament del gènere en les denominacions d'oficis i càrrecs

Montserrat Serra

TERMCAT, Centre de Terminologia

---

1 Introducció

M'estalviaré de fer una introducció sobre el tema del sexisme en el llenguatge, i parlar de les línies de recerca i treball per a l'ús d'una llengua no discriminatòria, perquè a hores d'ara ja deveu haver interioritzat prou bé la qüestió i els problemes que es plantegen.

Aquesta tarda, en el bloc d'experiències i aplicacions, hem d'explicar la nostra experiència pràctica en l'aplicació d'un llenguatge no sexista, un cop ha quedat clarament exposat el fenomen i se n'han explorat els límits. Entenc que no ens han demanat que fem cap aportació ni proposta de caràcter teòric, sinó més aviat que presentem com des del nostre lloc de treball resollem els problemes que se'ns plantegen, amb el benentès que tots nosaltres tenim assumida la voluntat de fer servir una llengua que reflecteixi el nostre pensament no sexista, ni discriminatori en cap àmbit ni nivell. Perquè la llengua *per se* no és sexista ni racista, la llengua reflecteix el pensament —l'estructura mental— del qui la utilitza.

En el meu cas, l'objecte de la meva feina és el component lèxic dels llenguatges d'especialitat, és a dir, la terminologia i, més concretament, el treball terminològic sistemàtic o sectorial. El treball terminològic sectorial és un treball de recerca, generalment plurilingüe, sobre el conjunt de termes d'un domini o un subdomini d'especialitat: trobar els conceptes, classificar-los, definir-los i anomenar-los. Tot això acaba prenent forma de lèxic, diccionari, glossari, etc.

I com que l'objecte de la feina del TERMCAT és el lèxic especialitzat per la temàtica, parlaré de la feina feta amb el conjunt de termes que designen professions i càrrecs pel que fa a l'ús d'un llenguatge no discriminatori i, específicament, no sexista. Això es concreta en el recull sistemàtic i la fixació de les formes masculina i femenina de totes les denominacions d'oficis, càrrecs, titulacions, funcions, etc. Aquesta intervenció s'ha dut a terme des de l'inici del Centre i es va fer sistemàtica amb motiu de l'elaboració del *Diccionari de les ocupacions*.¹ Tanmateix, no es va acabar amb la publicació d'aquesta obra, sinó que continua a mesura que cal anar normalitzant noves professions.

A primera vista la qüestió del nom de les professions pot semblar excessivament específica, amb relació a la temàtica general del llenguatge no sexista que s'està tractant avui aquí, i sobretot pot semblar secundària, però no ho és:

- D'una banda, perquè és un camp lèxic particularment important si es té en compte que afecta qualsevol àmbit d'activitat i qualsevol camp de coneixement, i perquè és notablement productiu, ja que contínuament apareixen noves professions i càrrecs.
- D'una altra, perquè té una gran importància en la vida de les persones. Tothom té un paper o un altre en el món socioeconòmic i laboral, és a dir, tothom (o gairebé tothom) ha

---

¹ *Diccionari de les ocupacions*. Barcelona: TERMCAT, Centre de Terminologia; Generalitat de Catalunya. Departament de Treball i Indústria, 2004.

de guanyar-se la vida, tothom forma part del mercat de treball i s'identifica amb alguna ocupació.

- I, finalment, perquè és el conjunt més important de termes en què es dona la correspondència gènere gramatical / sexe del referent. Així, l'estudi d'aquest camp permet de comprendre alguns dels aspectes ideològics i de l'evolució de les actituds i els valors de la societat en què vivim.

Per tant, en tota aquesta línia de recerca i de treball sobre el sexisme en el llenguatge, considerem que els noms de les professions són un aspecte bàsic. En aquesta comunicació em proposo d'il·lustrar, amb exemples, el treball que el TERMCAT ha dut a terme en aquest àmbit i els criteris (implícits i explícits) que el sostenen.

2 L'estandardització de denominacions d'oficis i càrrecs

La consciència de les transformacions amb relació a l'exclusió històrica de la dona de molts camps d'activitat social és el motor principal de la necessitat de regularitzar formalment el gènere en els termes relatius a oficis i càrrecs. Aquesta necessitat, però, ha estat entesa des de diverses perspectives i ha donat lloc a una certa controvèrsia i debat entre dues maneres de respondre lingüísticament a la incorporació creixent de la dona a tota l'amplitud de la vida social. En el si del mateix conjunt de persones sensibilitzades pel tema, hi ha posicions a favor i en contra de la feminització d'aquest tipus de denominacions mitjançant una marca gramatical de femení diferenciada del masculí, que n'indiqui el gènere gramatical.

Una posició defensa que el masculí neutralitza la diferència, i el femení la marca. Els noms de professions expressen una funció que resta invariable, independentment de la persona que l'ocupa. Especificar la marca de femení s'associa a la idea que la feminització treu categoria a les dones que accedeixen a professions i oficis tradicionalment masculins, sobretot quan es tracta de professions superiors, ben remunerades o prestigioses, i que aleshores l'estatus en surt devaluat. Per tant, des d'aquesta posició es proposa d'utilitzar la forma masculina per referir-se als dos sexes.

L'altra posició reivindica l'explicitació del gènere, l'ús de marques de femení que permetin a les dones reconèixer-se com a dones. A més, des d'aquesta perspectiva, fer explícit el gènere femení esdevé un mecanisme de conscienciació i, per tant, motor de canvi de situacions socials anòmales.

Al capdavant, tot plegat és una qüestió d'actituds. La designació d'una manera o d'una altra no tindria importància si no fos pel fet que designar en masculí una professió quan l'exerceix una dona (dir d'una dona que és *metge*, *advocat* o *director general*) és fruit de la supremacia històrica dels homes. En aquest sentit, la correcta adequació de la llengua és un indicador més de l'evolució de la societat.

El projecte d'elaboració del *Diccionari de les ocupacions* (un projecte molt antic sorgit de l'antic Departament de Treball de la Generalitat de Catalunya) va servir d'excusa per emprendre un treball sistemàtic de regularització i fixació de les denominacions d'oficis, professions, càrrecs, funcions, etc. En tot aquest treball s'ha aplicat el criteri general d'explicitació del gènere, d'ús de marques gramaticals de femení per referir-se a dones; que és, d'altra banda, el que requereix una estructura gramatical completa.

Les feines de regularització i fixació inclouen, d'una banda, l'actualització de nomenclatura d'oficis i càrrecs exercits tradicionalment només per un dels dos sexes i que per tant només tenen una denominació, en masculí o en femení. I de l'altra, la fixació de les denominacions de noves professions, que implica establir-ne les formes masculina i femenina (en els casos, és clar, que sigui pertinent).

Pel que fa al primer aspecte, l'actualització de nomenclatura, que és bàsicament del que parlarem aquí, s'ha aplicat el criteri general de regularitzar gramaticalment l'expressió del

femení i del masculí seguint el criteri que ja va deixar traçat l'Institut d'Estudis Catalans en l'elaboració del diccionari normatiu: «Es regularitzaran a 'm i f' tots els noms d'oficis, càrrecs, titulacions, etc. (...) vigents actualment i no restringits institucionalment solament a un dels dos sexes». ² Tota aquesta tasca de normalització terminològica del gènere, en el cas del TERMCAT, ha comptat amb la sanció del Consell Supervisor, que és l'organisme que s'ocupa de la normalització formal de la terminologia catalana i que està format per membres de l'IEC i per membres del TERMCAT.

Així, pel que fa a la **feminització** de professions exercides tradicionalment per homes, els problemes o restriccions no solen ser lingüístics sinó sociològics.

Hi ha el cas, per exemple, dels femenins de dues terminacions, la regular, que afegeix *-a* al masculí, i la que hi afegeix el sufix *-essa*. Quina forma cal triar?³

<i>Masculí</i>	<i>Femení</i>
advocat	advocada/advocadessa
doctor	doctora/doctoresa
alcalde	alcalde/alcaldessa
cònsol	cònsol/consollesa
poeta	poeta/poetessa
ambaixador	ambaixadora/ambaixadriu

Lingüísticament, totes dues opcions són igual de bones. En aquests casos, s'ha observat la preferència dels parlants per les terminacions regulars en *-a*, i que els femenins acabats en *-essa* sembla que estan connotats negativament, ja que s'associen a l'accepció «muller de», tot i que també hi ha «mullers de» construïdes amb la terminació regular *-a*, com és el cas de *secretari/secretària*.

Així doncs, s'ha decidit de prioritzar la forma femenina més regular. L'altra forma també es recull, però no de forma independent, sinó en una nota, per simple raó d'economia. Així és com es representa el resultat d'aquesta decisió:⁴

advocat -ada *m i f*

sin. compl. **lletrat -ada** *m i f*

Persona que assessora sobre qüestions de dret i dirigeix i defensa els interessos d'altri, especialment en causes i judicis davant els tribunals.

Nota: També té la flexió de femení *advocadessa*.

alcalde *m i f*

sin. compl. **batlle -essa**

Persona que presideix una corporació municipal i dirigeix el govern i l'administració municipals.

Nota: També té la flexió de femení *alcaldessa*.

² INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. *Documents de la Secció Filològica III*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1996. (Biblioteca Filològica; XXX).

³ Perquè en terminologia cal triar. En la llengua general, la sinonímia es considera una riquesa de la llengua, i com a tal cal preservar-la. En terminologia, en canvi, es recomana de tendir a la biunivocitat, és a dir, a la relació un concepte, una denominació. Així doncs, quan hi ha sinònims, convé triar-ne un i presentar-lo com a preferent. Els altres, o bé ni es recullen (per la raó que sigui), o bé es presenten com a opcions secundàries o complementàries.

⁴ En un diccionari és molt important la manera de presentar les informacions, perquè amb un cop d'ull, a l'engròs, ja es puguin entendre coses: l'entrada, en negreta; la categoria gramatical, en cursiva; les abreviacions utilitzades; etc. Perquè un diccionari no es llegeix com un llibre, sinó que es consulta, s'hi busquen coses concretes: com s'escriu una paraula, algun tret de la definició, un equivalent en una altra llengua, etc. Per això també és important llegir-se les introduccions dels diccionaris.

Un altre conjunt de termes que il·lustra la normalització terminològica del gènere és el cas dels oficis i càrrecs religiosos, en què s'han hagut de prendre en consideració diversos aspectes socials, vinculats a les esglésies específiques. No s'han tractat tots els oficis i càrrecs religiosos, sinó només els que pertanyen a religions amb tradició a Catalunya, bàsicament les diverses confessions cristianes i, en menor mesura, l'islamisme i el judaisme.

Així doncs, els càrrecs propis només de l'Església catòlica, o d'altres religions que restringeixen institucionalment un ofici, funció o càrrec al sexe masculí, es mantenen únicament com a formes masculines. Per exemple, *arxipreste, internunci, papa, rector, rabí o imam*.

En canvi s'ha regularitzat la forma femenina d'aquells oficis o càrrecs religiosos que poden ser exercits també per dones. És el cas d'alguns càrrecs propis de diverses esglésies cristianes, algunes de les quals estan obertes a l'exercici de la dona, com ara l'anglicana. Tenen regularitzada la forma femenina, doncs, càrrecs com *arquebisbe -essa, bisbe -essa, canonge -essa, pastor -a, protestant, sacerdot -essa o sagristà -ana*.

Vegeu un exemple de com es representa en un article de diccionari:

bisbe -essa *m i f*

es obispo

fr évêque

en bishop

Sacerdot que ha rebut l'ordenació episcopal a les esglésies cristianes i que és instituït pastor d'una diòcesi amb la funció de regir, ensenyar i santificar el poble.

El cas complementari de la feminització d'oficis i càrrecs és la **masculinització**, i s'aplica en els casos de professions exercides tradicionalment per dones. Cal dir que moltes denominacions d'oficis tradicionalment femenins ja compten normativament amb forma masculina i femenina, el que passa és que la forma masculina és poc usada i la femenina funciona com a forma no marcada. En són exemples, *bibliotecària, infermera, manicura*, professions que encara avui són exercides majoritàriament per dones.

Hi ha casos, però, en què la masculinització és lingüísticament complexa. Un exemple clàssic que es va plantejar al Consell Supervisor és el de la persona que acull, atén i informa els assistents a una fira, un congrés, un esdeveniment social, etc., és a dir, quin ha de ser el masculí d'*hostessa*.

hostessa *f* → masculí: *hostès?*

El Consell Supervisor va aprovar la forma regular *hoste*, paral·lela a l'*hoste* «persona que hostatja algú a casa seva». La forma que fa la regressió a partir del femení (*hostès*), com si el femení estigués format amb el sufix *-a* i no amb *-essa*,⁵ es va considerar lingüísticament inadequada, i a més sembla que té connotacions pejoratives.

hoste -essa *m i f*

es azafata

fr hôtesse

en hostess

Persona que acull, atén i informa els assistents a una fira, un congrés, un esdeveniment social, etc.

Nota: Les equivalències recollides són únicament aplicables a persones del sexe femení.

A partir d'aquí podem formar *hoste -essa de terra* («persona empleada d'una companyia aèria que s'ocupa d'atendre els passatgers a l'aeroport»), *hoste -essa de vol* (com a sinònim

⁵ De fet, *hostessa* és un derivat d'*hoste*, amb l'addició del sufix *-essa*.

complementari de *tripulant de cabina de passatge*) i, si es vol especificar, *hoste -essa de fires* o *hoste -essa de congressos*.

Un altre exemple, si bé no es pot considerar estrictament una ocupació perquè no és treball a canvi de remuneració, és el de la masculinització de la forma tradicional *mestressa de casa*. Efectivament, la imatge d'un pare quedant-se a casa per tenir cura de la casa i dels fills, tot i ser molt minoritària, és cada cop menys insòlita.

Òbviament, l'estudi d'aquest cas no obeeix a una demanda social (la llengua ha resolt la qüestió amb altres recursos), però els contextos especialitzats, com ara l'estadística, necessiten tenir etiquetes unívokes.

Per a aquest cas es van plantejar diverses alternatives: *amo de casa*, *mestrès de casa*, *responsable de casa*, *responsable domèstic* i *home de casa*. Tanmateix, es va aplicar el mateix recurs que al cas paral·lel d'*hoste hostessa* i es va aprovar la forma *mestre de casa*.

Es va recórrer a l'especialització de la forma primitiva,⁶ perquè en mantenir-se el mateix radical, la forma femenina i la masculina s'identifiquen més fàcilment com a paral·leles.

En tot aquest procés que estem exemplificant d'adequació de la llengua a la realitat social, o de posada a punt de la llengua per a properes realitats socials, tenim un altre cas, que és el de les **formes històriques** en recessió en un o altre gènere, algunes corresponents a oficis poc freqüents, però dels quals es regularitza el gènere perquè sempre cal preveure la necessitat de designar tant el masculí com el femení.

Per exemple, les professions de la indústria del suro, de gran tradició a Catalunya, però que avui responen a una activitat molt limitada: *bullidor*, *capejador*, *desemboscador*, *pelador*, *taper*, *toscador*. Hi ha professions, en canvi, que semblava que estaven en perill d'extinció i avui reviscolen. En són exemples, *ferroveller* (que ha passat a ser un ofici ecològic, pel que implica de reciclatge), o les professions relacionades amb els cavalls i altres animals de bast (*cabestrer*, *guarnimenter* o *baster*) que tenen nova vida gràcies a l'esport, o el cas d'oficis que es mantenen gràcies a les fires d'artesanía i els mercats medievals.

En tots aquests casos, lingüísticament, s'ha regularitzat el gènere afegint a la forma masculina els sufixos corresponents (perquè normalment s'ha tractat de feminitzar). Ara bé, hi ha casos terminològics en què és preferible regularitzar el gènere recorrent a noves denominacions, amb més possibilitats d'implantació i viabilitat que les formes heretades històricament.

És el cas d'*acompanyant -a*, denominació que s'ha normalitzat com a alternativa a les formes femenines tradicionals *dama de companyia* i *senyora de companyia*. O el cas de *majordom -a*, denominació normalitzada, preferent a la tradicional *governanta*.

I a l'inrevés, *home granota*, en què no s'ha regularitzat el gènere recorrent a una *dona granota*, sinó que els especialistes van considerar que no era una forma pròpia del llenguatge especialitzat sinó més aviat de la llengua general, i que en els àmbits d'especialitat ha estat clarament substituïda per *escafandrista* (*m* i *f*).

En tots aquests casos, es mantenen les denominacions tradicionals com a sinònims complementaris, perquè generalment són formes que es documenten als diccionaris generals, tant en català com en altres llengües.

escafandrista *m i f*

sin. compl. **home granota** *m*

es escafandrista; hombre rana [*m*]

fr scaphandrier; homme grenouille [*m*]

en diver; frogman [*m*]

Persona que duu a terme salvaments i tasques diverses submergida amb un escafandre autònom.

⁶ *Mestressa* és un derivat de *mestre*, amb l'addició del sufix *-essa*, documentat des del segle xv.

3 Altres intervencions

Fins aquí hem repassat tot de processos de normalització i adequació de denominacions d'oficis i càrrecs. Ja hem dit al començament que aquest és un tema important en tota la línia de treballs encaminats a intervenir en la llengua per fer-la més neutra, modificant-ne les estructures i les unitats lingüístiques, i, d'aquesta manera, prendre consciència de les diverses formes en què es mostra la discriminació i sentir-nos impulsats a actuar en conseqüència. Intervenir en la llengua, en el seu component lèxic i en particular en la terminologia, ens fa estar alerta sobre una realitat social que cal canviar.

Tanmateix, la intervenció en el component lèxic de les llengües d'especialitat no s'acaba en els noms de professions. La necessitat d'expressar-se en una llengua no sexista crea necessitats denominatives a les quals cal donar resposta. Una de les estratègies típiques per evitar un llenguatge sexista és l'ús de formes genèriques, abstractes o col·lectives, que fan referència a persones o a grups sense especificar si són homes o dones. Són les paraules del tipus: *ciudadania*, *personal* o *jovent*.

De la necessitat de trobar aquest tipus de denominacions genèriques que tant puguin referir-se a homes com a dones, us voldria presentar un exemple que s'ha tractat recentment al Consell Supervisor del TERMCAT. És el cas de la necessitat de trobar un adjectiu neutre que faci referència al pare i a la mare considerats com un grup. Aquesta necessitat, també cal dir-ho, és importada, com tantes altres. En català, tenim les formes *patern* o *paternal* («pertanyent al pare») i *matern* o *maternal* («pertanyent a la mare»), però normativament no hi ha cap forma que faci referència a tots dos progenitors alhora o a un i altre indistintament. Però l'anglès té l'adjectiu *parental*. Aquest adjectiu procedeix del llatí *parentalis* («pertanyent al pare i a la mare»), i es va considerar necessari adoptar-lo en català. D'altra banda, ja es documenta en algunes obres lexicogràfiques catalanes (com el *Gran Larousse català* o el *Gran diccionari 62 de la llengua catalana*) i també es recollirà a la segona edició del diccionari normatiu.

El cas d'aquest manlleu de l'anglès (*parental*) es va tractar perquè és un adjectiu que forma part d'altres adjectius com ara *homoparental* («relatiu a la parella homosexual, masculina o femenina, amb un o més fills biològics o adoptius»), i els termes relacionats *homoparentalitat* i *família homoparental*. L'estudi d'aquests termes es va fer amb motiu de l'avantprojecte de llei que permet que les parelles homosexuals adoptin infants com a parella, o que un membre de la parella adopti els fills de l'altre. I es va demanar al Consell Supervisor que determinés si aquestes denominacions eren adequades i, en tot cas, que fixés les denominacions que considerés preferibles per referir-se a aquests conceptes.

família monoparental f

Família en què només conviuen o bé el pare o bé la mare amb un o més fills.

família homoparental f

Família constituïda per una parella homosexual, masculina o femenina, amb un o més fills biològics o adoptius.

família heteroparental f

Família constituïda per una parella heterosexual amb un o més fills biològics o adoptius.

De les alternatives plantejades es va aprovar la denominació *família homoparental* i els termes relacionats *homoparental* i *homoparentalitat*. Són calcs de l'anglès construïts sobre l'adjectiu *parental*. Es va descartar la forma alternativa *família homosexual*, menys precisa perquè només remet al concepte de *sexualitat* (mentre que *homoparental* remet al concepte de *paternitat*). L'altra forma plantejada, *família homoconjugal*, també es va considerar semànticament inadequada, ja que posa l'èmfasi en els cònjuges i no en els pares.

El Consell Supervisor també va aprovar els termes *família heteroparental*, *heteroparental* i *heteroparentalitat*, per completar la sèrie terminològica, encara que el seu significat quedi

recollit en el concepte tradicional de família, perquè és previsible que calgui fer-ne ús com a conceptes semànticament relacionats dels altres.⁷

4 Perspectiva

Hem vist la importància de la terminologia, en general, i del treball terminològic, en particular, en l'adequació de la llengua a una realitat social que volem que sigui d'igualtat d'oportunitats entre homes i dones. Creiem que la llengua ha d'estar preparada per a realitats socials canviant, que els que la tenim com a objecte de treball l'hem de dotar d'eines i recursos perquè ella sola (els seus parlants sols) es pugui adaptar amb normalitat i amb naturalitat als canvis. Ara bé, també creiem que canviant i adequant la llengua no podem seure i reposar, perquè a la societat encara hi ha moltes actituds i moltes accions *inadequades* que haurien de canviar.

Citació recomanada

SERRA, Montserrat. «El tractament del gènere en les denominacions d'oficis i càrrecs». A: *Confonem gènere i sexe? Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació* [en línia]. V Jornada de Llenguatge Jurídic i Administratiu Universitari. Universitat de Barcelona, 15 d'abril de 2005. Barcelona: Universitat de Barcelona. Serveis Lingüístics, 2007. <www.ub.edu/sl/cilaj/actes/VJornada/7_Serra.pdf>.

Montserrat Serra. Llicenciada en Filologia Catalana i màster en Lingüística Aplicada. Professionalment s'ha dedicat a la lexicografia i ha treballat a l'Institut d'Estudis Catalans en el diccionari normatiu, publicat l'any 1995, i en el projecte del *Diccionari del català contemporani*. Des de 1994, treballa al TERMCAT, Centre de Terminologia, a l'àrea de recerca sectorial, en l'elaboració de diccionaris, vocabularis, lèxics, etc. de diferents àmbits d'especialitat. Ha treballat, per tant, en camps tan diversos com ara assegurances, trànsit, allaus, esports d'hivern, arts, fusteria, etc. Actualment és responsable dels treballs terminològics del TERMCAT de l'àmbit jurídic, econòmic, i de ciències humanes i socials, i està treballant, entre altres projectes, en un *Diccionari de dret civil*.

---

⁷ Tots aquests termes, amb les seves definicions i equivalències en altres llengües, els podeu consultar a la Neoloteca (www.termcat.cat/neoloteca).

Comissió
Interuniversitària
de Llenguatge
Administratiu
i Jurídic

Actes de la V Jornada (15 d'abril de 2005)

Confonem gènere i sexe?

Llenguatge no sexista: fenomen, límit i aplicació

Cloenda

Eva Pons

Presidenta de la Comissió de Política Lingüística de la Facultat de Dret de la Universitat de Barcelona

---

És una satisfacció que s'hagi celebrat en aquesta Facultat la V Jornada de la Comissió Interuniversitària de Llenguatge Administratiu i Jurídic. La valoració que n'hem de fer només pot ser positiva. Com s'ha destacat, el tema que s'ha tractat és relativament nou, d'acord amb els temps actuals, polèmic —tal com s'ha pogut comprovar no només en les intervencions, sinó també en els comentaris que suscitaven les intervencions. Com també s'ha dit, és un tema que pot importunar o molestar segons qui, i això demostra que és important de parlar-ne. També és un tema polièdric. En aquest sentit, ha estat molt interessant el plantejament de començar-lo amb una taula rodona on poguessin expressar la seva visió persones provinents de disciplines molt diferents.

Intentaré resumir les idees que hem pogut sentir. Pel que fa a la [delimitació del fenomen](#), ja hem vist que hi ha idees diferents que l'emmarquen en el llenguatge políticament correcte i altres idees que fan pensar que es tracta d'un fenomen més profund. Tothom ha estat d'acord que s'ha de vincular amb la reivindicació de la igualtat entre home i dona, la igualtat d'oportunitats i l'emancipació de la dona. Així mateix, tothom ha coincidit que el llenguatge, tot i que per si sol no pot canviar la realitat de la desigualtat present en la societat, sí que és un instrument que pot influir a modificar la percepció que tenim de la igualtat de sexes i, per tant, pot contribuir a avançar en aquesta direcció.

Amb tot, ha estat molt interessant veure que hi ha diferents opinions sobre com es pot anar superant el sexisme en el llenguatge. En aquest sentit, hem vist que hi havia diferents opcions, diferents alternatives per avançar en la superació del sexisme. D'una banda, els que veien la necessitat de fer visible d'una manera constant la diferència home-dona en el llenguatge i, d'altra banda, la postura una mica més escèptica que es planteja si la classificació sexual o la diferenciació per raó de sexe contribueix realment a eliminar o a superar aquesta discriminació de les dones. Aquestes dues vies que, evidentment, tenen molta zona grisa i moltes possibilitats de combinatòria són, però, dues opinions diferents respecte com es pot avançar en la línia que el llenguatge contribueixi a reflectir la igualtat o a perseguir-la.

A continuació hi ha hagut la [conferència](#) de la Secretaria General de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, que ha ofert alguns nous criteris orientadors que s'estan elaborant i que, després, alguns procuradors i advocats ja han reclamat. Ha estat molt interessant tenir el coneixement de primera mà d'aquests criteris que aviat seran públics.* S'ha exposat de manera molt clara quines són les línies d'intervenció, pel que fa al llenguatge no sexista, i s'ha remarcat que no hi ha una única resposta, una única solució. Cal preservar el principi democràtic i també la llibertat de fer un ús de la llengua d'acord amb les opcions de cadascú.

---

* Posteriorment a la Jornada es va publicar *Marcar les diferències: la representació de dones i homes a la llengua*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Presidència, 2005 (Criteris lingüístics; 6). També disponible en línia a www6.gencat.net/llengcat/publicacions/marcar.

A la segona part de la Jornada, s'ha fet referència a aplicacions o experiències de l'ús del llenguatge no sexista. Ha estat interessant la confessió que ens han fet els professionals que estan exercint en el món del dret (concretament, [procuradors i advocats](#)) que aquest tema se l'havien plantejat molt poc; i he de dir que, com a professora de dret, tampoc no hi havia reflexionat suficientment. Ens falta molt encara per anar interioritzant aquests criteris i per anar-los aplicant. Hi ha molt camí a fer i per això la Jornada ha estat molt útil i interessant.

S'ha posat de manifest la importància que té el context d'ús de la llengua. No és el mateix un formulari que ha d'utilitzar un procurador que una llei o altres contextos. Per això és important veure que el format o el context poden influir en les solucions que adoptem per introduir un determinat criteri d'ús no sexista o ús no discriminatori del llenguatge.

També s'han posat de relleu les incoherències, els límits. És a dir, quan s'intenta utilitzar un llenguatge no sexista podem incórrer en incoherències i això pot provocar una certa inseguretat en l'ús de la llengua. També s'ha dit, però, que aquesta inseguretat no pot impedir continuar avançant en aquesta línia i que cal intentar solucionar els problemes que es trobin i buscar un criteri coherent, que apliqui la lògica i el sentit comú i que respecti l'estructura de la llengua —que alhora també té els seus límits. Pel que fa a criteris concrets, s'ha pogut veure que no sempre són concordants entre les institucions que els proposen, la qual cosa evidencia que, en aquests moments, no hi ha solucions úniques i ni del tot consensuades.

Igualment, s'ha plantejat el tema des de la traducció jurídica. Els traductors i intèrprets tenen una certa llibertat per intentar evitar les formes sexistes, encara que els interlocutors les utilitzin, i això obliga a una reflexió específica per a aquests professionals. Així mateix, ha estat molt interessant la intervenció de la responsable dels [Serveis Lingüístics del Parlament](#), perquè ens ha mostrat les vacil·lacions que ha tingut el Parlament a l'hora d'anar introduint el llenguatge no sexista i com actualment, tot i que sembla que hi ha uns criteris fixats, encara és un tema objecte de debat. El Parlament s'ha vist forçat a abordar-lo de manera més directa un cop ha adquirit relleu polític. També ens deien els procuradors i els advocats que, quan les dones han ocupat un percentatge més important en les professions jurídiques, s'ha posat de manifest que no podia ser que només s'utilitzessin les denominacions o formes masculines.

Finalment, en l'[última comunicació](#), s'ha vist com s'ha d'intervenir en el component lèxic de la llengua per anar adequant la llengua a aquesta realitat social i proporcionar als parlants uns criteris, un ajut, per utilitzar una llengua lliure de discriminació per raó de sexe.

A banda de destacar algunes qüestions que ens han sorprès, com ara paraules que alguns no coneixíem, tot plegat em porta a una reflexió més general: potser el més important, i alhora difícil, és que tot el que hem discutit aquí arribi a la gent. Nosaltres hem intentat que vinguin els estudiants, i cal dir que n'han vingut bastants, però la qüestió és com tots aquests criteris arriben al conjunt de la població, encara que no siguin criteris fixos. En aquest sentit, aquesta Jornada ha estat molt positiva, d'una banda, perquè mai hi havia hagut tanta assistència en una jornada com aquesta i perquè ha permès que persones provinents de diferents institucions que treballen en aquest tema possessin en comú els seus treballs i experiències; cosa que ha fet veure que cal una implicació conjunta que després s'hauria de traduir en una difusió més general que arribi a tothom. D'altra banda, perquè és molt positiu haver tingut l'oportunitat de tenir persones especialitzades en aquest tema, al costat d'altres que han expressat una visió potser més perifèrica, de manera que hàgim pogut reflexionar conjuntament sobre com treballar per un llenguatge no sexista.

Per acabar, animaria a reunir els documents i materials citats pels diferents ponents, de manera que es pugui fer un recull de bibliografia i documentació en relació amb el llenguatge no sexista.

Moltes gràcies a tots els participants i assistents a la Jornada que ara es clausura.